DSpace Institution

DSpace Repository **http://dspace.org**

þÿ G e ½ e z Thesis

2018-06

þÿ è > p í è c õ ’ u ¥“ p c ` - u • p “

þÿ ` p (! è ¥ Ý = M u

þÿ ˜ , @ è

http://ir.bdu.edu.et/handle/123456789/17696

Downloaded from DSpace Repository, DSpace Institution's institutional repository

ባሕር ዳር ዩኒቨርስቲ

ሂውማኒቲስ ፋኩሊቲ

የግእዝ ትምህርትክፍል

የሾተላይ የባሕል መድኃኒት እና አተገባበር ትንተና በተመረጡ የግእዝ መጽሐፈት

በ

አገኘሁ ፀጋየ ፈንቴ

ሰኔ 2018 ዓ/ም

ባሕር ዳር ኢትዮጵያ

ባሕር ዳር ዩኒቨርሲቲ

ሂዩማኒቲስ ፋኩልቲ

የግእዝ ትምህርት ክፍል

የሾተላይ የባሕል መድኃኒት እና አተገባበር ትንተና በተመረጡ የግእዝ መጽሐፈት መነሻነት።

የአርትስ ማስተርስ ዲግሪ በግእዝ ቋንቋና ሥነ ጽሑፍ ለማግኘት ከሚያስፈልጉ ነጥቦች ከፊሉን ለማሟላት የቀረበ ጥናታዊ ጽሑፍ

በ

አገኘሁ ፀጋየ

አማካሪ ዳዊት ዲበ ኩሉ (ፒኤችዲ)

ሰኔ፣2018ዓ.ም

ባሕር ዳር ኢትዮጵያ

ማረጋገጫ

የሶተላይ የባሕል መድኃኒት እና አተገባበር ትንተና በተመረጡ የግእዝ መጽሐፈት መነሻነት በሚል ርእስ በባሕር ዳር ዩኒቨርሲቲ፣ ሂውማኒቲስ ፋኩልቲ፣ በግእዝ ቋንቋና ስነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል ለአርትስ ማስተርስ ዲግሪ በግእዝ ቋንቋና ስነ ጽሑፍ ለማግኘት እንደ ማሟያ ያቀረብኩት ይህ ጥናት ከዚህ በፊት በማንኛውም አካል ያልተሠራ የራሴ ወጥ ሥራ መኾኑንና የተጠቀምኩባቸው ድርሳናትም በትክክል ዋቢዬ የኾኑና ባሕር ዳር ዩኒቨርሲቲም የጥናቱ ሕጋዊ የባለቤትነት መብት ያለው መኾኑን በፊርማዬ አረጋግጣለሁ፡፡

ስም፡- አገኘሁ ፀጋየ ፊርማ፡- _____ ቀን፡- ----------/2018 ዓ.ም

ባሕር ዳር ዩኒቨርሲቲ

የሂውማኒቲስ ፋኩልቲ

የግእዝ ትምህርት ክፍል

የመመረቂያ ጽሑፉ ለተቋቁሞ ብቁ መኾኑን ማረጋገጫ

በእኔ አማካሪነት በአገኘሁ ፀጋየ የተዘጋጀውን በሾተላይ የባሕል መድኃኒት እና አተገባበር ትንተና በተመረጡ የግእዝ መጽሐፋት መነሻነት በሚል ርእስ የተዘጋጀውን ይህን የመመረቂያ ጽሑፍ ክትትል ማድረጌን፣

ማንበቤንና መገምገሜን አረጋግጣለኹ፡፡ ይህ የመመረቂያ ጽሑፍ ለተቋቁሞ እንዲቀርብየይኹንታ ሐሳቤን አቀርባለኹ፡

…….. …… ……/……/……

የአማካሪ ስም ፊርማ ቀን

ባሕር ዳር ዩኒቨርሲቲ

የሂውማኒቲስ ፋኩልቲ

የትምህርት ክፍል

የመመረቂያ ጽሑፍ ተቋቁሞ ውጤት ማረጋገጫ እንደ ፊተና ቦርድ አባላት ይህን የሾተላይ የባሕል መድኃኒት እና አተገባበር ትንተና በተመረጡ የግእዝ መጽሐፊት መነሻነት በሚል ርእስ በአገኘሁ ፀጋየ የቀረበውን የመመረቂያ ጽሑፍ ፈትነናል፡፡ ይህ የመመረቂያ ጽሑፍ

“የአርትስ ማስተርስ ዲግሪ በግእዝ ቋንቋና ሥነ ጽሑፍ” ለማግኘት የሚያስፈልጉ መስፈርቶችን

በማሟላቱ ተቀባይነት ማግኘቱን እናረጋግጣለን፡፡የፊተና ቦርድ አባላት

የውጭ ፈታኝ ስም----------ፊርማ----------ቀን----------

የውስጥ ፈታኝ ስም----------ፊርማ----------ቀን----------

የሊቀ መንበር ስም----------ፊርማ----------ቀን ----------

ምስጋና

ከኹሉ አስቀድሜ ከዚህ ላደረሰኝ የኹሉ ጌታና ባለቤት ለኾነው ለልዑል እግዚአብሔር ምስጋና አቀርባለኹ፡፡በመጀመሪያ ይንን ትምህርት እንድማር ለአደረጉኝ ለበተሰቦቼ ምስጋና ይግባቸው፡፡ በመቀጠልም ጥናቱ ከዚህ ደረጃ ላይ እንዲደርስ ተገቢዉን እገዛና ምክር በመስጠት ለረዳኝ ለአማካሪዬ ለዳዊት ዲበኩለ(ፒኤችዲ) ምስጋናዬን አቀርባለኹ፡፡ እንዲሁም ለሥራዉ ውጤት እዚህ ላይ መድረስ በቁሳቁስም ኾነ በሐሳብ ለረዱኝ መምህሮቼ እና ጓደኞቼ ኹሉ ምስጋና ይገባቸዋል፡፡ በመጨረሻም ጊዜዬን በአግባቡ በመጠቀም ሥራዬን እንድሠራ አይዞኽ በማለት እና ሞራል በመስጠት ከጎኔ ለነበረች ውድ ባለቤቴ ክብርና ምስጋና ይድረሳት።

አጠቃሎ

ይህ ጥናት የሾተላይ የባሕል መድኃኒት እና አተገባበር ትንተና በተመረጡ የግእዝ መጽሐፈት መነሻነት በሚል ርእስ የቀረበ ነው። የምርምሩ ዋና ዓላማ ለሾተላይ መድኃኒት የሚሆኑ የባህል መድኃኒቶችን መርመሮ መተንተን ነው። የሾተላይ የባህል መድኃኒት አተገባበር እና የሕመሙ ዓይነት ፣ የፅፀዋቱ አገልግሎት ምን ይመስላል ? ባህላዊ መድኃኒት ለዘመናዊ መድኃኒት ምን አይነት አስተዋጽዖ አበርክቷል፣ አኹንስ በምን ደረጃ ላይ ይገኛል ? የሚሉትን ይዘቶች በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍት አንጻር ለመፈተሽ የታለመ ነው። የጥናቱ አነሣሽ ምክንያት በእርግዝና ወቅት ደሙ እንዳይረጋና ቢጸነስም እንኮ ጽንሱ በሆዳቻው ላይ እንዳይቀመጥ ደሙ እንዲወርድ እያደረገ ብዙውን ጊዜ ይህ ነው ሊባሉ የማይችሉ እናቶች ሲቸጋገሩ ስላየሁ ነው።ስለዚህ ለእንደ እነዚህ ላሉ እናቶች መፍትሄ ለመፈለግ ነው።የጥናቱ መረጃም በዋናነት በሰነድ ፍተሻ ተሰብስቧል። ምርምሩም በዓይነታዊ ማለትም ከቁጥር ይልቅ ጽንሰ ሀሳብን በመተንተን የሚያቀርብ ከምርመር ዘውግ የሚመደብ ሲኾን መረጃውም በገላጭ ዘዴ ተተንትኖ ቀርቧል። ለዘመናዊ ሕክምና መሠረቱ ባህላዊ ሕክምና ወይም ባህላዊ መድኃኒት መኾኑ በጥናቱ ተረጋግጧል።ይህ ማለትም ሁለቱንንም ስናይ በብዙ ዘመናት ቀድሞ በመምጣት ባህላዊ መድኃኒት ሲያገለግል ቆይቶል።አኹን ላይ ዘመናዊ መድኃኒት በመስፋፋቱ በህላዊ መድኃኒት እየተረሳ መምጣቱን ጥናቱ ይጠቁማል። የሾተላይ በሽታ ምንነት፣መድኃኒቶቹ እና ገቢራቸው በቅደም ተከተል ቀርበዋል። በአምስቱም መጽሐፍት ውስጥ የሚገኙ የፅፀዋቶቹ ብዛት እና አገልግሎት እንዲሁም መገኛ ሥፍራዎች እና የሚሰጡት ጥቅሞችም የተገለጹ ሲኾን የሕመሙ ዓይነት ፣ መድኃኒቶቹና መገኛ ቦታቸውን ፣ ለህመሙ የሚሰጡትን ፈውስ እና ገቢራቸውን ጥናቱ አሳይቷል። መድኃኒቶቹም በሚበላ፣አንገት ላይ በሚንተላተል፣በክታብ መልክ፣ በሚዋጥ፣በሚጠጣ፣በሚታሰር መልኩ እየተመጠኑ የሚሰጡ መኾኑን ጥናቱ አረጋግጧል።በመጨረሻም ባህላዊ መድኃኒት ለዘመናዊ መድኃኒት መነሻ እንደ መሆኑ መጠን የመድኃኒት ፅፀዋት የሚመረቱበተን ቦታ በየወረዳው ለእያንዳንዱ ለባህህል ሐኪሞች እንኮ ባይሆን በአንድ ላይ አድርጎ የሚሰጥበትን ሁኔታ መመቻቸት እና ለተጨማሪ ጥናት መነቃቃትን ሊፈጥር እንደሚችል ተመላክቷል።

አጎጽሮተ ቃላት

ከዚህ በታች የቀረቡት ምጎጻረ ቃላት በጥናቱ ውስጥ ለአገልግሎት ውለዋል፡፡

ዘፍ. ኦሪት ዘፍጥረት

ዘፀ. ኦሪት ዘፀአት

ዋኢማ. ዋልታ ኢንፎርሜሽን ማዕከል

አ. አንቀጽ

ቅ. ቅጠል

ዕዳ. ዕፀ ዳብዳቤ

ዓ.ም ዓመተ ምሕረት

ተ.ቁ ተራ ቁጥር

IES. Institute of Ethiopian Studies

BMO. British manuscripit Original

WHO. World Health Organaztion

f. folio

r. recto

v. verso

የቁልፍ ቃላት መፍቻ

መድኃኒት ማለት ሥር ምሶ፣ ቅጠል በጥሶ፣ የሚቀምሙት፣የራስ ምታት፣የሆድ ቁርጠት፣ የቁርጥማት፣ የውጋት፣ ማንኛውንም በሽታ የሚያድንና የሚገድል።

መንፈስ የማይጨበጥ፣ የማይዳሰስ እና የማይታይ ረቀቅ ነገር መንፈስ

ጠንቋይ መናፍስትን በመጥራት፣ በድግምት፣ በአስማት እና በመተት የሰውን ኹኔታ ወይም አንድን ነገር ለመለወጥ፤ የሚመጠውን ለመግለጥ የሚሠራ ሰው።

ገቢር ድርጊት፣ ተግባር፣ የአንድ ነገር ቅደም ተከተል ወይም ሂደት፤ የአደራረግ እና የአፈጻጸም ሥርዓት

ማውጫ

ርዕስ ገጽ

አጠቃለሞ vii

የቁልፍ ቃላት መፍቻ ix

1. መግቢያ 1

1. 1 የጥናቱ ዳራ 1

1.2. የጥናቱ አነሣሽ ምክንያት 4

1.3. የጥናቱ ጥያቄዎች 4

1.4. የጥናቱ ዓላማዎች 4

1.4.1. ዋና ዓላማ 4

1.4.2. ዝርዝር ዓላማዎች 5

1.5.የጥናቱ ጠቀሜታ 5

1.6. የጥናቱ ወሰን 5

1.7 የጥናቱ አደረጃጀት 6

ምዕራፍ፡ኹለት የቀድሞ ጥናቶች ግኝት (Literactur Review) 7

2.የተዛማጅ ጽሑፎች ቅኝት 7

2.1. ባህላዊ መድኃኒት መድኃኒት ምንድ ነው? 7

2.2.ባህል 9

2.3.የባሕል መዳኃኒት በኢትዮጵያ በማእዝ መጽሐፍት ላይ የተደረጉ ጥናቶችና የእኔ ምርምር የሚያስተካክለው ክፍተት 9

2.4.ባህላዊ መድኃኒት ለዘመናዊው መድኃኒት ያለው አስተዋፅየ 10

2.5.ባህላዊ መድኃኒት አሁን ላይ ያለው ሁኔታ 11

2.6.የሾታላይ በሽታ የመመርመሬ ዘዴ፣የዕፅዋት አቆራረትና አሰጣት መጠን 12

2.6.1መግቢያ 12

2.7.የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት 15

ምዕራፍ፡ሦስት የአጠናን ዘዴ 22

3.1.የጥናቱ ዘዴ 22

3.2.የጥናቱ ዓይነት 22

3.3.የናሙና አመራረጥ ዘዴ 22
3.4.የመረጃ አመራረጥ ዘዴ 23
3.5.የመረጃ አሰባሰብ ዘዴዎች 23
3.5.1 Primary sources: የቀደማይየመረጃምንጭ 24
3.5.2.የካልኣይ የመረጃ ምንጮች 26
3.6. የመረጃ መተንተኛ ዘዴ 27
3.7. የግእዝ እና አማርኛ የመድኃኒት መጽሐፍት 27
3.8. የግእዝ እና አማርኛ የመድኃኒት የመጽሐፍቱ ውጫዊ እና ውስጣዊ ዝርዝር መግለጫዎች (Physical and Content Description of the Manuscript) 27
3.8 2 መጽሐፈ መድሐኒት (BMO, 828) 30
3.8.3 ዕፀ ዳብዳቤ 33
3.8.4 መጽሐፈአድኅኖት 35
3.8.5.መጽሐፈ ፈውስ 37
3.9.የምርምር ሥነ ምግባር 39
ምዕራፍ አራት፣የመረጃ ትንተና ግኝት ማብራሪያ 41
4.1 መግቢያ 41
4.2 የሕመም ዓይነት 41
4.3.የሾተላይ በሽታ ምንነት 41
4.4.የመድኃኒት አይነቶች፣የመድኃኒቱ የአዘገጃጀት ዘዴ እና አተገበባር ሁኔታ በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍት 43
4.4.1. የመድኃኒት አይነቶች፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የመድኃኒቱ አተገባበር በመጽሐፈ መድኃኒት (IEES.2444) 43
4.4.2.የመድኃኒት አይነቶች፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የመድኃኒቱ አተገባበር በመጽሐፈ መድኃኒት (BMO.828) 44
4.4.3 የመድኃኒት አይነት፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የአተገባበር ሁኔታ በዕፀ ዳብዳቤ 50
4.4.4.የመድኃኒት አይነት ፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የአተገባበር ሁኔታ በመጽሐፈ አድኅኖት 51
4.4.5.የዕፅዋት አይነት፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የአተገባበር ሁኔታ በመጽሐፈ ፈውስ 52
4.5. ከመጽሐፍት የተገኙ መረጃዎች በሠንጠረዥ 52
4.6.ከቃለ መጠየቅ የተገኙ ሀሳቦች 95

4.7.በአምስት የግእዝ መጽሐፍት ውስጥ የተመዘገቡ የእፅዋት፣የእንስሳት ምርቶችና የንጥረ ነገሮች ዝርዝር እና የሾተላይ በሽታ ሕክምና። 96
4.7.1.ዘርጭ እምቧይ ሥር 97
4.7.2 አከርማ 98
4.7.3.ሞይደር 98
4.7.4 የጥጃ ጨንገር 99
4.7.5.የዳብዛ ሥር 99
4.7.6 ድንግጣ 100
4.7.7 እምባሬ 100
4.7.8.ተቀጽላ 102
4.7.9 ባቄላ 103
4.7.10 ኑግ 104
4.7.11.ቀረጽ/ቀረጥ/ 105
4.7.12 ጥዋ /ጽዋ/ 106
4.7.13.ሞጓ ብርሌ 107
4.7.14. እርግፍ ገፎ 107
4.7.15. የጅብ ምርኩዝ 108
4.7.16. ቀጋ 108
4.7.17. ወይን 109
4.7.18.እሬት 110
4.7.19. ማር 111
4.7.20.ላንቁሶ 112
4.7.21. የደጋ አባሎ 113
4.7.22. ዕፀ ደብተራ 113
4.7.23.ጥንጅት 114
4.7.24. የሴት ቀስት 114
4.7.25.አመጅ 115
4.7.26.ወይራ 115

4.7.27.ዕፀ መናሂ 116
4.7.28.ክትክታ 118
4.7.29.ቁልቆል 120
4.7.30.ችፍርግ 121
4.7.31. ጽፍሬና 121
4.7.31.ቋንዶ በርበሬ 121
4.7.32. የምድር እምቧይ 123
4.7.33. ውሾኝ 124
4.7.34 ጥቁርና ቀይ አውጥ 124
4.7.35 የመብረቅ ከሰል 126
4.7.36.ሐረግ ሬሳ 126
4.7.37. ፍየለፊጅ 129
4.11.38.ሳሊጥ 129
74.39.ጣዝማ 130
4.7.40. ነፁ ሽንኩርት 131
4.7.41.ጂባራ 132
4.7.42.የሰሌን ፍሬ 133
4.7.43. መሩዝ 134
4.7.44. አቱች 134
4.7.45.ቀይ ሽንኩርት 134
4.7.46.አልቲት 136
4.7.47.ከርቤ 136
4.7.48.ነፁ ዕጣን 138
4.7.49. ቀጠጥና 140
4.7.50.ቀበርቾ 140
4.7.51.አጋም 140
4.7.52. የባሕር ጤፍ 142

4.7.53.ሙፈጫጭላ 142
4.7.54 እስስት 142
4.7.55. የማርያም መቀነት/ዕፀ ልባዊት/ 143
4.7.56.ግዜዋ 144
4.7.57 ደበቀድ 145
4.7.58. አበተሬ 145
4.7.59 ለሚ 146
4.7.60.አህያ ጭራ 147
ምዕራፍ አምስት፣ ማጠቃለያ እና የይኹንታ ሐሳብ 147
5.1 ማጠቃለያ 147
5.2 የይኹንታ ሐሳብ 149
6. ዋቢ መጽሐፍት 151
አባሪ አንድ 154
ቃለ መጠይቅለባህል መድኃኒት አዋቂዎች የቀረቡ ቃለ መጠይቆች 154
1ኛ ቃለ መጠይቅ 154
አባሪ ኹለት 155
ቃለ መጠይቅ፡- ለዘመናዊ ሕክምና ባለሙያ 155
አባሪ ሦስት 156

ፎቶ ግራፍ 1 የመጽሐፉ መድኃኒት ስዕል/lES 2444፣f.109v እና f.119r-120v.....21
ፎቶግራፍ 2 መጽሐፈ መድሐኒት/የመድኃኒት መጽሐፍ ብሪቲሽ 828/አንቀጽ 59/.....24
ፎቶ ግራፍ 3፣ዕፀ ዳብዳቤ.....26
ፎቶ ግራፍ 4፣የመጽሐፈ አድኅኖት መጽሐፍ(2010 ገጽ102 የተወሰደ.....27
ፎቶ ግራፍ 5፣መጽሐፈ ፈውስ/የድህነትመጽሐፍ/ETHIOPIEN 402 GURIAULE 98/መጽሐፍ 29
ፎቶ ግራፍ 6፡-ዘርፉ እምቧይ በአጥኚው በ2018ዓ/ም የተነሳ.....77
ፎቶ ግራፍ 7፣የሞይደር ምሥል ማሳያ.....79
ፎቶ ግራፍ 8 የድንግጣ ምሥል.....80
ፎቶ ግራፍ 9 የአምባጮ ምሥል.....80
ፎቶ ግራፍ 10 የተቀጽላ ምሥል.....82
ፎቶ ግራፍ 11 የባቄላ ምሥል.....83
ፎቶግራፍ 12 የኑግ ምሥል.....83
ፎቶ ግራፍ 13 የቀረጽ ምሥል.....86
ፎቶ ግራፍ 14 የጽዋ ምሥል.....86
ፎቶ ግራፍ 15፣የቀጋ ምሥል ማሳያ.....87
ፎቶ ግራፍ 16 የወይን ምሥል.....88
ፎቶ ግራፍ 17 የእሬት ምሥል ማሳያ.....89
ፎቶ ግራፍ 18 የማር ምሥል.....90
ፎቶ ግራፍ 19፣የደጋ አባሎ ምሥል ማሳያ.....91
ፎቶግራፍ 20፣እፀ ደብተራ ምሥል ማሳያ.....92
ፎቶግራፍ 21፣የሴት ቀስት ምሥል ማሳያ.....93
ፎቶ ግራፍ 22፣የዕፀ መናሒ ምሥል.....94
ፎቶግራፍ 23፣የክትክታ ማሳያ ምሥል.....96
ፎቶግራፍ 24፣ቁልቁልምሥልማሳያ.....98

ፎቶግራፍ 25፣የችፍርግ ምሥል ማሳያ 98
ፎቶግራፍ 26፣የምድር እምቦይ ምሥል ማሳያ 101
ፎቶግራፍ 27፣የአውጥ ዕፅዋት ምሥል ማሳያ 102
ግራፍ 28፣የሐረግሬሳንምሥልማሳያ 104
ፎቶ ግራፎ 29፣የጣዝማ ማር ምሥል 107
ፎቶ ግራፍ 30 የነጭ ሽንኩርት ማሳያ ምሥል 108
ፎቶ ግራፍ 31፣የጂባራ ምሥል 109
ፎቶ ግራፍ 32፣የአቱች ምሥል 110
ፎቶ ግራፍ 33 የቀይ ሽንኩርት ምሥል 111
ፎቶ ግራፍ 34፣የአልቲት ምሥል 112
ፎቶ ግራፍ 35 የከርቤ ምሥል 113
ፎቶግራፍ 36 በ2018 በአጥኚው የተነሣ ፎቶ 114
ፎቶ ግራፍ 37 የቀጠጥና ምሥል 116
ፎቶ ግራፍ 38 ፣የአጋም ተክልምሥል 116
ፎቶግራፍ 39፣የማርያም መቀነት/ዕፀ ልባዊት/ ምሥል 118
ፎቶግራፍ 40፣የግዜዋ ተክልና ፍሬ ምሥል ማሳያ 119

1. መግቢያ

1. 1 የጥናቱ ዳራ

የባህል መድኃኒት የሚለው ቃል ባህል እና መድኃኒት የሚሉትን ሹለት ጥምር ቃላትን የያዘ ሲሆን ትርጉሙ ሰዎች ሀገረሰባዊ ዕውቀትን ተጠቅመው በሽታን ለመከላከል እና ለመቋቋም ሲባል ከተለያዩ ዕፅዋቶች፣እንስሳት፣ ከተለያዩ ማዕድናት የሚያዘጋጁት መድኃኒት ማለት ነው።

"ባህላዊ መድሃኒት፣ ከተለያዩ ተፈጥሯዊ ነገሮች ማለትም ከዕፅዋት፣ ከእንስሳትና ከማዕድናት የሚዘጋጁ የተለያዩ ባህላዊ መድሃኒቶችን የሚያጠቃልል ዘርፍ ነው። በተጨማሪም ባህላዊ መድሃኒት መንፈሳዊ ህክምናን፣ የእጅ ህክምና ስልቶችን፣ በሽታን ለመከላከልና ጤንነትን ለመጠበቅ በግለሰብ ደረጃ ሆነ በቡድን የሚደረጉ ተግባራዊ እንቅስቃሴዎችን፣ ለህመምተኛ የሚደረጉ እንክብካቤዎችንና ድጋፎችን፣ አካላዊ ምርመራዎችን፣ ህመምን ለመከላከል የሚደረጉ እንቅስቃሴዎችን ሁሉ ያጠቃልላል።"(ሀብታሙ አቅናው 2018፣113)። ከዚህ የምንረዳው ሰዎች በቀላሉ ገንዘብ ሳያወጡ ያላቸውን እምቅ ዕውቀትን ተጠቅመው ጥንቃቄ በጠመላ መልኩ ለህመምተኛው ከአካባቢያቸው ከሚገኙ ከዕፅዋት፣ከእንስሳት፣ከማዕድናት በማዘጋጀት በባህል መልክ ስለሚሰጥ ነው።

የባህል መድኃኒት በኢትዮጵያ የተወሰነ ሰው ብቻ የሚጠቀመው የጥቂቶች ሀብት ብቻ አለመኾኑን ስለባህል መድኃኒት አዘገጃጀት፣አሰጣጥ እና አጠቃቀም በሚል ጥናታዊ ጽሑፉ ሲገልጽ ባህላዊ መድኃኒት የአንድ አገር ወይም የተወሰነ ጎብረተሰብ ክፍል የሚጠቀሙበት አይደለም።(ምህረት፣2000)።ይህ ማለት በሀገራችን በሁሉም አካባቢዎች ከጥንት ጀምሮ እስከ ዛሬድረስ ለማኅበረሰቡ አገልግሎት እየሰጠ የሚገኝ እና ሰው የሆነ ሁሉ ማንኛውም ህማም ሲሳማው ሀብታም ድሃ ሳይሉ በአኩል የሚጠቀሙት የጋራ ሃብት ነው።

‹‹ባህላዊ መድኃኒት ማለት በሽታን ለማከም ወይም ለመከላከል ተብሎ በጎብረተሰቡ ጥቅም ላይ የሚውል በባህላዊ መንገድ በዕፀዋት፣ በእንስሳት አካል እና ከማዕድናት የሚዘጋጁ መድኃኒቶችን የሚያጠቃልል ነው፡፡››(የኢትዮጵያ ምግብና መድኃኒት ባለሥልጣን፣ 2012፣5)፡፡በማለት ገልጿታል።

Traditional medicine is defined by the World Health Organization (WHO) (2015) as a teaching which incorporates different health improvements, approaches, knowledge, and beliefs, joining plant, animal, and/or mineral-based medications, spiritual therapies, manual methods, and exercises connected uniquely or in combination to maintainhealth as well as treat, analyze, or prevent illness.
"በዓለም ጤና ድርጅት (WHO) (2015) መሠረት፣ “ባህላዊ መድኃኒት” የተለያዩ የጤና ማሻሻያ መንገዶች፣ አተገባበሮች፣ እውቀቶችና ሀሳቦችን የሚያካትት፣ የዕፅዋት፣ የእንስሳት፣ ወይም የማዕድናት መድሃኒቶችን ከመንፈሳዊ ህክምና፣ ከእጅ ሥራ ዘዴዎች እና ከእንቅስቃሴ ስልጠናዎች ጋር በአንድነት ወይም በተለያዩ በመዋሃድ የጤና ጥበቃና ማሻሻያን፣ እንዲሁም በሽታን ለመፍታት፣ ለመተንተን ወይም ለመቀነስ የሚውል ትምህርት ነው።"

Yong (1970፣24) ገለጻ ደግሞ፣ "ባህላዊ መድኃኒት ስንል ዕፀዋትን፣ እንስሳትን፣ ማዕድናትን እና መንፈሳዊ የፈውስ ሥርዓቶችን መሠረት ያደረገ ነው በማለት ይናገራል።"

በመጨረሻም Sofowora (1982;2) የባህል ሕክምናን ወይም መድኃኒትን እንደሚከተለው ገልጸታል፡- "ባህላዊ ሕክምና ወይም መድኃኒት ማለት የዕውቀት እና የተግባር አጠቃላይ ድምር የሆነ አካላዊ፣ አእምሯዊ፣ ማኅበራዊና አካባቢያዊ ጠንቆችንና ተውሳኮችን ለመከላከል ለማስወገድና ለመመርመር ሲባል የሚተገበር በተግባራዊ ልምምድ እና ምልከታ የሚከወን ዕውቀቱና ጥበቡም በአብዛኛው ከትውልድ ወደ ትውልድ በቃል ወይም በጽሑፍ እንደሚተላለፍ ጠቁሟል። "

ባህላዊ መድኃኒት ታሪክ ከሚያስታውስበት ጊዜ ጀምሮ በተወሰኑ የዓለም ሀገራት አገልግሎ የሰጠ እና ዛሬም እየሰጠ ያለ የዕውቀት ዘርፍ ነው። የባህል መድኃኒት አጀማመርን አስመልክቶ"የሰው ልጅ በሽታን ለመከላከል መድኃኒት መጠቀም እና መፈወስ የጀመረው ከጥንተ-ክርስቶስ ልደት 5,000 ዓ.ዓ በፊት መኾኑን ዓለማየሁ (2000) ገልጿል።

ይህም ማለት የሰው ልጅ በምድራዊ ሕይወቱ ሲኖር በብዙ በሽታዎች ሊይያዝ እና ሊታመም ወይም ሊጓዳ ይችላል።ነገር ግን በሽታውን ተቋቁሞ ሕይወቱን ለማስቀጠልና ለታለመው አላማ ለማድረስ ወይም ውድ ሕይወቱን ለማቆየት ሲል ባህላዊ መድኃኒቱን መጠቀሙ የግድ ነው።የሀገራችን ማሕበረሰባችን ክፍል 80% አሁንም ቢሆን ባህላዊ ወይም

ሀገር በቀል መድኃኒቱን ተጠቃሚዎች ናቸው።"የሰው ልጅ ከ5000 ዓ.ዓ በፊት የበሽታን ሥቃይ ለማስታገስ መድኃኒት መጠቀምን እንደጀመረ መኮነን (1999፣ 29) ይናገራል፡፡" ባህላዊ መድኃኒት ሕክምና ዛሬም በገጠርም ኾነ በከተማ ያለው ኅብረተሰብ የጤና ችግር መፍቻ አድርጎ እየተጠቀሙት የሚገኝ የሕክምና ዘርፍ ነው።(ምሕረት፣2000)። ይህም ሲባል ሰዎች በኑሯቸው ለይ የሚያጋጥማቸውን ችግር እና የጤና ጉዳይ በባህላዊ መልኩ ሕክምናውን እያገኙ ይኖራሉ።

አኹን ላይ የሀገራችን የባህል መድኃኒት እና ሊቃውንት እንዲሁም ለባህል መድኃኒት የሚኾኑ ዕፀዋቶችን የመለየት እና የመመዝገብ ሥራ በኢትዮጵያ የምግብ መድኃኒት እና ጤና ክብካቤ አስተዳደር እና ቁጥጥር ባለስልጣን ከ1999 ዓ.ም ጀምሮ አዋጅ በማውጣት መጠነ ሰፊ እንቅስቃሴ መደረጉ ለባህላዊ መድኃኒት የተሰጠውን ትኩረት ያሳያል በማለት (ገብረ ሕይወት፣2014፣) ሀሳብን በጥናታቸው ለይ አብረርተዋል።

በሌላ በኩል ደግሞ የባህል መድኃኒት አጀማመር በመጽሐፍ ቅዱስ በዋነኝነት ስለ መንፈሳዊ ሲያስተምር እግረ መንገዱን ብዙ ዓለማዊ ጉዳዮችን ይደስሳል።ከእነዚህ ውስጥ አንዱ መድኃኒት ነው። በመጽሐፍ ቅዱስ በቅድሚ ተመዝግቦ የሚገኝ ከግብፅ ውስጥ የሞተው የያእቆብ አስክሬን እንዳይበሰብስ ሥራ ለይ የወለው የአስክሬን ማድረቂያ መድኃኒት ነው።ነቢየ እግዚአብሔር ሙሴ ሕዝበ እስራኤልን እየመራ ማራ ወደሚባል ቦታ በደረሰጊዜ ውሃው መርዛማና መራራ ስለነበረ ሕዝቡና እንስሳቱ መጠጣት አልቻሉም በዚህ ሁኔታ ያዘነው ሙሴ ወደ እግዚአብሔር በጸለየ ጊዜ ዕፁን አሳየው። ዕፁንም ወስዶ ከውሃው ለይ አኖረበት ውሃውም ታከመና ሕዝቡና እንስሳቱ ጠጡ።ሐብታሙ አቃናው(2018፣)፤እንደገለጸው፡-ባህላዊ የዕፅዋት መድኃኒት ከተለያዩ የዕፅዋት ተዋጽያዎች የሚዘጋጅ፣ የሰው ልጅ ጤንነቱን ለመጠበቅ፣ በሽታን ለመከላከል፣ ከህመም ለመፈወስ፣ አካላዊ፣ አዕምሯዊና ስነ-ልቦናዊ በሽታዎችን ለማስወገድ ሲል የሚተገብራቸው የሰው ልጅ ከአጋጠመው የሥጋ ደዌ በባህላዊ መልኩ ምርመራ በመድረግ ከበሽታው የሚፈወስበት የመድኃኒት ዓይነት መኾኑን እንረዳለን።

ስለኾነም ሀገራችን ኢትዮጵያ ብዙ ዓይነት የባህል መድኃኒትወይምሀገር በቀል መድኃኒት ባለቤት እንደ መሆኖ መጠን ለብዙ የበሽታአይነቶች የባህል ሕክምናን እየሰጠች ትገኛለች። ከእነዚህ የባህል መድኃኒቶች ዋነኛውና አንዱ ደግሞ የሾተላይ የባህላል መድኃኒት ነው።

1.2. የጥናቱ አነሣሽ ምክንያት

ይህንን ርእስ የመረጥኩበት ዋናው አነሣሽ ምክንያት ተወልጄ ባደኩበት ማለትም በአዊ ዞን በዳንግላ ከተማ አስተዳደር አካባቢ ብዙ እናቶች ባል አግብተው ልጅ ወልደው የልጆቻቸውን ፍሬ ለማየት ይጓጓለ። ይሁን እንጂ በእርግዝና ወቅት ደሙ እንዳይረጋና ቢጸነስም እንኮ ጽንሱ በሆዳቻው ላይ እንዳይቀመጥ ደሙ እንዲወርድ እያደረገ ብዙውን ጊዜ ይህ ነው ሊባሉ የማይችሉ እናቶች ሲቸጋገሩ አያለሁ።ስለዚህ ለእንደ እነዚህ ላሉ እናቶች መፍትሄ ለመፈለግ ነው።

ኹለተኛ ደግሞ ከዚህ ቀደም የማውቃቸውን የባህል መድኃኒቶች ወደፊት በተግባር ሥራ ላይ ለማዋል ከሚታወቁ የባህል መድኃኒት ዐዋቂዎች ማለትም በጥበቡ የተካኑ የቤተክርስቲያን ምሁራን እና ግለሰቦች ላይ ዕውቀት ለመቅሰም ካለኝ ፍላጐት የተነሣ ሲኾን በሌላ መንገድ ሲታይ ደግሞ በባህላዊ መድኃኒት ዙሪያ የተወሰነ ግንዛቤ ያለኝ በመኾኑ በርእሰ ጉዳይ ዙሪያ የተለያዩ ጥናቶችን ሳነብ በሾተላይ ከዚህ ግባ ሊባል የሚችል ጥናት አለመደረጉ ነው፡፡በሦስተኛ ደረጃ አማራ ክልል በተለይም በአዊ ዞን ዳንግላ ወረዳ የሾተላይ በሽታ ከኅብረተሰቡ ዘንድ ከጊዜ ወደ ጊዜ እየጨመረ ስለመጣ በሽታው አስጊ እና አሳሳቢ በመኾኑ የተነሳ በሽታውን ለመቀነስ ነው።

1.3. የጥናቱ ጥያቄዎች

- የሾተላይ የባህል መድኃኒት በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍት ውስጥ እንዴት ይገለጻል?
- የሾተላይ መድኃኒት በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍት ውስጥ እንዴት ይተገበራል?
- የሾተላይ መድኃኒት በሚቆረጥበጥ ጊዜ የሚከናወኑ ቅድመ ሁኔታዎች ምንምን ናቸው?

1.4. የጥናቱ ዓላማዎች

1.4.1. ዋና ዓላማ

- የሾተላይ የባሕል መድኃኒት አተገባበር በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍት መነሻነት ትንተና መስጠት ነው።

1.4.2. ዝርዝር ዓላማዎች

- የሾተላይ የባህል መድኃኒት በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍት ውስጥ እንዴት እንደ ሚገለጽ ማመልከት፣
- የሾተላይ መድኃኒት በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍት ውስጥ አተገባበሩን መተንተን፣
- የሾተላይ መድኃኒት በሚቆረጥበት ጊዜ የሚከናወኑ ቅድመ ሁኔታዎችን መግለጽ።

1.5.የጥናቱ ጠቀሜታ

ይህ ጥናት ተሰርቶ ሲጠናቀቅ የሚከተሉት ዋና ዋና ጠቀሜታዎች ይኖሩታል።

- ሰዎች ጊዜያቸውን፣ ጉልበታቸውን፣ ኢኮኖሚያቸውን በመቆጠብ በትንሽ ገንዘብ መድኃኒቱን እንዲያገኙ ለመድረግ ይረዳል።
- ያለጊዜው የሚከሰጠውን የጽንስ መጨንገፍ ለማስቀረት ያግዛል።
- ጎብረተሰቡ የመዳኃኒቱን ፍጡንነት እንዲያዉቁና በሰነድ መልክ ተሰንዶ ከትውልድ ወደ ትውልድ ለማስተላለፍ ይረዳል።
- በባሕላዊ ሕክምና ዘንድ ያለውን የሰዎችን ክፋ አመለካከት ይቀርፈል።
- እምቅ ጥበብ ያላቸው ሰዎች ጥባባቸውን ለሚከተለው ትውልድ እንዲያስተላልፉ ያግዛል።
- የባህላዊ መድኃኒት ፈዋሽነትን ከዘመናዊ መድኃኒት አተገባበር ጋር በማስተሳሰር ከፈውሱ ተጠቃሚ ለማድረግ ጉልህ ሚና ይኖረዋል።
- ለሚመጣው ትውልድ ማለት ስለሾተላይም ሆነ ስሌላው ባህላዊ መድኃኒት ጥናትና ምርምር ለሚያደርግ ሁሉ ለመረጀነት ያገለግላል።

1.6. የጥናቱ ወሰን

በዚህ ጥናት የሚጠናው ርእሰ ጉዳይ ጊዜን፣ገንዘብንና አቅምን ተሳቢ በማድረግ ትኩረቱና ገደቡ የተወሰነ ነው።ከእርእሱ ጉዳይ አንፃር በግእዝና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል የሚጠኑት ብዙ ዓይነት የበሽታ ዓይነቶች ቢኖሩም የእኔ ትኩረት ግን የሾተላይ በሽታ መድኃኒት በባህላዊ ሕክምና እና ትግበራው ለይ የተገደበ ነው።

1.7 የጥናቱ አደረጃጀት

ይህ ጥናት መግቢያና ማጠቃለያን ጨምሮ አምስት ምዕራፎችን አካቷል። እነዚህ ምዕራፎች በአምስት ጥቅል ማዕቀፍ ተደራጅተዉ የቀረቡ ሲሆን የመጀመሪያው ምዕራፍ፤ የጥናቱን መግቢያ እና ማስተዋወቂያ ክፍል በመሆኑ የጥናቱን አጠቃላይ መልክ፣ ትኩረት፣ መዋቅር እና ሂደት ይገልጻል። በዚህ ምዕራፍ ሥር፤ የጥናቱ ዳራ፣ አነሣሽ ምክንያት፣ ዓላማ፣ የምርምሩ ጥያቄዎች፣ፋይዳ፣ ወሰን እና አደረጃጀት ቀርበዋል። በምዕራፍ ሁለት የጥናቱ ክለሳ ድርሳናት የተካሄደበት ክፍል ሲሆን፤ ለምርምሩ መነሻ ደጋፊና መሠረት የሆኑ ጽንሰ ሐሳባዊ ዳራዎች እና የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት ተካተውበታል።ሌለው በምዕራፍ ሦስት የጥናቱ ዘዴ፣ የጥናቱ ዓይነት፣ የመረጃ ምንጭ፣ መሰብሰቢያ መሳሪያዎችእና የጥናቱን መተንተኛ ዘዴ ሲይዝ፤ ምዕራፍ አራት ደግሞ መግቢያ፣የበሽታው ምንነት፣በተመረጡ በግእዝ መጽሐፍት የሚገኙ የዕፀዋት አይነቶች መድኃኒት እና ሥርዓተ ገቢር በዓይነት እና በይዘት ተለይተዉ በሰፊው ትንታኔ ተሰጥቷል። በመጨረሻም በምዕራፍ አምስት የጥናቱ ማጠቃለያ፣ የይኹንታ ሐሳብ፣ ዋቢዎች እና አባሪዎች በማካተት ጥናቱ ተጠናቋል።

ምዕራፍ፡ኹለት የቀድሞ ጥናቶች ግኝት (Literactur Review)

2.የተዛማጅ ጽሑፎች ቅኝት

2.1. ባህላዊ መድኃኒት መድኃኒት ምንድ ነው?

መድኃኒት አዳኝ በሥጋ በኩልም ኾነ በመንፈስ በኩል ከማንኛው ጉዳት የሚያድን እና የሚጠብቅ ነው።በማለት(የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት፣1989)ይገልጸዋል። መድኃኒት ቃሉ የግእዝ ሲኾን መነሻው ድኀነ ከሚለው ግስ የተገኘ ባእድ ከምዕላድ ነው።በተጨማሪም ድኀነ የሚለውን ቃል መድኃን፣ መምለጥ ከተያዙ በኋላ ወይም ሳይያዙ መቅረት፣ መትረፍ፣ አንዳይያዙ መኾን የሚል ብያኔ ይሰጠዋል።(ኪዳነ ወልድ 2005)።መድኃኒት የሚለዉ ቃል ዘመናዊ መድኃኒት ከመምጣጡ በፊት መጠሪያነቱ የሚያገለግለው ለባሕላዊ መዳኃኒት ሲኾን ዘመናዊ መዳኃኒት ከመጣ በኋላ ግን ከዘመናዊዉ ለመለየት ባሕላዊ የሚል ስያሜ ተሰጠው።(ሙሴ ፣2014፣)።በጥናቱ ገልጿል። በጥንት ጊዜ ሰዎች ከልዩ ልዩ ዕፅዋት መድኃኒት እየቀመሙ ከበሽታው ይፈውሱ ነበር።የክርስቶስ አዳኝነት ለሰው ሁሉ ስለኾነ ክርስቶስ የዓለም መዳኃኒት (አዳኝ)ይባላል።

ከለይ ከተጠቀሱት ሀሰብ የምንረዳው መድኃኒትና ህመም የአንድ ሳንቲም ሁለት ገጽታዎች እንደ መሆናቸው መጠን ህመም በበረታ ቁጥር ጠባቂ መድኃኒት እንደ ሚያስፈልግ፣ሰው የሆነ ሁሉ የመድኃኒት ጥገኛ መሆኑን ያስረደሉ። በተጨማሪም እንዳሁኑ ዘመናዊው ሳይመጣ ራሱን ከህመም ለመከላከል ሕይወቱን ለማቆየት ሲል ከዕፅዋት ጋር አቆራኝቶ እንደ ነበርና አሁን ከአምላኩ ጋራ በመሆን ወደ ዘመናውነት እንደ ተሸጋገረ ያስረዳል።

መድኃኒት በቤተ ክህነት ሰዎች ዘንድ ጥበብ በሚል የሚገለጽ ሲኾን መነሻ የሚያደርጉት ደግሞ የሰሎሞንን ጥበብ ነው፡፡ ሙሴ (2014) በጥናቱ ጠቁሟል። ዮሴፍም ባለመድኃኒቶች አገልገዮቹ አባቱን በሽቱ ያሹት ዘንድ አዘዘ፣ባለመድኃኒቶችም እስራኤልን በሽቱ አሹት።

ሙሴ ነብዩ(2014)፣መድኃኒት የሚለው ቃል ዘመናዊ መድኃኒት ከመምጣቱ በፊት መጠረያነቱ የሚያገለግለው ለባህላዊ መድኃኒት ሲኾን ዘመናዊ መድኃኒት ከመጣ በኋላ ግን ከዘመናዊው ለመለየት ባህላዊ የሚል ስያሜ ተሰጠው፡፡ ሐዲስ (1980፣ 48) "ባህላዊ እና ዘመናዊ መድኃኒት የሚዘጋጁት ከዕፀዋት፣ከእንስሳት እና ከማዕድናት መዘጋጀታቸው አንድ ቢያድርጋቸውም ተግባር ላይ ግን ባህላዊ እና ሳይንሳዊ ዘዴ መከተላቸው ልዩ

ያደርጋቸዋል ሲል ገልጿል።" ከዚህ በመነሣት በአኹኑ ጊዜ "መድኃኒት ባህላዊውን እና ዘመናዊውን ሲያጠቃልል ዘመናዊ መድኃኒት ከባህላዊ የሚለየው የተመጠነ እና ሳይንሳዊ በኾነ መንገድ ለሰው ከመሰጠቱ በፊት በእንስሳት ስለሚረጋገጥ እና የመድኃኒቱም መጠን ተመጥኖ በእድሜ ደረጃ በመከፋፈል ለሕፃናት እና ለዐዋቂ ተብሎ ስለሚከፈል ከባህላዊ መድኃኒት ልዩ ያደርገዋል በማለት ይገልጻል"(Hidan Yuan, 2016)።

ይህ ማለት ባህላዊውም ሆነ ዘመናዊው ሁለቱም የሚዘጋጁት ከተመሳሳይ ማለትም ከዕፅዋት፣ከእንስሳት እና ከማዕድናት ሲሆን ልዩነታቸው ግን መድኃኒቱን መጥኖ መስጠጥ ያለመስጠጥ ላይ ነው።ባህላዊው በመጀመሪያ በመመጠን ለህፃን ለአዋቂ በማለት በበቂ አባቶች በቀጥታ ይሰጣል።ነገር ግን ዘመናዊው ግን ለሰዎች ከመስጣት ይልቅ ከእንስሳት በመፈጠን ወደ ሰው ያመጣል።

ባህላዊ መድኃኒት ያለ ቤተ ሙከራ ቀጥታ ለሰው ስለሚሰጥ ጉዳት ሊያደርስ ይችላል የሚል አስተሳሰብ በመኖሩ ባህላዊ የሚል ስያሜ የተሰጠው ይመስላል። ቢኾንም የአረቂ መለኪያ እንዳለው ኹሉ ለባህላዊ መድኃኒትም ሳይንሳዊ ባይኾንም በባህላዊ መንገድ መጥኖ የመስጠት እና በእድሜ ደረጃም ቢኾን ለዐዋቂ እና ለሕፃናት በማለት የተከፈለ ስለኾነ በዘፈቀደ የሚሰጥ አለመኾኑም መረሳት የለበትም።አያይዘውም (ሙሴ ነብዩ 2014)በማለት በጥናታቸው ላይ ጠቁመዋል።

የባህል መድኃኒት ባለሙያዎች በራሳቸው አረጋግጠው እና ብዙ ጥናት አድርገው ስለሚሰጡ አንደሚወረው አሉባልታ አይደለም በማለት (ሙሴ ነብየ 2014፣) በጥናታቸው ላይ ጠቁመዋል።ዴቪድ ወርነር (1994 ፣37) "አንዳንድ ዘመናዊ መድኃኒቶች ከነባሩ ባህላዊ የመድኃኒት ዘዴዎች ይሻላሉ። ዐልፎ ዐልፎ ግን የባህላዊ መድኃኒቶች ፍቱን ኾነው ይገኛሉ በማለት ገልጸታል። ስለዚህ ኹለቱም ጠቃሚዎች መኾናቸውን ያመለክታል።"

"መድኃኒት እንደዬ ሥራ ዘርፉ የተለያዬ አገላለጽ ሊሰጠው ቢችልም አካላዊ እና መንፈሳዊ ሕመምን፤ ችግርን፤ ሥቃይን፤ የሚያጠፋ፤ የሚያስታግስ፤ ለወደፊትም እንዳይከሰት የሚከላከል ኃይል ነው በማለት ገልጿል (መኮነን፣ 1999፣ 29)።"በአጠቃለይ መድኃኒት ከሥጋዊ የህመም ስሜት እንድንድንበት የተሰጠን የሰዉ ልጅ ትልቁ ሀብት መኾኑን እንረዳለን።

2.2.ባህል

ባህል ማለት ነገር፣ ክርክር፣ አባበል፣ የአነጋገር፣ የነገር ስልት፣ ትርጓሜ፣ምሥጢር፣ ድርሳን፣ ልማድ፣ ሕግ፣ ሥርዓት፣ የሃይማኖት ትምህርት፣ ቃል ድምጽ ነው።(ኪዳነ ወልድ 2005).

አማርኛ መዝገበ ቃላት(1989)ደግሞ ባህል ማለት የአንድ ኅብረተሰብ የአኗኗር ዘዴ፣ ወግ፣ ልማድ፣ እና እምነት በማለት ገልጿታል። "Tradition', Gr. !Apostolikh; paraVdosi") is the most important canonico-liturgical ancient Christian writing. (Encyclopaedia volume.4.p.980)."

"በሀገራችን አኹን ባለው ተጨባጪ ኹኔታ የባህል መድኃኒቶችን ጨምሮ ሌሎች ነባር ባህላዊ እሴቶች እየጠፉ እና እየተቀየሩ መኼዳቸውም የዚሁ ማስረጃ ው"። (ተዘራ፣ 2020)። ባህል ጠፋ ማለት ጥንታዊ ዕውቀቶችም አብረው ስለሚጠፉ ከእነዚህም አንዱ የባህል መድኃኒት አብሮ ይጠፋል ማለት ነው።

በአጠቃላይ ባህል ከማሕበረሰብ ከትውልድ ወደ ትውልድ በቅብብሎሽ የመጣ ሕግ፣ ሥርዓት፣ ደንብ፣ መመሪያ ማለት ነው። አንደ ዘመኑ ሰው ባልሰለጠነበት ወቅት በባህልእና ልማድ የእራሱን ሕግና ደንብ በመውጣት ሳይተራተር በእምነት በመቀበል ብቻ ይኖር የነበረ ተውፊት ነው።በመሆኑም ባህሉን ከአስቀጠልን ከጥንት ጀምረው ያሉ መድኃኒቶችም አብረው ይጠፋሉ።ስለዚህ ባህልና ሀገረሰባዊ ዕውቀት በአንድ ላይ የተያያዙ በመሆናቸው አንዱ ላንዱ የተያያዙ ናቸው።

2.3.የባሕል መዳኃኒት በኢትዮጵያ በግእዝ መጽሐፍት ላይ የተደረጉ ጥናቶችና የእኔ ምርምር የሚያስተካክለው ክፍተት

መኮነን(1999፣29)"በሀገር ደረጀ ስለባህል መድኃኒት ስንመለከት ኢትዮጵያም እንደቻይና ሞሶፖታሚያና ግብፅ ከጥንት ዘመን ጀምራ የባህላዊ መድኃኒትተ ጠቃሚ እንድኾነች" ገልጿታል።ይህ ማለት የሚያሳየን የኢትዮጵያ የባህል መድኃኒት አጠቃቀም ከጥንት ጀምሮ ሲካሄድ የቆየና አሁን ለሀገራችን ከፍተኛ አስተዋፅያ እያረገ የሚገኝ ነው።ከኢትዮጵያ ውጭም በሰለጠነው ዓለም ባህላዊ መድኃኒትን እንደ አማራጭ ይጠቀሙበት ነበር።

አንደ መሴ (2014) ገለጻ የኢትዮጵያ ማኅበረሰብ መሠረቱ ባህላዊ መድኃኒት መኾኑን በግልጽ ያስረዳል። በመኾኑም የአኹኑ ትውልድ ይህን ጥንታዊ ዕውቀት የራሱ መኾኑን በመገንዘብ ቢጠብቀው እና ቢጠቀምበት፣ የራሱን ትቶ የሰው ፈላጊ ከመኾን ይልቅ የራሱን

በራሱ በማሳደግ እና ሌሎች የእኛን እንዲያውቁ በማድረግ ጥንታዊነቱን በጥናት በማረጋገጥ ለባእዳን ማሳወቅ ያስፈልጋል፡፡ስለዚህ የባህል እሴቶች እና የባህል መዳኃኒቶች እየጠፉ በሄዱ ቁጥር መድኃኒቱን ማወቅ ቀርቶ እየተዉነዉና እየረሳነው እንሄዳለን።

2.4.ባህላዊ መድኃኒት ለዘመናዊው መድኃኒት ያለው አስተዋፅዖ

ባህላዊ ሕክምና ለዘመናዊ ሕክምና መሠረት እደኾነ ነው የምንገነዘበው፡፡ ከዚህ በመነሣት ዘመናዊ ሕክምና የተቋቋመው በባህላዊ የሕክምና ዘዴዎች ላይ ሲኾን አኹን ግን ቀዳሚው የሕክምና ተግባር እየጠፉ ዘማናዊው ብቻ እየተስፋፉ ይገኛል፡፡ ምሕረት (2000) የገለጻውን ሙሴ (2014) በጥናቱ ተጠቅሟል።ለዚህ ወደ ዘመናዊነት የመሄድ አዝማሚያም የባህለዊ ሕክምናን ተንኳይ ፣ደብተራ በማለት በሀገር በቀል ዕውቀት የሚሠራዉን ሰዉ በማሸማቀቅ እንዲተው ማድረግ ነው።

ኬኬ(2012፣ 17) "ደግሞ "ቻይናውያን አኹን ዓለም ለደረሰበት ስልጣኔ መሠረቱና መነሻው የጥንቱ ስልጣኔ መኾኑን አጥብቀው ያምኑበታል" ሲል ገልጿል።የባህላዊ ሕክምና ጥቅም ከፍተኛ መኾኑ አያጠራጥርም፡፡ ነገር ግን ዝግጅቱ በበለጠ ተጠንቶ ያጠቃቀም ዘዴውም ተሻሽሎ በዘመናዊ መልክ ለሕዝቡ አገልግሎት ማቅረብ ይቻል ዘንድ ትኩረት ሊሰጠው ይገባል ይላል ሐዲስ (1980፣ 9)፡፡ የገለጸውን (ሙሴ 2014፣16) በጥናቱ ገልጿል። ግርማ መንግሥቴ በአዲስ ዘመን ጋዜጣ ላይ (መጋቢት/18/2012) " ዘመናዊ ሕክምና ከመምጣቱ በፊት ባህላዊ ሕክምና መቶ በመቶ ሲያገለግል ዘመናዊ ሕክምናም ከመጣ በኋላም ሰማንያ ከመቶ የኢትዮጵያ ሕዝብ የሚጠቀመው የሕክምና ዘዴ ነው።

በማለት ስለባህላዊ የሕክምና ዘዴ የጻፈውን ያስረዳል"።በመቀጠልም ከዓለም ኃያላን ሀገሮች ውስጥ ጥንታዊ ግሪኮች፣ ግብፃውያን፣ አሦራውያን፣ ቻይናውያንና ሮማውያን የባህል ሕክምና ጠበብቶች እንደነበሯቸው እና የሚፈውሱበትም ባህላዊ የሕክምና መድኃኒት አንዱ ማር እደነበር (ኬኬ፣ 2007፣36) ፡ ያለውን ሀሳብ(ሙሴ 2014) በማንሳት በጥናቱ አቅርቧል።Chavunduk (1994; 10) "ዘመናዊ ሕክምና የማይፈውሳቸዉን በሽታዎች ያድናልና ባህላዊ መድኃኒት መቀጠል ይኖርበታል"ሲል ጽፏል፡፡ ምሕረት (2000፣ 8)" በዘመናዊ ሕክምና መፍትሔ ያልተገኘላቸዉ እንዳለ ጠቅሶ የሚከተሉትን እንደምሳሌ አቅርቧል፡፡ ለምሳሌ፡- ኪንታሮት፣ ነቀርሳ፣ ችፌ፣ አውድቅ እና ልፋ እንዲሁም ከመንፈስ ጋር ተያያዥነት ያላቸዉ በሽታዎች ዛር፣ ጂን፣ ክፉ ልክፍትና ዓይነ ጥላ ፈውስ የሚያገኙት

በባህላዊ መድኃኒት ነው" ሲል ያስረዳል፡፡ እውነት ነው የዘመኑ ጥበብ እስከ አኹን ድረስ ተመራምሮ ያልደረሰባቸዉ በሽታዎች መኖራቸዉ አያጠራጥርም፡፡ የዘመኑ ሐኪሞች ቢኾኑም የሚክዱት አይደለም፡፡ ከላይ የተጠቀሱት በሽታዎች ፈውስ የሚያገኙት በባህላዊ የሕክምና ዘዴ በመኾኑ ከሞላ ጐደል ዐልፎ ዐልፎ ጎብረተሰቡ አኹንም ድረስ ወደ ዘመናዊ ሕክምና መኸዱን ትቶ ባህላዊ መድኃኒት ማዘውተሩ ሙሉ በሙሉ እምነቱ በሀገረሰብ መድኃኒት ላይ የጠነከረ አቋም እንዳለዉ ያሳያል፡፡ ይህም ተግባር የሚያሳየው ባህላዊ መድኃኒት የሚሰጠው ፈውስ ቀላል አለመኾኑንእና በበሽታው ምክንያት በፊት ሁሉም ባለ መድኃኒትእንደ ነበረ አሁን ግን ዘመናዊውን ምክንያት በማድረግ ሰው እየተወ እና መድኃኒቱንም እየረሳነው መምጣቱን ያሳያል።

2.5.ባህላዊ መድኃኒት አሁን ላይ ያለው ሁኔታ

"ዓለም ለሃያ ሃንደኛው መቶ ክፍለ ዘመን ለደረሰችበት የሕክምናው ምጥቀት እና እድገት ሥር መሠረቱ የሚመዘዘው ከ3000 ዓመታት በፊት ካለው ጥንታዊ የሕክምና ጥበብ እነደኾነ ቻይናዉያን ጽፈዋል" ሲል ኬኬ (2012፣17) ይናገራል፡፡ በሀገራችን ኢትዮጵያ አሁን ለይ ባህላዊ መድኃኒትም የኾነ እሴት ቀንሶ የነበረ ቢኾንም እንደገና እያንሰራራ ይገኛል። ዴቢድ (1994፣ 3) "አብዛኛውን ጊዜ የሰዎች ባህላዊ ሕክምና እየጠፋ የመጠው ዘመናዊ የሕክምና ዘዴ እያደገ ከመጣ ወዲህ ነው" በማለት ገልጿል።ይህ ማለት ጥንታዊ የህክምና ጥበብ አሁን ባለንበት የእድገት መሠረት መሆኑንና ጃይናዊያንም አሁን በደረሱበት የእድገት ጎዳና ባህላዊ ህክምና መሆኑንaመሆኑን አጥብቀው ያምኑበታል።

ሀብታሙ (2018፣ 126) "እጅግ ሀገራዊ ፋይዳ ያላቸዉ የባህል መድኃኒቶች አኹን አኹን በማኅበረሰቡ ዘንድ መጠቀሙ እየቀረ እና በዚያው ልክ ደግሞ ሙያው ከትውልድ ወደ ትውልድ የመተላለፊያ መንገዱ አደጋ ውስጥ መኾኑን በግልጽ አቅርቧል"፡፡ ስለዚህ በኹለቱም አቅጣጫ የሀገር ሀብት መኾኑን በመረዳት የባለቤትነት ድርሻ የኹሉም ማኅበረሰብ ስለኾነ ልዩነቶች በውይይት በመቅረፍ ወደፊት ምሁራን በርካታ ምርምር በማድረግና ችግሩን ነቅሶ በማውጣት ወደ ነበረበት መመለስ ይቻላል፡፡(ሙሴ 2014)በጥናቱ ለይ አስቀሞቷል።ይህ ማለት ለመድኃኒትነት የሚውሉት ዕፅዋቶች በዘመናዊ ሰበብ በማስተጋት እና ለትውልዱ ባለመተላለፋቸው ብዙ ለመዳኃኒትነት የሚውሉት ዕፅዋቶች እየቀነሱ መጥጠዋል።፡

ባህለዊ መድኃኒት አሁን በሀገራችን በኢትዮጵያ የሚገኝበት ደረጃ ምን ይመስላል? በተለይም የቤተክርስቲያን ሊቃውንት በጥንቃቄ በቃል ኪዳን በተከታይ ጥንቁቅ ደቀመዛሙርት ሲያውርሱት የኖረው አገራዊ ወይም የባህል መዳኃኒት እና አስማት በአሁኑ ጊዜ ቸል የተባለ ይመስላል።ሙያውንም የሚያከናውነውን የቤተክርስቲያን ምሁር በራሱ ወገኖች ሳይቀር ጠንቆይ የመሸማቀቂያ ስለሚሰጠው እየተረሰ መጥቶል። መንግስትም በኩል ሲታይ በመስከም 23/1994ዓመተ ምህረት አዲስ ዘመን 6ኛ ዓመት ቁጥር 23 ገጽ 6 በዋኢማ ለባህል መድኃኒት አዋቂዎች ጥሪ ቢቀርብም በአሁኑ ሰዓት ግን ብዙም እየተሰራበት አይደለም።(ሙሴ፣2014)።ስለዚህ ከዚህ የምንረዳውበባህላዊ መድኃኒት የሚሰጠው ፈውስ ጥቁረት ቀላል አለመኾኑን ነው።

2.6.የሾታላይ በሽታ የመመርመሬ ዘዴ፣የዕፅዋት አቆራረትና አሰጣት መጠን

2.6.1መግቢያ

በባህላዊ ህክምና ተግባር ውስጥ፣ የሾተላይ የህመም ምርመራ ሂደት በታካሚው ሁኔታ በቀጥታ ጥያቄ መስጠት በመጀመሪያ ይጀምራል። ስለዝህ ባህላዊ ሐኪሞች ዘንድ በመጀመሪያ ደረጃ ዕፅዋትን ቆርጠው መድኃኒት ከመስተጣቸው በፊት የህመምተኞችን ጤንነት ማወቅ ቅድሚያ የሚሰጠው ተግባር ነው። በመከተለም የበሽታውን አይነት እና ሁኔታው ከታወቀ የዕፅዋት አቆራጥ እና መጠን እንደሚከተለው ይከናወናል።

ሀ.ምርመራ፡-የዚህ የበሽታ ህመም ምርመራ ታካሚውንጥያቄ በመጠየቅ እንዲህ በማለት ይጀምራል።“ምንዎን ነው የሚያምዎ?” ወይም“ ከጀመሮት ስኔት ወርሆ ነው? ”ያሉጥ ያቄዎችን ይጠይቃል። ሕመም ምርመራ ውስጥ የቆይታ ጊዜ ትልቅ አስፈላጊነት እንዳለው ይጠቅማል። ስለሆነም የዚህ አይነት የምርመራ ሂደት የእራሱ የሆነ አንድ ወጥ መለኪያ የለውም። በመሆኑም ታካሚዎች ትክክለኛውን ጊዜ በይገልጹም የበሽታ የቆይታ ጊዜን በባዓላት ቀንና ከወርሃዊ መታሰቢያቸው ጋር በመያያዝ በዚህ ወር በአምስት ቀን ፣በአሥር እንዲሁም በማርያም ዕለት፣ በባዓለ እግዚአብሔር ዕለት፣ በመጋቢት ወር፣ በሚያዚያ ወርበ ማለት የህመም የጊዜ ቆይታቸውን ይገልጻለ። መርመሪውም ከሰጡት ሀሰብ በመነሳት ከአለው የእውቀት ደረጃ ጋር በመገናዘብ ትክክለኛውን ህክምና ለመሥጠት ይጀምራል።

"የታመመን ሰው የጤና ችግር ለማወቅ በቅድሚያ ቁልፍ የኾኑ ጥያቄዎችን መጠየቅ እና በመቀጠልም ምርመራ ማድረግ አስፈላጊ መኾኑን ዴቪድ (1994፣ 73) ይገልጻል።"

የባህላዊ የመመርመሬ ዘዴ ሂዳት እንደ ዘመናዊ የሰለጠነ የተለያዬ መሣሪያዎችን ሳይጠቀም የቃል ጥያቄና የታመመውን አካል በመመልከት የሚመራመር ተግበር ነው። በባህላዊ ህክምና ባህላዊ በሽታን የመለያ ዘዴን ሐብታሙ(2018) በጥናታቸው ለይ ሲገልጹ የባህል መድሃኒት ዘርፈ ብዙና ውስብስብ ነው። ዘርፈ ብዙና ውስብስብ በመሆኑ ምክንያት ለተለያዩ አካላዊ፣ ስነልቦናዊ፣ አእምሯዊ፣ ማህበራዊ እና መሰል ውስብስብ ችግሮች ሊዳርግ ይችላል። ስለዚህ በባህል መድሃኒት ህክምና የመድሃኒቱን ምንነት ማወቅ ብቻ ሳይሆን እያንዳንዱን የበሽታ ዓይነትና ለበሽታውም ተገቢ የሆነውን ባህላዊ የዕፅዋት መድሃኒት ማንነት ለይቶ ማወቅን የሚጠይቅ ትልቅ ተግባር ነው።

እንደ Young(1970)፣ Konadu(2007)፣ ተመስገን(2003) እና Sofowora (1982፣26-28) ገለጻ "የተለመዱ የበሽታ መለያ ዘዴዎች የሚባሉት ዕይታዊ ምርመራ፣ ክሊኒካዊ ምርመራ ፣ ባዮሎጂካዊ ምርመራ እና ህመምተኛውን በአትኩሮት በመመልከት መለየት እንደሆኑ ይገልጻሉ።"

በአብዛኛውን ጊዜ የዚህ የሾተላይ በሽታ መመርመሪያ መንገዱ የተሰታቸውን ጥበብ በመጠቀም በጠልሰም፣በቃለ መጠየቅና ሴትዮዋ በምትሰጠው ሀሳብ በመነሳት ነው። ህመሙ እንዴት እና መቼ መቼ ነው የሚያምሽ?ተብላ ስትጠየቅ የህመሙ አይነት ብዙ ቢሆን ጽንሱ ከጀመረ ወር ወይም ኹለት ወር፣ወይ ደግሞ ከሦስት እስከትወልድ የለውን ጊዜ በመጥቀስ ያልረጋና የጓጓረ ደሞ መውጣት፣ጽንሱ ሳይቀር ደም ብቻ ኹኖ መውጣት ብላ ስትመልስ ከዚህ በመነሳት እና ከወለደችም በሆላ የተወለደው ህፃን የሚሞትበት ከሆነ በሽታ መኖሩን ማወቅ ይቻላል።ሌላው ደግሞ በዓይኖ ስታይ የሚያለክስ ከኾነ በዐይኖ አይታ የምትገድለው ከኾነ፣መጀመሪያ በሰለም ወልዳ በኹለተኛው ላይ እንደነዚህ አይነት ነገር የሚከሰትበት ከሆነ እና ሌሎችንም ምልክቶችን በመጠየቅ ምርመራ ይካሂዳለል።

ለ.የዕፀዋት አቆራረጥ፡-ባህላዊ ሃኪሞች ባህላዊ መድሃኒቱን በመሰብሰብና በማዘጋጀት ለበሽተኛው ለመስጠት በቅድሚያ ባህላዊ በሆነ መንገድ የበሽታውን ዓይነት ከለዩ በኋላ የባህላዊ መድሃኒት የዕፀዋት ግብዓቶችን ማሰባሰብ ይጀምራሉ።የባህል መድኃኒት ባለሙያዎች የመድኃኒት ዕፀዋትን በሚቆርጡበት ሰዓት ጸሎት የሚችሉት ከአንቀጸ ብርሃን ውስጥ አንቲ ውእቱ ዕፅ ቡሩክን እና ዕፀ አንግሥ በመድገም የሚፈለገውን ዕፀ ይቆርጣሉ። ለዚህም መሪራስ (2000) ዕፀዋት በሚቆረጡ ሰዓት የሚደገሙትን ጸሎቶች አስቀምጠታል።

አንቲ፡ውእቱ፡ ዕፅ፡ ቡሩክ፡ ዕፀ፡ ሕየወት፡ ዕፀ፡ መዳኃኒት፡ህይንተ፡ ዕፀ፡ ሕየወት፡ ዘውስተ፡ ገነት፡ ዘኮንኪ፡ ዕፀ፡ ሕየወት፡ በዲበ፡ ምድር፡ ፍሬኪኒ፡ ፍሬ፡ ሕይወት፡ ውእቱ፡ ወዘበለዐ፡ እምኔሁ፡ ሕይወተ፡ ዘለዓለም፡ የሐዩ፡ (ጸሎተ፡አንቀጸ፡ብርሃን) ።

"አንቺ የተባረክሽ ዕፅነሽ፤ የሕይወት እና የድኅነት ዕፅነሽ። አንቺ በገነት ውስጥ ያለው የሕይወት ዕፅ ፈንታ በዚህ ዓለም የሕይወት ዕፅሆነሽ ፍሬሽም የሕይወት ፍሬ ነው፤ ከእርሷ የበላ ሁሉ የዘላለም ሕይወትን ይኖራል።"(ከ«ጸሎተአንቀጸብርሃን»)

ሀብታሙ አቅናው (2018) ላይ በቃለመጠየቅ እንደረጋገጠው ለምሳሌ፣ መሪጌታ ስሙርና መሪጌታ ሕላዌ ለሾተላይ በሽታ የሚያገለግለውን ዕፅ ሲቆረጡ አጥኝው በአካል ተገኝቶ ክዋኔውን ለማየት እንደሞከረው ይህን የዕፅዋት መድሃኒት ለመቁረጥ ከሚያስፈልገው ቁስ ውስጥ የቀንድ ካራ/ ቢላዋ አንዱ ነው። የቀንድ ካራው ደግሞ እንዲሁ አገልግሎት ላይ አይውልም፡፡ ድምድም ኮስን ያለው አውራ ዶሮ ተይዞ መድሃኒቱ ያለበት ቦታ ወስደው የዕፅ አንግስ ጸሎት የሆነውን "የጸሐይና የጨረቃን ሹመት ሽሬ ላንቺ ሹሜሻለሁ። የእከሌን ልጅ አስወልጅ"፣ ብለው ሶስት ጊዜ ጸሎት ካደረሱ በኋላ በተያዘው የቀንድ ካራ/ቢላዋ የአውራ ዶሮውን ኮስን በቢላዋው/ በቀንድ ካራው በማድማትና ደም በማስነካት መድሃኒቱን ከሶስት ቦታ ቆፍረው በማውጣትና አሁንም ከደሮው ደም ስሮቹ ይነኩና ስሮቹን ባንድ ላይ በቀለበት መልክ ክብ ይሰሩና ውሃ ባልነካ ሃገሬ/ ፈትል ጨርቅ ተጠቅልሎ መድሃኒቱን ነብሰ ጡር ለሆነች ሾተላይ በሽታ ላለባት ሴት ሲሰጡ በምልከታው ሂደት ለማረጋገጥ ችሏል።በማለት በጥናቱ ላይ ጠቁሟል።

በአጠቃላይ መድኃኒቶች ወይም ዕፅዋቶች አብዛኛውን ጊዜ የሚቆረጡት ራሳቸው በተፈጠሩበት ዕለት ነው።ይህም ማክሰኞ ሲኾን እንዴየ ገቢራቸው ደግሞ ዕሮብና ዓርብም ይቆረጣለ።ለምን እነዚህ ቀናት ተመረጡ ሲባል ደግሞ ከላይ እንደ ተባለው ማክሰኞ ዕፅዋት የተፈጠሩበት ዕለት በመኾ ለመዳኅትነት ፈዋሽ በመኾናቸው ሲኾን፤ዕሮብ ደግሞ አይሁድ ጌታቸውን ለመያዝ የመከሩበት ዕለት ሲኾን ዓርብ ደግሞ ጌታቸው የተሰከለውን በማሰብ ነው።

ሐ.የመድኃኒት አሰጣጥ መጠን፡- የኢትዮጵያ የባህል መድኃኒት አሰጣጥ እና መመሪያ እንደመድኃኒት ሰጭው ዕውቀት እና ተግባር ይለያያል፡፡ ዴቪድ (1994፣ 113)

"መድኃኒት ከመስጠት በፊት ስለመድኃኒቱ ምንነት አጠቃቀም እና ሊያስከትለው ስለሚችለው ጉዳት ወይም ጠንቅ የአወሳሰድ መጠን መግንዘብ ያስፈልጋል፡፡ "

ተመስገን (2000) የመድኃኒት አሰጣጥ እና አተገባበር ቢለያይም በዋናነት በመጠጣት፣ በመቀባት፣ በሚሸተት፣ በመማግ፣ በማኘክ፣ በማጨስ እና በክትባት መልክ ተዘጋጅቶ በአንገት ማንጠልጠል፣ በክንድ ላይ ማሰር ናቸው በማለት ገልጸታል፡፡ "በመድኃኒት አጠቃቀም ወይም አሰጣጥ መጠን መለያየት ምክንያት የሚደርሰውን ጉዳት በመግንዘብ ሳታበዛ ወይም ሳታሳንስ ያላዋቂ የጠጣህ እንደኾነ ይጎዳል ይላል (ሐዲስ፣ 1980)፡፡"በመድኃኒት አጠቃቀም ወይም አሰጣጥ መጠን መለያየት ምክንያት የሚደርሰውን ጉዳት በመግንዘብ ሳታበዛ ወይም ሳታሳንስ ያላዋቂ የጠጣህ እንደኾነ ይጎዳል ይላል (ሐዲስ፣ 1980)፡፡ ከዚህ የምንረደው የባህላዊ መድኃኒት አሰጣጥ በዘፈቀደ የማይሰጥ፣ እንደ ዘመናዊ አሰጣት የራሱ የኾነ ህግ ደንብ መኖሩንና በጣም ጥንቃቄ መደረግ እንዳለበት መረዳት ይቻላል፡

2.7.የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት

ይህ ክፍል ከጥናቱ ርዕሰ ጉዳይ ጋር በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ ተያያዥነት ያላቸው ቀደምት ጥናቶች ለማግኘት የቤተ መዛግብት እና የመረጃ መረብ ዳሰሳ ተደርጓል፡፡ ከዚህ ጥናት ጋር በቀጥታ ተያያዥነት ባይኖራቸውም በተወሰነ ደረጃ የሚያገናኛቸው ጥናታዊ ጽሁፎች ተቃኝተዋል ፡፡ እነዚህ ጥናቶች በቀጥታ ከርዕሰ ጉዳዩ ጋር ግንኙነት ያለቸው ሳይሆኑ በተዘዋዋሪ መንገድ ስለ ርዕሱ ገለፃና ማብራሪያ የሰጡ ዓለም አቀፍ መጣጥፎች (አርቲክሎች) እና በባህርዳር ዩኒቨርሲቲ ፣በአድስ አበባ ዩኒቨርሲቲ እና በሌሎች ዩኒበርስቲዎች በሃገረሰባዊ የበባህል መድኃኒት ዙሪያ ተሰሩ ጥናትችን ዳሰሳ ተደርገዋል።

በሙሴ ነቢዩ(2014)" በዕፀ ደብዳቤ ኖኅተ ብርሃን የባህል መድኃኒት አተገባበር ትንተና "በሚል ርእስ አቅርቧል። የምርምሩ ዋና ዓላማ በዕፀ ደብዳቤ ኖኅተ ብርሃን የሚገኙትን የባህል መድኃኒቶችን አተገባበር መርምሯል፡፡ መናፍስት ርኩሳን ማለት ምን ማለት ነው? በዕፀ ደብዳቤ ኖኅተብርሃን የባህል መድኃኒት አተገባበርና የሕመም ዓይነቶች፤ የዕፀዋቱ አገልግሎት ምን ይመስላል? ባህላዊ መድኃኒት ለዘመናዊ መድኃኒት ምን ዐይነት አስተዋጽዖ አበርክቷል፣ አኹንስ በምን ደረጃ ላይ ይገኛል? የሚሉትን ይዘቶች ከመጽሐፉ አንጻር ፈትሿል፡፡

የጥናቱ አነሣሽ ምክንት ባህላዊ መድኃኒት በዘፈቀደ የሚሰጥ ነው የሚል እና የባህል መድኃኒት መጽሐፍት፤አንዲሁም የባህል መድኃኒት ባለሙያዎች ሕመሙ አንድ ሲኾን የተለያዬ መድኃኒት መኖሩን አይቷል፡፡ የጥናቱ መረጃም በዋናነት በሰነድ ፍተሻ ሰብስቧል፡፡ምርምሩም ከዓይነታዊ የምርመር ዘውግ የሚመደብ ሲኾን መረጃውም በገላጭ ዘዴ ተንትኖ አቅረርቧል፡፡

ለዘመናዊ ሕክምና መሠረቱ ባህላዊ ሕክምና ወይም ባህላዊ መድኃኒት መኾኑ በጥናቱ አረጋግጧል፡፡ አኹን ላይ ዘመናዊ መድኃኒት በመስፋፋቱ በህላዊ መድኃኒት እየተረሳ መምጣቱን ጠቢባን፣ መፍትሔ ሥራይ፣ ጸሎተ ቡዳ እና ጸሎተ ነሐቢ (ሠራተኛ) በቅደም ተከተል አቅርቧዋል፡፡በመጽሐፉ ውስጥ የሚገኙ የዕፀዋቶቹ ብዛት እና አገልግሎት እንዲሁም መገኛ ሥፍራዎች እናየሚሰጡት ጥቅሞችም የተገለጹ ሲኾን የሕመም ዓይነቶች፣ መድኃኒቶቹና መገኛ ቦታቸውን፣የሚሰጡት የፊውስ ዓይነትና ገቢራቸውን ጥናቱ አሳይቷል፡፡ መድኃኒቶቹም በመታጠን፣ በሚቀባ፣በሚዋጥ፣ በመታጠብ፣ በሚጠጣ እና በሚበላ መልኩ እየተመጠኑ የሚሰጡ መኾኑን ጥናቱአረጋግጧል፡፡ በተጨማሪም ወተት፣ ጠላና ማር፣ ደግሞ ለመድኃኒቱ ማዋሐጃነት እንደሚውሉ እና፤ ነገርግን በሽታው ሲበረታ ማርከሻ ወይም ማስታገሻ እርጎ እና ጠላ መጠጣት አስፈላጊ ነው፡፡እንዲሁም መድኃኒቱ እንዲሠራ ከአልኮል፣ ከሰው ጥላ (ግብረ ሥጋ ግንኙነት ከፈጸመ እና ፀሐይ ሲመተው ቆይቶ ከሚመጣ ሰው) እና ከግብረ ሥጋ ግንኙነት መጠበቅ ግዴታ እንደኾነ ጥናቱ ጠቁማል፡፡

በመጨረሻም ጥንታዊ የባህል መድኃኒት መዛግብትን መልሶ ለማግኘት እናለመመራመር እንደመነሻ ኾኖ እንደሚያገለግል እና ለተጨማሪ ጥናት መነቃቃትን ሊፈጥር እንደሚችል አመላክቷል፡፡በመኾኑም የሙሴ ጥናት ከእኔ ጥናት ጋር በብዙ መልኩ ግንኙነት ሲኖረው የሚለየው ግን እሱ ከአስራ ስድስትእና ከዛ በላይ የበሽታ ዓይነቶችን ሲያጠና የእኔ ግን በሾታላይ በሽታ ብቻ ትኩረቱን ያደረ መኾኑ እና በሾተላይ በሽታም አለመጠናቱ ነው።በተጨማሪም የሙሴ ጥናት በዐፀ ዳብዳቤ ኖኅተ ብርሃን ብቻ ጥቁረቱን ያደረገ እና ስለ ሾተላይ በሽታ አለመጠናቱ ልዩ የሚያድርግ ሲሆን የእኔ ግን በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍትን በመጠቀም ስለሾተላይ በሽ ታነው።

ሐብታሙ (2018) በጎንደር ከተማና አካባቢ በሚገኙ የባህል ሃኪሞች ባህላዊ የዕፅዋት መድሃኒት ቅመማ፣ አዘገጃጀት፣ በሽታ የመለያ ዘዴና አሰጣጥ ትንተና"በሚል የአቀረበ

ነው።ባህላዊ ህክምና በስሩ በርካታ የባህል መድሃኒት ዘርፎችን ያቅፋል፡፡ በተለይ ከባህላዊ መድሃኒት ዘርፍ ውስጥ የዚህ ጥናት ትኩረት የሆነው ባህላዊ የዕፅዋት መድሃኒት ከፍተኛውን ድርሻ ወስዳል፡፡ ባህላዊ መድሃኒት ከጥንት ጀምሮ ዛሬም ድረስ በተለያዩ ማህበረሰቦች ዘንድ በህክምናው መስክ ከፍተኛ የሆነ አገልግሎት በመስጠት ላይ የሚገኝ ሀገረሰባዊ የዕውቀት ዘርፍ መሆኑን አሳይቷል። ጎንደር ከተማም ቀደም ባሉት ዘመናት የስልጣኔ፣ የፖለቲካ፣ የንግድ፣ የሃይማኖታዊ ትምህርት ቤቶች መነሻሪያ እና የኢትዮጵያ ዋና ከተማ ሆና በመገኘቷ ምክንያት የባህላዊ መድሃኒት ዕውቀቱ ያላቸው ሰዎች በቤተክርስቲያን በኩል ለተለያዩ ትምህርታዊ ተግባራት ወደ ከተማዋ በመግባታቸው የባህላዊ መድሃኒት እንዲስፋፋ ከፍተኛ አስተዋጽኦ አድርጓል።

የዚህ ጥናት ዋና ዓላማም “በጎንደር ከተማና አካባቢ በሚገኙ የባህል ሃኪሞች ባህላዊ የዕፅዋት መድሃኒት ቅመማ፤ አዘገጃጀት በሽታ የመለያ ዘዴና አሰጣጥን” አጠቃላይ ሁኔታን መርምሯል፡፡ የጥናቱ ተሳታፊዎች በዒላማዊ የንሞና ዘዴ የተመረጡ በጎንደር ከተማና አካባቢ የሚኖሩ ስምንት ባህላዊ የዕፅዋት መድሃኒት አዋቂዎች ናቸው፡፡ እነዚህ የባህል መድሃኒት አዋቂዎች በዒላማዊ የንሞና ዘዴ የተመረጡትም ስለ ባህላዊ መድሃኒት ከፍ ያለ ዕውቀትና የተሻለ መረጃ ያላቸው በመሆናቸው ገልጿል፡፡ ከእነዚህ የጥናቱ ተሳታፊዎች መረጃ የተሰበሰበው ደግሞ በተሳትፏዊና ጽሞናዊ ምልከታዎች እና በቃለ መጠይቅ ተጠቅሟል።

የዚህ ጥናት ዋና ዓላማም “በጎንደር ከተማና አካባቢ በሚገኙ የባህል ሃኪሞች ባህላዊ የዕፅዋት መድሃኒት ቅመማ፤ አዘገጃጀት በሽታ የመለያ ዘዴና አሰጣጥን” አጠቃላይ ሁኔታን መርምሯል፡፡ የጥናቱ ተሳታፊዎች በዒላማዊ የንሞና ዘዴ የተመረጡ በጎንደር ከተማና አካባቢ የሚኖሩ ስምንት ባህላዊ የዕፅዋት መድሃኒት አዋቂዎች ናቸው፡፡ እነዚህ የባህል መድሃኒት አዋቂዎች በዒላማዊ የንሞና ዘዴ የተመረጡትም ስለ ባህላዊ መድሃኒት ከፍ ያለ ዕውቀትና የተሻለ መረጃ ያላቸው በመሆናቸው ገልጿል፡፡ ከእነዚህ የጥናቱ ተሳታፊዎች መረጃ የተሰበሰበው ደግሞ በተሳትፏዊና ጽሞናዊ ምልከታዎች እና በቃለ መጠይቅ ተጠቅሟል።

በተግባራዊ የትውር ንድፈ ሃሳብ ላይ በመመርኮዝ በዓይነታዊ የምርምር ዘዴ ተጠቅሟል።፡ የተገኙት መረጃዎችም በይዘትና ገላጭ የመረጃ የመተንተኛ ዘዴዎች ተተንትነዋል፡፡ በጥናቱ ሂደት ባህላዊ ሃኪሞች ከተለያዩ የዕፅዋት ዓይነቶች ባህላዊ

መድሃኒት ለማዘጋጀትና ተገቢውን የባህል መድሃኒት ለህሙማን ለመስጠት የበሽታውን ዓይነት ባህላዊ በሆነ መንገድ እንደሚለዩ ለማረጋገጥ ችሏል። የበሽታውን ዓይነት ከለዩ በኋላም የመድሃኒት ዕፅዋቱን ለመሰብሰብ አንድም ከዕፅዋቱ ተፈጥሯዊ አካባቢ፣ አንድም ከመኖሪያ አካባቢያቸው ካላመዷቸው ዕጽዋቶች፣ አንድም ዕፅዋቱን በመግዛትና ከሌላ ባህላዊ ሃኪም ጋር በመለዋወጥ የሚያገኟቸውን የመድሃኒት ዕፅዋቶች ይጠቀማሉ።። ዕፅዋቱን በመሰብሰብ ሂደትም ለባህላዊ ዕፅዋት መቁረጫ፣ ስር መቆፈሪያና ማዘጋጃ (መቀመሚያ) የሚጠቀሙባቸው የተለያዩ ቁሳዊ ባህሎችና ዕፅዋቱ ለተገቢው ዓላማ እንዲሰምር ሲባል የሚደረግ የዕፅ ማንገሻ ጸሎት የአላቸው መሆኑን ገልጿል።።

በተጨማሪም የባህላዊ መድሃኒት ዕፅዋቱን ከመገኛ ቦታቸው ለመሰብሰብና የመድሃኒቶቹን ፈዋሽነት ለማጠናከር የሚያገለግሉ የተለያዩ ልማዳዊ ድርጊቶች ወይም ሃገረሰባዊ ክዋኔዎች አከናውኗል።። በዚህ ጥናት የተካተቱ የመረጃ አቀባዮች ዕምቅ የሆነ የባህላዊ ዕፅዋት መድሃኒት ዕውቀት ባለቤቶች ሲሆኑ፣ ባህላዊ የዕፅዋት መድሃኒቱን ዘመናዊ በሆነ መንገድ የሚሰራበት ሁኔታ በሚመለከተው አካል ቢታሰብበት አሁን በህክምናው መስክ ያለውን ዕድገት ወደ በለጠ ደረጃ ሊያሻሽለው የሚችል መሆኑን እና የዕፅዋት መድሃኒቱንም ከመጥፋት መታደግ እንደሚገባ ጥናቱ ጠቁማል።።ይህ ጥናታዊ ጽሑፍ ከእኔው ጥናታዊ ጽሑፍ የሚለየው በጎንደርና አካባቢው ብቻ ጥናትና ምርምሩን አደርገዋል የእኔ ጥናትና ምርምር ግን በተለያዩ መጽሐፍ ውስጥ ያለውን የሾተላይ መድኃኒት ይተናትናል።ይህ ጥናት በተጨማሪም በሀገር በቀል መድኃኒተኞች/ጥበበኞች/ን መሠረት ሲያደርግ የእኔ ጥናት ግን በሾተላይ በሽታላይ እና የመድኃኒቱ ትግበራ ላይ ይተነትናል።

ምሕረት(2000)፣በአዲስ አበባ ከተማ የሚሰጠውን ባህለዊ መድኃኒት ሕክምና በሚማለከት አቅርቧል።የባህለዊ ሐኪሞች የሕክምና መነሻ፣የመድኃኒቶች መገኛና አዘገጃጀት እንዲሁም ታካሚን አካቶ አቅርቧል።የዚህ ሥራው ዓለማውምየዘመናዊ ሕክምና በስፋት የሚሰጥበትን ምክንያት በመረጃ ለይ ተመስርቶ የሕክምና አሰጣጥን በመከታተል ውጤታማነትን ከታካሚዎች ማረጋገጥ ችሏል። በተጨማሪም እምነት በባህለዊ ሕክምና ያለውን ሚና አሳይቷል።

ጥናቱን ያካሄደውም የባህል ሐኪሞችን፣ታካሚዎችን የዘመናዊ ጤና ባለሙያውችን በቃለ መጠየቅበባህለዊ ሕክምና መስጫ ቦታዎች ተገኝቶ ምልከታ አደርጓል።ነገር ግን ሰነድ ፍተሻን በውስጡ ቢጠቀምም ከጥናቱ ዘዴዎች ለይ ግን አልጠገለጸም።እስከ ሦስት መቶ

የሚደርሱ የባሕለዊ መድኃኒት ባለሙያዎች መኖራቸውን በእያንዳንዱ ሐኪም ደግሞ ቢያንስ በቀን አስር ታካሚ እንደሚገኝ መረጃዎችን ሰብስቧል። አካለዊ ቁስል ጋር የተያያዙ በሽታዎችን እንፈወሳለን ስለሚሉ አብዛኛዎቹ ታካሚዎች የሰውነት ቁስል ያለባቸውን ከመድኃኒት መሰባሰብ ጀምሮ እምነት የሐኪሞችም ኾነ የታካሚዎች የፈውስ መነሻን ለይቶል።

የባህለዊ መድኃኒት ባለሙያዎች ሁሉምበቂ ችሏታ ያላቸው ታማኝ ባይባልም፣ ዘርፉ የሚሰጠውን አገልግሎት ከፍተኛ ስለኾነ በዘመናዊ የሕክምና ባለሙያዎች ታግዞ ቢቀጥል ያለውን የጤና ችግር ለማቀለል አሰተዋጽዖ የጓላ ነው በማለት የይሁንታ ሀሳቡን ሰጥቶል።ይህ ጥናት አብዛኛውን ጥናቱን በቃለ መጠይቅ መረጃ አሰባሰብ የተጠቀመ ሲኾን ሰነድ ፍተሻን እንደ ተጠቀ ጥናቱ ይጠቁማል ይሁን እንጂ ከጥናቱ አጠናን ዘዴ ለይ በንዑስ አንቀጽ ተከፋፍሎ አለስቀመጠም።ይህ ጥናታዊ ጽሑፍ ከእኔው የሚለየው የሚጠኑት መድኃኒትች ከምን መጽሐፍ እንደኀነ አልተገለጸም።በተጨማሪም አጥኚው ጥቁረቱን ያደረገው በአዲስ አበባ ከተማ ብቻ መሆኑ ነው።

ተመስገን በየነ (2012) የባህል ሕክምና ዕውቀት እና የሥነ ምህዳር ዐውዳዊ መስተጋብር ትንተና በደቡብ ጐንደር ዞን ማኅበረሰብ" በሚል ርእስ ጥናት አቅርቧል፡፡ የጥናቱ ዐቢይ ዓላማ በአማራ ክልል በደቡብ ጐንደር ዞን ውስጥ በሚገኙ ሦስት (ፋርጣ፣ ሊቦ ከምከም እና እብናት) ወረዳዎች ላይ ትኩረት በማድረግ የደቡብ ጐንደር ማህበረሰብን የባህል ሕክምና ዕውቀት እና የሥነ ምህዳር ዐውዳዊ መስተጋብር ሂደትና ተግባር ምን እንደሚመስል መመርመርና የባህል ልማዱን ማስረዳት ነበር፡፡ በጥናቱ ሂደትም በባህል ሕክምና/በማኅበረሰቡ እሳቤ የሕመም መንስኤ ምንድን ነው? በባህል ሕክምና ዕውቀት የበሽታ መለያና የምርመራ ዘዴዎች ምን ምን ናቸው? የጤና ኃይል ሚዛን ማስተካከያ ስልቶች እንዴት ይከወናሉ? በባህል ሕክምና ልማድ የዕፀ መድኃኒት አሰባሰብ ቅመማና አሰጣጥ ሥርዓት ዐውዳዊ ክዋኔ እንዴት ይተገበራል? የባህል ሕክምና ዕውቀት ለሥነ ምህዳር ጥበቃ ምን አስተዋፅዖ አለው? የማኅበረሰብ ልማድ ሥነ-ምህዳርንእንዴት አስጠበቀ/አራቆተ? ለምን? ለሚሉ ጥያቄዎች በጥናቱ ይዘት መልስ ሰጥቷል፡፡ እነዚህንየምርምር ጥያቄዎች ከግብ ለማድረስ ገላጭ ትንተና ስልት እና ዓላማ ተኮር ናሙናን መሠረት ያደረጉ ሲኾን የመስክ መረጃዎችን በምልከታና በቃለመይቅ ሰብስቧል፡፡

በጽንሰ ሐሳብ ደረጃም ፎክሎር (ባህል) ጤና እና ሕመም፣ የባህል መድኃኒት፣ የባህል ሕክምና ዕውቀት እና የሥነ ምህዳር ዐውዳዊ መስተጋብር፣ የባህል ሐኪም ማንነት፣ የባህል ሕክምናማሕቀፍ እና ምድብ፣ በባህል ሕክምና የበሽታ መንሥኤ እሳቤ፣ በባህል ሕክምና የበሽታ መለያና የምርመራ ዘዴዎች፣ የባህል መድኃኒት አሰባሰብ፣ ቅመማና አሰጣጥ ክዋኔ እና ሥነ ምህዳር የሚሉትን በጥናቱ አብራርቷል፡፡

በደቡብ ጐንደር ዞን የሚገኙ የባህል ሐኪሞች በአካባቢያቸው የሚገኙ የሥነ-ምህዳር ዓይነቶችን በመለየት ከዕፀዋት፣ ከእስሳት፣ ከማዕድናትና ከአዕዋፍ የሰበሰቧቸውን ግባቶች ሲቀምሙ በማድረቅ፣ በመውቀጥ፣ በመሰለቅ፣ በመዘፍዘፍ፣ በመለየት፣ከዕፀዋት፣ ከእንስሳት፣ ከማዕድናትና ከአዕዋፍ፣ የሰበሰቧቸውን ግባቶች ሲቀምሙ በማድረቅ፣በመውቀጥ፣ በመሰለቅ፣ በመዘፍዘፍ፣ በመቀቀልና በማጥለል፣ አዘጋጅተው በሚጠጣ፣ በሚሸተት፣ በሚታሸክ፣ በሚጨስ፣ በሚቀባ መልኩ እንደሚሰጡ ከባለሙያዎች በቃለ መጠይቅ አረጋግጧል፡፡የደቡብ ጎንደር ዞን ማኅበረሰብ እምነቶች (ደንቃራ፣ መተት፣ አንደርቢ፣ ተፈጥሮን መርዳትና የመቆጣጠር ኃይል፣ የበሽታ ሽኝት፣ የዓለሞቹ/ወተቱ በሽታ ሥርዓትና አተገባበር ልማድ) እዳላቸው አጥኚው ጠቁሟል፡፡ በዞኑም ጐልተው ከሚከሰቱ በሽታዎች መካከል፣ የጉበት/ የወፍ በሽታዎች፣ ስንፈተ ወሲብ፣ ኪንታሮት፣ የወባ በሽታ፣ ቁርጥማት፣ የቆላ ቁስል፣ ጥገኛ ትላትል/ወስፋትና የኮሶ ትል፣ እከክ፣ የስኳርና የኩላሊት ሕመም፣...በዋናነት እንደሚከሰቱ ገልጿል፡፡ሌለው ደግሞ የደቡብ ጐንደር ዞን ማኅበረሰብ እሳቤና መረጃ፣ ለሕመም መንሥኤ አጋንንት ወይም ርኩሳን መናፍስት ሲኾኑ ዲያቢሎስ፣ ጋኔል፣ ጅን፣ ዛር፣ ቡዳ፣ ብሂሞት፣ በመባል ይጠቀሳሉ፡፡ እነዚህ መናፍስት በዐየር፣ በዛፍ፣ በወንዝ፣ በተራራ፣ በባሕርና በመሬት ተበትነው እና ተሰራጭተው ስለሚገኙ፣ የዐየር፣ የመሬት እና የባሕር ርኩሳን መናፍስት ተብለው እንደሚጠሩገልጿል፡፡በባህል ሕክምና ዕውቀት የሚተገበረው የበሽታ መለያና መመርመሪያ ዘዴዎች ምን ያህል ውጤታማ እንደመኾኑ በዘመናዊ ሕክምና ሳይንስ በንጽጽር ቢጠኑ፣ በመድኃኒት አሰጣጥ ሂደትም የበሽታ ዓይነትና ባሕርይ ብላ/አትብላ የምግብ ምርጫና ክልከላ ከምግብ ንጥረ ነገር ይዘትከበሽታው ዓይነት ጋር ምን ዓይነት ተዛምዶ እና ተቃርኖ እንዳላቸዉ በንጽጽር ቢጠኑ፣ የዘርፉን ክፍተት ለመሙላት አበርክቶ እዳላቸዉ ይታሰባል ሲል የይኹንታ ሐሳቡን በማቅረብ ጥናቱን አጠናቋል፡፡የተመስገን ጥናት በደቡብ ጎንደር ዞን የባህል ሕክምና ዕውቀት እና የሥነ-ምህዳር ዐውዳዊ መስተጋብር ሂደት፣ ተግባር፣ ገለጻና የመረጃ

ዓይነት፣ ክለሳ ድርሳን እና ትንተና ክፍል ጠንካራና በሥርዓት የተደራጁ ናቸው፡፡ መናፍስትን በተመለከተ ተፈጥሯቸውን እና ግብራቸውን ለመረዳት ቃለ መጠይቅ የተደረገላቸዉ ግለሰቦች በዘልማድ እንጅ መሠረታዊ ዕውቀት ያላቸው አይመስልም፡፡ስለዚህ አጥኚው በጥልቀት ለመረዳት የሥነ-መለኮት ተመራማሪዎችን እና የመጻሕፍት መምህራን ስለመናፍስት አለመጠየቁ የጥናቱን ክፍተት ያመለክታል፡፡ የእኔ ጥናት ከተመሰገን የሚለየው የደቡብ ጎንደር ዞንን የባህል ሕክምና ዕውቀት እና የሥነ ምህዳር ዐውዳዊ መስተጋብር ማጥናቱ ልዩ ቢያደርገውም በቃለ መጠየቅ እንጂ መጽሐፍትን አልተጠቀመም በመኾኑም ይህ ጥናት ግን የተለያዩ መጽሐፍትን በማየት የሾተላይ በሽታን ማጥናት ነው።

ምዕራፍ፡ሦስት የአጠናን ዘዴ

3.1.የጥናቱ ዘዴ

ማንኛውም ጥናትና ምርምር በሚካሄድበት ጊዜ እንደየ ርእሱ የጥናት ዘዴን የተከተለ ነው። በዚህ ክፍል ጥናቱ በምን ዓይነት ዘዴ እንደ ተከናወነ የሚዳስስ ሲኾን በውስጡም የጥናቱ ዓይነት፣ የመረጃ ምንጮች፣ የመረጃ መሰብሰቢያ መሳሪያዎች፣ የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴዎች እና የመረጃ መተንተኛ ዘዴ የሚሉ ንዑሳን ክፍሎች አሉት፡፡ እነዚህም ራሳቸውን ችለው እንደ ሚከተለው በዝርዝር ቀርበዋል።

3.2.የጥናቱ ዓይነት

ይህ ጥናት የሚከናወነው የተሰበሰቡ የሰነድ መረጃዎች እና ተዛማጅ ጽሑፎችን በመጠቀም የተመረጠውን ርእስ በዝርዝር እና በጥልቀት በመመርመር በመኾኑ ከዓይነታዊ የምርምር ዘውግ የሚመደብነው።

ዓይነታዊ የምርምር ዘዴ ከቁጥር ይልቅ ያንድን ነገር ከትርጉም ፣ከፅንሰሐሳብ፣ ከውክልና እና ካጠቃላይ የቁሱ ምንነት ላይ የሚያተኩር በመኾኑ ጥናቱ በዓይነት ላይ እንጂ በመጠን ላይ መሠረት አያደርግም፡፡ ምክንያቱም" ዓላማ ተኮር የናሙና አመራረጥ ዘዴ ሲኾን አጥኚው ናሙናዎችን ለመምረጥ ጥናቱ ከሚያተኩርበት በተወሰኑ ጉዳዮች ብቻ ላይ ያለውን አስተሳሰብ ማንጸባረቅ እንዳለበት በርግ(2001፣2-3)ይገልጻል፡፡" ያለው ሙሴ ነቢዩ በዋቢነት ተጠቅሞ በጥንተናቸው ላይ ገልጸዋል ። ስለዚህ የጥናቱ ሥነዘዴ ዓይነታዊ በመሆኑ ለመተርጓም፣ ለመተንተን፣ ለመግለጽ፣ለማብራራት፣ከስሌታዊ ይልቅ ዓይነታዊ የጥናት ዘዴን ተጠቅሜለሁ።

3.3.የናሙና አመራረጥ ዘዴ

ይህ ጥናት ለእኔ ጥሩ ግብዓት እና ውጤት የሚሰጡ ተሳታፊዎችን በአላማ ተኳር (purposivesampling) የናሙና አመሩረጥ ዘዴን ተጠቅሜዋዋል።ስለ ባህላዊ ሕክምና መድኃኒት ያውቃሉ ተብለው ተለይተው የተመረጡ አራት የባህላዊ ሐኪሞች እና አንድ የዘመናዊ ሐኪም ተመርጠዋል።እነዚህም የባህላዊ ሐኪሞችም ከሰባት እስከ አሥራ አምስት በላይ ልምድ ያላቸው፤ በአንድምታ(አስተያየት፣ ትርጓሜ)፣በቅኔ እና በአዲስ ኪዳን አተረጓጎም ባለሙያዎች በመሆናቸው ነው። በመንፈሳዊ መድኃኒቶችም ጭምር ልምድ ያላቸው ተመራማሪዎች ናቸው። ይህ የተመረጠ ዘዴ በጥናቱ ግቦች ጋር ተያይዞ ትርጉም

የሚያብራራ እና በአካባቢው የሚስተዋለውን ለሾተላይ የተሞላ መረጃ ለመስጠት የሚችሉ ባለሞያዎችን እና ተሳታፊዎችን እንዲካተቱ አረጋግጧል።

3.4.የመረጃ አመራረጥ ዘዴ

በዚህ ጥናት ከተመረጡት የግእዝ የመድኃኒት መጽሐፍት ርእሰ ጉዳዩን የሚያወሱበት ለይም ከጥናቱ ጋር ግንኙነት ያለቸውን የመረጃ መጽሐፎች ተመርጠዋል።እነዚህ ባህላዊ የመድኃኒት መጽሐፎችም በሾተላይ መድኃኒት ከፍተኛ አስተዋፅኦ ያደርጋሉ ተብለው ስለሚታመኑ ተመርጠዋል።በተጨማሪም የባህላ ዊመዴኃኒት ሐኪሞች፣ተመራማሪዎች እና ታካሚዎች በኣላማ ተኮር (purposivesamplin) አማካኝነት ተመርጠዋል።ከእነዚህ ተሳታፊዎች መረጃ በ (semi-structuredinterviews)ተሰብስቦ በጉዳዩ ላይ ትልቀት በጉዳዩ ማብራሪ ተስትዶል።

3.5.የመረጃ አሰባሰብ ዘዴዎች

የመረጃ አሰባሰብ ዘዴ የጥናቱን ጥያቄዎችን ለመመለስ እና የጥናቱን ዓላማ ለመፈፀም ሲባል ለጥናቱ አትጋቢ ምላሽና ለጥናቱ ማሳካት አስተዋፅኦ አለቸው ተብለው የሚታመኑ መሣሪያዎች የሚሰባስቡት ክፍል ነው።ይህንን አስመልክተውም ሐይማኖት (2025)በጥናታቸው ላይ የሚከተለውን ብለዋል።

“According to Yaleu (2011), common data collection methods include written questionnaires, oral questionnaires, observation, document inspection, tests, and group discussions. For this

study, document analysis and semistructured interviews were employed as the primary data collection tools. The researcher has utilized both primary and secondary sources for data collection:"

እንደ Yaleu (2011)ገለፃ፣መረጃን ለስብስብ የሚያገለግሉ የጹሑፍጥያቄዎች፣፣ የቃል መጠይቆች፣ ምልከታ፣ ሰነዶችን መመርመር፣ ፈተናዎች እና የቡድን ውይይቶች ናቸው። ለዚህ ጥናት ዋና የመረጃ ስብስብ መሣሪያዎች እንደመሆናቸው የሰነድ ትንተና እና ከፊል-የተዋቀሩ ቃለ-መጠይቆች ተጠቅመዋል። ተመራማሪው መረጃ ለመሰብሰብ ዋና (Primary) እና ሁለተኛ (Secondary) ምንጮችን በእንድነት ተጠቅመዋል።

ስለዚህ ይህ የጥናቱ ርእሰ ጉዳይ ሹለት የተለያዩ ንኡሳን ጉዳዮችን የያዘ ነው።እነዚህም የሚከተሉት ናቸው።

3.5.1 Primary sources: የቀደማይየመረጃምንጭ

በቀዳማይ ምንጭነት እኔ የምጠቀመው በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍትን እና ከፊል የተደረጀቃለ መጠይቅ ነው።። መጽሐፈ መድኃኒት፣መጽሐፈ መድሐኒት ፣ዕፀ ዳብዳቤ፣መጽሐፈ አድኅኖት እና መጽሐፈ ፈውስ በግእዝና በአማርኛ ከተጻፉት መጽሐፍት መካከል በዋና ምንጭነት የተጠቀምኩቸው ሲኾኑ የወረጥኳቸው ምክንያትም መጽሐፎቹ በውስጡ የያዛቸው የዕፀዋት መድኃኒቶች በሌሎች ተዛማጅ ጥናቶች አብዛኛዎቹ ያልተጠኑ በመኾናቸዉ እና እኔም በተግባር የማውቃቸዉ የመድኃኒት ዓይነቶች በውስጡ ስለተካተቱ ነው።። በተጨማሪም ከእነዚህ መጽሐፍት ላይ የምነናገኘው እና እራሱ ሾታላይ በሽታው በሌሎች አጥኒ አካላት ስላልጠና ነው።በመኾኑም የተጠቀምኩት በአውሮፓ ውስጥ ካሉት Griaule(ግሩል) ከሰበሰባቸዉ የብራና መጻሕፍት ውስጥ በብሩቲሽና በኢትዮጵያ ውስጥ የሚገኙትንየአማርኛና የብራና መጽሐፍ ከመረጃ/በበይነ-መረብ/BnF-በማውረድነው።

ተ.ቁ.	መለያ	የሰነድ አይነት
1	(IES,2444)	መጽሐፈ መድኃኒት
2	(BMO,828)	መጽሐፈ መድኃኒት
3		ዕፀ ዳብዳቤ
4	መአ፣2010	መጽሐፈ አድኅኖት
5	(ETHIOPIEN402GURIAULE98)	መጽሐፈ ፈውስ

ለቀዳማይ ምንጭነት የተመረጡ የመጽሐፍት አይነትች

3.5.1.1.የሰነድ ትንታኔ

የሰነድ ትንታኔ በግእዝ የተጻፉ ባህለዊ የመድኃኒት መጽሐፍትን በመመርመር ለሾተላይ በሽታ በቂ የሆነ ባህላዊ ምርመራን የሚሰጡ መረጃዎች ተወስደዋል።ይህ ዘዴ ታሪካዊ እና ባህላዊ ማዕቀፍ በተስተካከለ ሁኔታ ሲታይ በባህላዊ መድኃኒቶች እና በየተግባራቸው ላይ የተሻለ ጉልህ አስተዋጽኦ እንዲኖኝ አድርጓል።የተመረጡ መጽሐፍትም እንደ መጽሐፈ

መድኃኒት (IES2444)፣መጽሐፈመድኃኒት(BMO,828)፣ዕፀ-ዳብደቤ፣መጽሐፈ አድኅኖት(መአ፣2010)፣መጽሐፈ ፈወስ(ETHIOPIEN 402 GURIAULE 98)ናቸው።

ከላይ ከተጠቀሱት የመረጃ ምንጮች በተጨማሪ መረጃ የሚሰበሰቡበት መንገድ ደግሞ በዋናነት ሥራ ላይ የሚውለው ሰነድ ፍተሻ በመኾኑ ቤተ-መጻሕፍት የሚገኙና ከግል በግኽር፣ከግለሰቦች ደግሞ በትውስት መልክ የተገኙትን መጻሕፍት እና ጥናታዊ ጽሑፎችን በመጠቀም ከተመረጠው ርእሰ ጉዳይ ጋር ተዛማጅ ጉዳዮችን በመፈተሽ ጥናቱ ተቀናውኖል።

3.5.1.2.ቃለመጠየቅ

ስለ ጉዳዩ በቂ እውቀት ወይም ግንዛቤ አላቸው ተብሎ የሚታሰ ሰዎችን ለጥናቱ ማሳካት ጉልህ ሚና ያላቸው መረጃ ሰጪዎችን በከፊል (semi-structuredinterviews) በመጠየቅ መረጃ የሚሰበሰብበት ዘዴ ነው፡፡ እንዲሁም ቃለ መጠይቅ ጠያቂው እና ተጠያቂው በአካል ወይም ፊት ለፊት በመገናኘት መረጃ የሚለዋወጡበ ትሂደትነው፡፡

"Face to face interview enables the researcher to establish rapport with potential participants and there fore gain their cooperation.It allows the researcher to clarify Ambiguous answers and when appropriate,seek follow up information (LeedyandOrmrod2001፡29)።"ፊት ለፊት የሚደረግ ቃለመጠይቅ ተመራማሪው ሊሳተፉ ከሚችሉ ተሳታፊዎች ጋር ግንኙነት ለመፍጠር እና ስለዚህ ትብብር እንዲያገኙ ያስችላቸዋል።ተመራማሪው አሻሚ መልሶችን እንዲያብራራ ያስችለዋል እና አስፈላጊነው ይላሉ፡፡

ልቅ ወይም ያልተደራጀ ቃለመጠይቅ ምላሽ ሰጪዎች ልምዳቸውን እንዲናገሩ የሚመስላቸውን ክስተቶች እንዲገልፁ፣ ለሁኔታዎች ራሳቸው ፍቺ እንዲያቀርቡ እና የራሳቸውን አማራጮች ና አመለካከቶች እንዲገልፁ የሚያበረታታ በጣም አስፈላጊ የቃለመጠይቅ ዓይነትነው፡፡ በመሆኑም በዚህ የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ ስለበሽታ አስከፊነት፣ ስለበሽታው ምንነት፣ ስለመድኃኒት ምንነት፣ ስለመድኃኒት አዳኝነት ምን እንደ ሚመስል መረጃው ተሰብስቧል።

3.5.1.3.መረጃ ሰጪዎችን አመራረጥ ዘዴ

መረጃ ሰጪዎች ከባህላዊ መድኃኒት ህክምና ጋር በተያያዘ መልኩ የታሪካዊ እና የባህላዊ ችሎታቸውን መሠረት በመድረግ ተመርጠዋል። አንዳንዶቹ ረጅም ዓመታት ልምድ ያላቸው የባህላዊ መድኃኒት ባለሙያዎች ናቸው፣ አንዱ የልዩ ሐኪም ይሆናል፣ ሌሎች ደግሞ በአንድምታ አስተያየት ባለሙያዎች፣ቅኔ ባለሙያ እና የአዲስ ኪዳን ትርጓሜ ተመራማሪዎች ናቸው።

ከዚህም በመነሣት በአማራ ክልል በአዊ ዞን ሦስት እና በአቸፈር ከተማ ወረዳ አንድ የባህል ሐኪሞች መካከል አራት ግለሰቦችን ለጥናቱ በመለየት፣ ከዳንግላ ወረዳ መሪጌታ ነቢዩ፣መሪጌታ ዳኔኤል እና መሪጌታ ጸገየ አበበ፣ ከአቸፈር ወረዳ መሪጌታ ፀጋየ ፈንቴ ተመርጠዋል። የተመረጡበት ምክንያትም ከላይ እንደ ተገለጸው ከሌሎች የባህል መድኃኒት ባለሙያዎች ማለትም በአንድምታ ትርጎሜ፣ በቅኔ ባለሙያ እና የአዲስ ኪዳን ትርጓሜ ተመራማሪዎች እና በእውቀታቸው የተሻለ በመኾናቸው በሾተላይ መድኃኒት ዕፀዋቶችን በጥልቀት እና በዝርዝር ያሰረዳሉ ተብሎ ስለታመነባቸው ነው።

በተጨማሪም በዚሁ ከተማ ዳንግላ ሆስፒትል በነርሲንግ ሙያ ያላቸው አስራት ታምር በቃለ መጠይቁ ተካተዋል። ቃለ መጠይቁ ሲደረግ አጥኚው የተጠቀመው መሳሪያ ማስታወሻ ደብተር ብቻ ነው፡ምክንያቱም ቃለ መጠይቅ የሚደረጉት ባለሙያዎች በሌሎች መሳሪያዎች ፈቃደኛ ባለመኾናቸዉ ነው።በተለይም ምሥጢራዊ እና ድብቅ የሚባሉ ዕውቀቶችን ለጥናቱ አስፈላጊ እና ዝርዝር መረጃዎችን ለመሰብሰብ ነፃ ቃለ መጠይቅ በዋናነት ተግባራዊ ተደርጓል።

3.5.2.የካልኣይ የመረጃ ምንጮች

በካልኣይ ምንጭነት ሥራ ላይ የሚውሉት ደግሞ ከዚህ በፊት የተጠኑ ጥናቶች እና የተጻፉ ሰነዶች ሲኾኑ ለዚህ ጥናት ዓላማ ሲባል በሾተላይ በሽታ ዙሪያ የተጻፉ የግእዝ የባህል መድኃኒት መጽሐፍትንም ቁምር እና የተለያዩ በግእዝ ቋንቋ የተጻፉ የባህል መድኃኒት መጻሕፍትን ወደ አማርኛ በመቀየር፤ እንዲሁም በእንግሊዝኛ እና በአማርኛ በሀገር ውስጥ እና በሀገር ውጭ ሰዎች የተጻፉ መጻሕፍትን እና የተደረጉ ጥናቶችን፣ በተጨማሪም፤ የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍትን፣የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላትን፣የአማርኛ መዝገበ ቃላትን፣እና ሌሎች የቀደምት የባህል መድኃኒቶች መጻሕፍትን በመረጃ ምንጭነት ተጠቅሜለሁ።

3.6. የመረጃ መተንተኛ ዘዴ

ይህ ጥናት ዓይነታዊ እንደመኾኑ መጠን በሰነድ ፍተሻ እና በቃለ መጠይቅ በንጥል ጥናት የተሰበሰቡ መረጃዎችን በዓይነት እና በይዘት በመመደብ ትንተና ተካሂዳል።በቃለ መጠይቅ የተሰበሰቡትን መረጃዎች ለመተንተን የተመረጠው ዘዴ ገላጭ እና የይዘት ትንተና (Content Analysis) ሲኾን በመረጃዎቹ መካከል የሐሳብ ዝምድና እና መመሳሰልን በመመርመር፣የዕውቀቱን መሠረት እና ማሕቀፍ ማደራጀት ይቻላል። በአደረጃጀቱም ሂደት የጋራ የኾነ ምድብ (pattern) በማደራጀት በተግባር እና በዝምድና የሚገናኙትን ዐውድ በመለየት ማዋገን ነው። በተጨማሪም የበሽታውን መንስኤ እና የመድኃኒቶችን አዳኝነት እና ተግባር በመመርመር እና እነዚህ ኹነቶች የሚከሰቱበትን እና የሚተነተኑበትን ተግባር መነሻ በማድረግ ለትንተና ማቅረብ ነው። በሽታዎች፣ መድኃኒቶች እና ተግባሮቻቸዉ የሚከናወኑት የተሰበሰቡ የሰነድ መረጃዎች እና ተዛማጅ ጽሑፎችን በመጠቀም የተመረጠውን ርእስ በዝርዝር እና በጥልቀት በመመርመር በመኾኑ ከዓይነታዊ የምርምር ዘውግ የሚመደብ ነው።

3.7. የግእዝ እና አማርኛ የመድኃኒት መጽሐፍት

የዚህ የሾተላይ በሽታ መድኃኒት መመረቂያ ጽሑፍ የተመረቱ ዋና ዋና የሚከተሉት መጽሐፍትን በመጠቀም ትንተናው የተሰጠበት ነው።መጽሐፈ መድኃኒት(IES 2444)፣መጽሐፈ መድኃኒት (BmO.828)፣ዕፀ-ዳብዳቤ፣መጽሐፈ አድኅኖት(መአ፣2010)እና መጽሐፈ ፈውስ (ETHIOPIEN 402 GURIAULE 98) ናቸው።

3.8. የግእዝ እና አማርኛ የመድኃኒት የመጽሐፍቱ ውጫዊ እና ውስጣዊ ዝርዝር መግለጫዎች (Physical and Content Description of the Manuscript)

3.8.1 መጽሐፈ መድኃኒት(IES 2444)

ፎቶ ግራፍ 1 የመጽሐፉ መድኃኒት ስዕል/lES 2444፣f.109v እና f.119r-120v

የመጽሐፉ ዝርዝር መግለጫ		
ቁጥር	ዝርዝር	መግለጫ
1	መለያ	ርእስ መጽሐፈ መድኃኒት(የፈውስ መድኃኒት መጽሐፍ) ደራሲ ወይም ጻሓፊ፡ኤርምያስ ነብዩ የመጽሐፉ አይነት፡ባህላዊ የመድኃኒት መጽሐፍ

2	ውጫዊገጽታ)	ማቴሬያሉ፡ብራና የመጽሐፉ ሽፋን፡ከእንጨት የተሰራ የቀለም አይነት ፡ቀይቀለም የመጽሐፉ መጠን፡ያልጠወቀ የመጽሐፉ ቅርፅ፣ ከሬ ሁኖ አራት ማዕዘን የረቀት ብዛት (folio)፡163) የውጭ ተባቂ ወረቀቶችን

		ጨምሮ አቀራረብ(Layout)፡ከ1-2 ኮለኖች መስመር በእያንዳንዱ ገጽ ከ25-27 የተወሰነ ነው
3	Paleographical Feature የጽሕፈት ሁኔታ	የተጻፈው፡ግእዝ እና አማርኛ የእጅ ጽሑፍ፡ተመሳሳይ ሁኖ በደማቅ የተጻፈ ይዘቱ የተጻፈው ቀለም፣ጥቁር እና ቀይ የሥርዓተ ነጥብ አጠቃቀም፣በመጨረሻ አራት ነጥብ ሐረግ ወይም ስዕል፣የለውም footnot(የግርጌ መግለጫ)፣የለውም
4	የጽሑፉ ይዘት	incipit(መግቢያ)በስመ አብ ወወልድ ፩ አምላክ፣መጽሐፈ መድኃኒት ዘጸሐፈ ኤርሚያስ ነቢይ ለራስ ምታት---- "በአብ በወልድ በመንፈስ ቅዱስ አንድ አምላክ፣ነቢዩ ኤርሚያስ የጸሐፈው መጽሓፈ መድኃኒት እንዲህ ይላል----" Explicit/መደምደሚ/፣...ደም ለፈ[መ]ታት ሴት ጥቁር ጠለጅ፤ የዝረፋው እንቡይ፤ ያሸክት፤ የውሾኝ፤ የቱልት የሸረሪት ድር ጨምረህ ከክንዲ ትሰር የተጻፈው ቋንቋ፣ግእዝና አማርኛ ባዶ ቦታ የለውም

ሠንጠረዥ 2 የመጽሐፈ መድኃኒት (IES.2444) ውጫዊና ውስጣዊ መግለጫ

ማጠቃለያ፣ይህ የብራና የመድኃኒት መጽሐፍ ባህላዊ የህክምና ጽሑፍን የያዘ ሲሆን ጸሓፊውም ኤርሚያስ ነቢዩ ነው።የተጻፈው በግእዝ እና በአማርኛ ቋንቋ ነው.።የመጽሐፉ ሽፋን ከእንጨት የተሠራ እና ቀይ ቀለም ያለው ሲሆን መጠኑ ያልታወ፣ቅርፅ-አራት ማእዘን ያለው፣የገጽ (folio) ብዛት : 163 (የጥበቃ ቅጠሎችን ጨምሮ) የያዘ ነው። ባለቤት ያልታወቀ።የተጻፈው ዘመን(century)፡20 ሲሆን አምዱ ደግሞ አንድ እስከ ሁለት ነው።የእጅ ጽሑፍ ተመሳሳይ እና በደማቅ መልኩ የተጻፈ ፣ጸሓፊውም ቀይና ጥቁር ቀለማትን በመጠቅም ጽፏል።አጠቃላይ ሁኔታ በጽሑፉ መጨረሻ ላይ ደግሞ አራት ሙሉ ማቆሚያዎች እና ነጥቦች አሉት። ይህ የእጅ ጽሑፍ ብራና ከመሆኑም በላይ 25-27 መስመሮችን የያዘ ነው።እያንዳንዱ መስመር በአማካይ ሶስት ቃላትን ይዞል ።እያንዳንዱ ቃል 2,3,4,5 ወይም 6 ፊደላት አለው ቢኖራውም ቋሚ ግን አደለም።በመጀመሪያም ሆነ በመጨረሻ ሐረግ፣footnot፣ የለውም።አጀማመሩ በሰመ አብ ወወልድ አሀዱ አምላክ መጽሐፈ መድኃኒት----ብሎ ሲጀምር መዝጊያ Explicit/መደምደሚው/ደግሞ...ደምለፈ[መ]ታት ሴት ጥቁር ጠለጅ፣የዝረጭ እንቡይ፣ያሸክት፣የውኾኝ፣የቱልት የሸረሪት ድር ጨምረህ ከክንዲ ትሰር በማለት ይዘጋል።

3.8 2 መጽሐፈ መድሐኒት (BMO, 828)

ፎቶግራፍ 2 መጽሐፈ መድሐኒት/የመድኃኒት መጽሐፍ ብሪቲሽ 828/አንቀጽ 59/

ይህ የመድኃኒት መጽሐፍ በአንቀጽ በአንቀጽ የተከፋፈለ ሲሆን በገጽ ግን የተገለጸ ነገር የለው።ስለዚህ አንቀጽ 1-100=1፣አንቀጽ 1-100=2፣አንቀጽ 1-35=3 አንቀጽ ሁኖ የተከፈለ

ሲሆን ይህንን የሾተላይ የመድኃኒት መረጀ የምናገኘው ደግሞ አንቀጽ 1-100=2፣ ከአነቀጽ 59 ነው።ስለዚህ እንደ ሚከተለው በሰንጠረዥ መልክ ገለጻ ተከናውኖል።

የመጽሐፉ ዝርዝር መግለጫ		
ተራ ቁጥር	ዝርዝ	መግለጫ
1	መለያ	ርእስ፡መጽሐፈ መድሐኒት ወዕፀ ዳብዳቤ/ የመድኃኒት መጽሐፍ በአማርኛ/ የመጽሐፉ አይነት፣የብሪቲሽ የመድኃኒት መጽሐፍ ቋንቋ፣አማርኛ የማቴሪያሉ አይነት፣ብራና መጽሐፉ ጠባቂ ዳር እና ደር አንጨት ቀይ ቀለም ያለው የተጻሓፈው ጊዜ፣አይታወቅም ጽሕፈቱ ያለቀው ጊዜአታወቅም የመጽሐፉ ዕድሜ፣አይታወቅም መጽሐፉ ቅርፅ፣አራት ማዕዘን ሁኖ ሬክታንግል የቅጠሎች/folio/፣ገጹ ስላልተሰጠ ማወቅ አይቻልም አምድ፣3፡3 የእጅ ጽሐፍ፣በጥቁርእና በቀይ ቀለም የተጻፈ ሁኖ ጽሑፍን ለመለየት አስቸጋሪ ሐረግ፣አለው ስዕል፣አለው

		footnot/የግርጌ መግለጫ፣የለውም የልተጻፈ ገጽ አለው

2	የመጽሐፉ ይዘት	incipit/መግቢያ/ዛቲ መጽሐፈ መድሐኒት ዘወጽአት እም እየሩሳሌም --- "ይህ የመድኃኒት መጽሐፍ ከእየሩሳሌም የመጣ ነው---"በማለት ይጀምራል። Explicit/መደምደሚያ/ ደግሞ የአበተሬ ስር የዚህን ስር ደቁሰህ በስም ጠቅሰህ ሰፍተህ ያዝበ ማለትይጨርሳል።

ሠንጠረዥ 3፣መጽሐፈ መድሐኒት/የመድኃኒት መጽሐፍ ብሪቲሽ 828/አንቀጽ59/ ውጫዊና ውስጣዊ መግለጫ

መጠቃለያ ይህ መጽሐፈ መድሐኒት/ የመድኃኒት መጽሐፍ/የብራና መጽሐፍ ሲሆን የመጽሐፉ መለያቁጥር Birutish(ብሩቲሽ)828 ነው። ቀኑን እና ዓመተ ምሕረቱን ግን አይናገርም፡፡ ከመጽሐፉ ከፊደል አጣጣል በመነሣት Period vi-The Räqiq Script (mid17th-mid19th.AD) የረቂቅ ጽሑፍ 17ኛ እና 19ኛ ክፍለ ዘመን የተጻፈ መኾኑን ያመለክታል፡፡የተጻፈው በአማርኛ ቋንቋ ሲሆን መጽፉን የጻፈውን ሰው ወይም ደራሲ ይህ ነው ብሎ አይነገርም።የተጻፈው ጊዜና ያለቀውን ጊዜም አይታወቅም።ሽፋኑን ስንመለከት በእንጨት ገበታ የተጠረዘ ቀይ ቀለም ያለው ሲሆን ከጽሑፉ ከመድረሱ በፊት ለመከላከያነት የተቀመጡ ኹለት ቅጠሎች ያልተጻፈባቸዉ ከጽሑፉ በፊትይገኙበታል፡፡ አምድን በተመለከተ ሦስት አምድ ያለው ሲኾን የተጻፈበት ቋንቋ ደግሞ በዋነኝነት

አሜርኛ ነው።እንዲሁም የተዘጋጀበት ማቴሪያልን በተመለከተ ቆዳ ሲኾን የምን እንስሳ ቆዳ እንደኾነ ግን ለይቶ ማወቅ አይቻልም፡፡የመጽሐፉቅርጽ አራት ማዕዘን ሲሆን የብራናውን ክብደት እና እርዝመት በወርድ እና በቁመት ለመለካት እኔ የተጠቀምኩት በበይነመረብ (BnF) የወረደውን መጽሐፍ (ሶፍት ኮፒ) በመኾኑ መለካት ባለመቻሌ ይህ ነው ለማለት አይቻልም፡፡

በመቀጠልም ጸሐፊውን በተመለከተ መጽሐፈ መድኃኒት ወዕፀ ዳብዳቤ ማን እንደጻፈው አይገልጽም፡፡አጀማመሩን ስንመለከት ከየት ቦታ አንደተጻፈ በመግለጽ ይጀምራ።ዛቲ መጽሐፈ መድኃኒት ዘወጽአት እም እየሩሳሌም በማለት ሲጀምር፤ አጨራረሱ ደግሞ የአበተሬ ስር የዚህን ስር ደቁሰህ በስም ጠቅሰህ ሰፍተህ ያዝ በማለት ይጨርሳል። ሐረግ አለው።ፎሊዮ ግን የለውም።

3.8.3 ዕፀ ዳብዳቤ

ይህ ዕፀ ዳብዳቤ መጽሐፍ የሚጀምረው ከገጽ 173 በመሆኑ የመጽሐፉን ቁጥር ወይም ኮድ፣አጀማመር፣በአጠቃላይ የመጽሐፉን ውጫዊ ገጽታን ለመስጠት አልተቻለም።

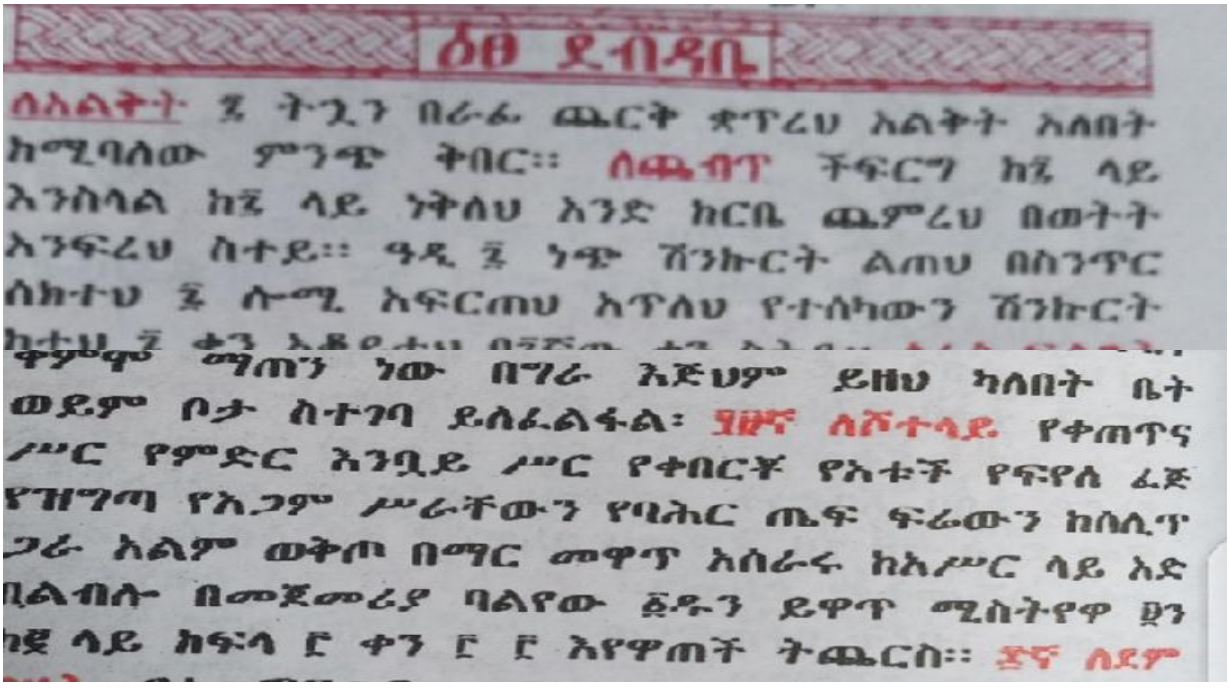

ፎቶ ግራፍ 3፣ዕፀ ዳብዳቤ

የመጽሐፉ ዝርዝር መግለጫ		
ተራ ቁጥር	ዝርዝር	መግለጫ
1	ገለጻ	ቋንቋ፣አማርኛ ማቴሪያል፣ወረቀት አምድ፣አንድ የእጅ ጽሕፈት፣ደማቅ ጥቁርና ቀይ ቀለም footnot/ፉት ኖት የለም ሐረግ፣አለው የገጽብዛት፣733-752 ባዶ ወረቀት፣የለም
2	የመጽሐፉ አጀማመርና መዝጊያ	incipit/አጀማመር/፣ከመሃል ስለጀመረ የለም Explicit/መዝጊያ/፣አይታወቅም

፡ሠንጠረዥ 4 የዕፀ ዳብዳቤ ውስጣዊ መግለጫ

ማጠቃለያ የመጽሐፍ አይነት ወረቀት ሲሆን ቋንቋውም አማርኛ ነው።በእጅ የተጻፈ እና ባለ አንድ አምድ ደማቅ ሁኖ በጥቁር እና በቀይ ቀለም የተጻፈ ነው።ፉት ኖት፣የሌላው ሲሆን ሐረግ ግን አለው።ስለዚህ የዚህ ዕፀ ዳብዳቤ መጽሐፍ ከግማሽ ገጽ ስለሚጀምር ሙሉ በሙሉ መረጃውን አለገኘሁም።

3.8.4 መጽሐፈአድኅኖት

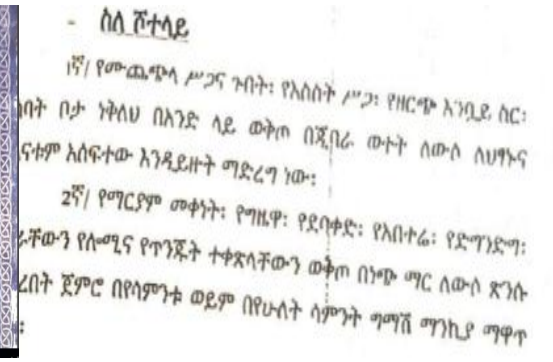
- ስለ ሾተላይ

1ኛ/ የሙጨሙላ ሥጋና ጉበት፡ የእስሰት ሥጋ፡ የዘርሙ እንቧይ ስር፡
ባት ቦታ ነቅለህ በእንድ ላይ ውቅጠ በጂበራ ውሃት ለውሰ ለህፃኑና
ናቱም አሰፍተው እንዲይዙት ማድረግ ነው፡

2ኛ/ የማርያም መቀነት፡ የግዜዋ፡ የደባቁር፡ የእበተሬ፡ የድግንድግ፡
ራቸውን የለመሊና የጥንጁት ተቀጽላቸውን ውቅጠ በነሙ ማር ለውሰ ጽንሱ
ረበት ጀምሮ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንት ግማሽ ማንኪያ ማዋጥ
፡

ፎቶ ግራፍ 4፣የመጽሐፈ አድኅኖት መጽሐፍ(2010 ገጽ102 የተወሰደ

የመጽሐፉ ውጫዊና ውሰታዊ መግለጫ

የመጽሐፉ ዝርዝር መግለጫ		
ተራ ቁጥር	ዝርዝር	መግለጫ
1	የመጽሐፉ ውጫዊ መግለጫ	የመጽሐፉ ርእስ መጽሐፈ አድኅኖት የመጽሐፉ ጸሐፊ መሪራስ አማን በለይ የመጽሐፉ አይነት ጥቅሙ ሙሉ ጤና ለሁሉ ዓመተ ምሕረት 20006 የመጽሐፉ ሽፋን በወፍራም ወረቀት ቅርፁ ሬክታንግል የመጽሐፉ ክብደት አልተገለጸም የመጽሐፉ ርዝመት አልተለካም
2	ውስታዊ ገጽታ	ማቴሪያሉ ወረቀት አምድ ባለ አንድ folio(ፎሊዮ) 169 የመስመሩ ብዛት ከ25-27

		ከአንድ መስመር የተጻፉ የቃላት ብዛት ከ8-10
3	3 Paleographical Feature (የፊዳለት	የመጽሐፉ ጽሑፍአማርኛአንዳንዴም ግእዝ ጽሕፈት በደማቅ መልክ በእጅ የተጻፈ ቀለም ሙሉ በሙሉ ጥቁር የሥርዓተ ነጥብ ሁኔታ ሁለት ነጥብ መጨረሻ ላይ እና ነጠላ ሰረዝ፣ሁለት ነጥብ ከሰረዝ ሐረግ የለውም ማርጅናል ኖት የለውም
4	የመጽሐፉ መግቢያና መደምደሚያ	incipit(መግቢያ) በመቅድም እግዚአብሔርን በመመስገን እንዲህ በማለት ይጀምራል አንድ አምላክ ቸር አባት ጌታ የሆንከን እግዚአብሔር ሆይ በተቀደሰው በአብ በወልድ በመንፈስ ቅዱስ ስምህ----።ሲጀምር Explicit(መደምደሚ)አግዚአብሔርን በመመስገን እንዲህ በማለትይጨርሳል የተወደደና የተከበረ ምስጋና ለአንተ ይገባሃል ስምህን ለማመስገን ያብቃንአንተን እንደገና ለዘላለሙ ስምህን ለመባረክና ለመቀደስ ያብቃን አንተን ብቻ ተመምነናል ንጹህ ህሊናፍጠርል ይፍጠርል አሜን ይሁንልን።

ሠንጠረዥ 5፣የመጽሐፉ አድጎኖት (2010)መጽሐፉ ውጫዊና ውሰታዊ መግለጫ

ማጠቃለያ መጽፉመጽሐፉ አድጎኖት ጥቅሙ ሙሉ ጤና ለሁሉ የሚል ሲሆን በ2006 ዓ/ም በመሪራስ አማን በላይ የተጻፈ ነው።።ቅረጽ አራት ማዕዘን ሁኖ ሬክታንግል ሲሆን ጽሑፉ የተጀመረበት ቀን ግን አይታወቅም።።ጽሑፉ የተጠነቀቀበት ዓመተ ምሕረት 2006 ሲሆን የተጻፈውም ቋንቋ ደግሞ በአማርኛ ነው።በአጠቃላይ 339 ገጾች አሉት።።በጽሕፈቱ ላይ ጥቁር ቀለም ብቻ ተጠቅሞል።።በመጨረሻም ሁለት ነጥብ እና እንደ እስፈላጊነቱ ነጠላ ሰረዝ ነጥብ ተጠቅሞል።።ባለ አንድ አምድ ነው።።ማቴሪያሉ ወረቀት ሲሆን (folio)የግርጌ መግለጫ እና ሐረግ የለውም።።incipit(መግቢያ)በመቅድም እግዚአብሔርን በመመስገን እንዲህ በማለት ይጀምራል አንድ አምላክ ቸር አባት ጌታ የሆንከን እግዚአብሔር ሆይ

በተቀደሰው በአብ በወልድ በመንፈስ ቅዱስ ስምህ----።ብሎ ሲጀምር መዝጊያው በምርቃት እንዲህ በማለት ይጨርሳል፡፡የተወደደና ተከበረ ም ስጋና ለአንተ ይገባሃል ስምህን ለማመስገን ያብቃን አንተን እንደገና ለዘላለሙ ስምህን ለመባረክ ለመቀደስ ያብቃን አንተን ብቻ ተመምነናል ንጹህህሊና ፍጠርልን ይፍጠርልን አሜን ይሁንልን።

3.8.5.መጽሐፈ ፈውስ

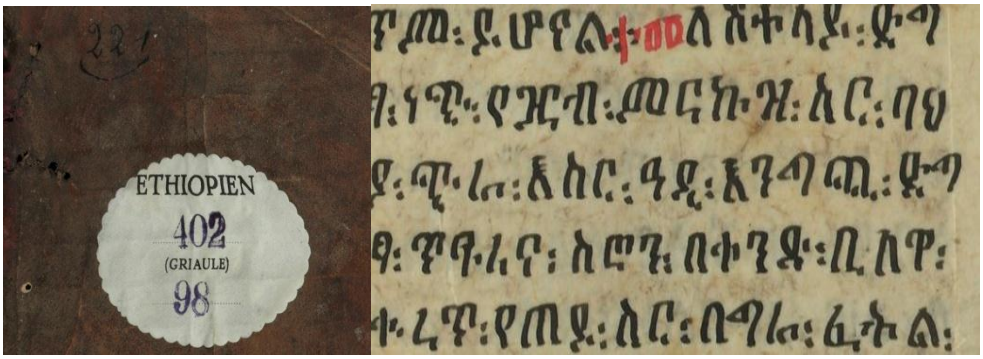

ፎቶ ግራፍ 5፣መጽሐፈ ፈውስ/የድህነትመጽሐፍ/ETHIOPIEN 402 GURIAULE 98/መጽሐፍ

መግለጫ		
ተራ ቁጥር	የመጽሐፉ ገለጻ	የመጽሐፉ ርእስ፣የግእዝ የመድኃኒት መጽሐፍ የተጻፈበት ቋንቋ፣ግእዝ እና አማርኛ ማቴሪያል ብራና በእንስሳት ቀዳ የተሠራ የመጽሐፉ ሽፋን፣የእንጨት ሁኖ ቀይ ቀለም የተቀባ ቅርፅ አራት ማዕዘን ሁኖ ሬክታንግል folio(ፎሊዮ) 94 ከጠባቂ ቅጠሎች ጋር አምድ ከ1-2 አጅ ጽሑፍ፣በጥቁር እና በቀይ ቀለም የተጻፈ ሐረግ የለውም መጨረሻ ላይ ኖት የለውም

2	የመጽሐፉ ይዘት	incipit(መግቢያ) ፡ወለከ ንፈኑ አኮቴት በስመ አብ ወወልድወመንፈስ ቅዱስ ፩ አምላክ ንዌጥን ዘንተ መጽሐፈፈውስ ሥርአ[ዓ]ት ዘወጽአ እመንበረ ማርቆስ...፡፡ ጸሐፊ አኤርሚያስ ነቢይ የመስመር ሁኔታከ25-27 በየገጹ የተገኘው ከኢትዮጵያ በለቤቱ የማይታወቅ የሥርዓተ ነጥብ ሁኔታ፣አራት ነጥብ ሁለት ነጥብ፣---- Explicit; አምላከ ፋኑኤል እቀበኒ ወአድነኒ እመከራ ሥጋወነፍስ ሊተ ለግብርከ፡፡እ፡፡

፡ሠንጠረዥ6፣የመጽሐፈ ፈውስ/ መድህነት መጽሐፍ/ETHIOPIEN 402 GURIAULE 98/ ውጫዊና ውስጣዊ መግለጫ

መጠቃለያ ይህ መጽሐፈ ፈውስ የግእዝ የብራና የህክምና ጽሑፍ ነው፡፡ የተጻፈውም በአማርኛ እና በግእዝ ቋንቋ ነው፡፡ሽፋኑን ስንመለከት ብራና፣ከእንጨት የተሰራ፣ሽፋንና ቀይ ቀለም ያለው፡፡መጠኑ ያልታወቀ አራት ማእዘን ያለው፣ፎሊዮ94 የጥበቃ ቅጠሎችን ጨምሮ፡፡ጸሐፊው ስም ኤርሚያስ ነቢየ፡፡ዘመን/century/ 20፡፡ሲሆን ጽሑፉ የተጀመረበት ዓመተ ምሕረት ግን አይታወቅም፡፡አምዶች ከአንድ እስከ ሁለት ሲሆን፡የእጅ ጽሑፍ በጣም በጥሩ ሁኔታ ጎላ በማለት በጥቁርና በቀይ ቀለም ተጽፎል፡፡ ጸሐፊው በመጨረሻ ላይ ሙሉ ማቆሚያዎች እና ነጥቦችን ተጠቅሞል፡፡በተጨማሪም ከቆዳ የተዘጋጀ ብራና

ነው፡፡ነገር ግን የምን ቆዳ እንደ ሆነ ግን አይገልፅም በእየገጹ ከ24-27 መስመሮች አለት፡፡እያንዳንዱ መስመር በአማካይ እስከ ሶስት ቃላትን ይዞል፡፡እያንዳንዱ ቃል ከሁለት እስከ ስድስት ፊዳላትን ሊይዙ ይችላሉ፡፡ሐረግ እና ፡ኮሎፎን ኖት የለውም፡፡

መግቢያ/ Incipit:/ ወለከ ንፈኑ አኩቴት በስመ አብ ወወልድ ወመንፈስ ቅዱስ ፀ አምላክ ንዌጥን ዘንተ መጽሐፈ መድኃኒት፡፡

መዝጊያ/Explicit / አምላክ ፋኑኤል እቀበኒ አድነኒ እመከራ ሥጋ ወነፍስ ሊተ ለገብርከ፡፡እ፡፡

3.9.የምርምር ሥነ ምግባር

በጥናትና ምርምር ጊዜ የታሰበውን እቅድ ከግብ ለማድረስና በታለመለት የጊዜ ገደብ ለማስኬድ ከተሳታፊዎችጋር ጥሩ የሆነ ሥነ ምግባር ግንኙነት በጣም አስፈለጊነው። በዚህ ጥናትና ምርምር ውስጥ የምርምሩ ተመራማሪ የተሳታፊዎችን መብት ለመጠበቅ እና ምርምርን ታማኝነትን ማረጋገጥ አስፈላጊ የሥነ—ምግባር መርህ—ግብሮችን ተከትሎታል።

መጀመሪያ፣ከሁሉም ተሳታፊዎች ማለትም ከባህላዊ የህመም ፈዋሾች እና ከዘመናዊ ጤና ባለሙያ ተመራማሪዎች ገር ከመግባባት ላይ ተደርሷል።እነሱ ለጥናቱ ዓላማና ሂደት ለመሳካት ሙሉ በሙሉ ተረድተው፣በፈቃደኝነት ተሳትፈዋል።ተሳታፊዎችም በማንኛውም ጊዜ ከጥናቱጋር የተያያዘ ችግር ከአለ መረጃውን ያለመስተት መብት አላቸው።የተሳታፊዎች የግላዊ ደህንነታቻው ሙሉ በሙሉ የተጠበቀ ነው።የእነርሱ ስሞች እና ሌሎች የግል መረጃዎች ተጠብቀው ተሰብስበዋል።የተሰበሰቡት ደግሞ በደህንነት በማያደርግውመልክ ብቻቸውን ተቀምጠው ለጥናትና ምርምር ግብዓት በመሆን ያገለግላሉ።

ባህላዊ መድሃኒት እና የግእዝ መጽሐፎችን በሚመለከት የባህላዊስነ—ምግባር ጥንቃቄ ተሰጥቶበታል።ተመራማሪው ይህን ጉዳይ በጥቁረት በማየት እና የተሳታፊዎችኽን እምነት እና ተግባራት በጎትክክለኛ እንዲ ተረጉሙነና እንዲታላለፉ አደርጎል።በተጨማሪም ተመራማሪው ለተሳታፊዎች ማንኛውም የአካል፣የስሜት ወይም የማህበራዊ ጉዳት እንዳይደርስ እጅግትን ቃቄ በማድረግ ሠርቶል።ከማንኛውምተጋላጭወይም ስሜታዊ ጉዳይን ጥንቃቄ በማድረግ የተሳታፊዎችን ደህንነት ለመጠበቅ ተመራማሪው በሙሉ ታማኝነት ተግባራዊ እንዲሆን አደርጎታል።ሁሉምመረጃበሥነ—ምግባራዊ መንገድ ተሰብስቦ እና ተተንትኖ መቅረቡን አረጋግጠታል።በመጨረሻም ጥናቱ በታማኝ መንገድ

እና የምርምሩ ሂደት የተሳታፊዎችን ክብር እና መብት ሙሉ በሙሉ እንዲከተል ተደርጎ ተፈጽሟል።ስለዚህ ይህ ጥናትና ምርምርየሥነ—ምግባር መመሪያን የተከተለ በመሆኑ፣እነዚህ ሁሉ ተሳታፊዎች የተከበሩ መሆናቸው እና ምርምሩ በከፍተኛ የሥነ—ምግባር መደበኛነት መፈጸሙን ያረጋግጣል።

ምዕራፍ አራት፤የመረጃ ትንተና ግኝት ማብራሪያ

4.1 መግቢያ

ይህ ምእራፍ ለሾተላይ በሽታ እና መፍትሔ አጠቃላይ በጠመረጡ የግእዝ መጽሐፍት ውስጥ ባህላዊ ሕክምና እንዴት እንደ ሚታከም እና እንዴት እንደሚተገበር የተነሣሁትን ዓላማ ከግብ ለማድረስ የተሰበሰቡትን ማስረጃዎች በአስረጅነት በመጠቀም በዝርዝር ትንታኔ እና ትርጉም የምሰጥበት ክፍል ነው፡፡

በማነጻጸሪያነት ሥራ ላይ የዋሉት አስረጅዎችም የተሰበሰቡት በምዕራፍ አንድ ላይ እንደተገለጸው ከሌሎች ተዛማጅ የባህል መድኃኒት ጥናታዊ ጽሑፎች እና በግእዝ፣ በአማርኛ እና በእንግሊዘኛ ቋንቋ ላይ የተጻፉ መጻሕፍቶችን መነሻ በማድረግ የሾተላይ በመድኃኒት የተገለጸበትን አግባብ በተሰበሰቡት ማስረጃዎች ሚዛንነት ይመረምራል፡፡ ከዚህ ቀደም እንደተገለጸው ጥናቱ በዓይነታዊ የምርምር ዘዴ ሲከናወን ለጥናቱ የተሰበሰቡ መረጃዎች ለትንታኔ ከመቅረባቸው በፊት የሾተላይ በሽታ ባሕላዊ የመድኃኒት ዓይነት ለትንተና በሚመች መልኩ የማደራጀትና የማጣራት ሥራ ለመሥራት በገላጭና በይዘት ትንተና መረጃ ስልቶችን በመጠቀም ለመተንተን መጀመሪያ የዕፀዋቱን ተግባር እንደሚከተለው በአስረጅነት ሲቀርብ እንዲሁም ለትንተና ያመች ዘንድ የሕመም ዓይነቱን በዋና ርእስነት ስጠቀም ዕፀዋቱን እና አተገባበሩን በንዑስ ርእስነት እኔ በቅደም ተከተል አስቀምጨለሁ።

4.2 የሕመም ዓይነት

በዋናነት ከጊዜ፣ ከገንዘብ፣ ከጉልበትና ከአቅም አንጻር እኔ የመረትኩት የሕመም ወይም የበሽታ ዓይነት አንድ ይኼውም የሾተላይ በሽታ ነው።

4.3.የሾተላይ በሽታ ምንነት

ሾተላይ በሀገራችን ኢትዮጵያ በአማራ ክልል እንደ ዲሁም በአዊ ዞን በደንግላ ወረዳ አብዛኛውን ጊዜ በሴቶች ለይ በእርግዝና ጊዜ ልጅ እንዳይወልዱ እና ጤናማ የሆነውን ሕጻን እንዳያገኙ የሚያደርግ የበሽታ ዓይነት ነው።አንዳንዶቹ ይህን በሽታ ዛር ብለው ይጠሩታል።ሾተላይ የወንድና የሴት የደም ዓይነት ቅንጅት ተስማሚ ባለመሆኑ ሽሉ እንደተፀነሰ ወይም ሕጻኑ እንደተወለደ እንዲሞት ያደርጋል ተብሎ የሚታመንበት የወሊድ ችግር ነው።(አማርኛ መዝገበ ቃላት 1993).

ሾተላይ አንዲት ሴት በውስጥዋ ችግር ከአለ በምትፀንስበት ጊዜ እንድ ወር እስከ ሦስት ወር ድረስ እንዳይረጋ የሚያደርግና በእርግዝናው ጊዜ ቶሎ ብሎ የሚያፈስ ነው። ወይም አራት ወር ከለፈው በሆድ አግዶ የሚያኖር ነው።ሌላው ሕጻኑ ከተወለደ በኋላ ደህና ማደግ ሲጀምር ይታመምና መሰቃየት ይጀምራል።ይህ ችግር እናቱ ከመውደዷ የተነሳ ስታየው ይደነግታል፣ስታቅፈውይጨነቃል፣የእናቱን ጠረን ሲያሸጥ ይሞታል።ለዚህ ዓይነቱ ወላጅ እናቱ ብዙ ጊዜ ማቀፍ መሳም አይጠቅምም፤በእጅዋም መዳበስ የለበትም፤ይሄ ከሆነ ያድጋል እንጂ አይሞተበትም። (መሪራስ 2010).

ሾተላይ እንደ ዛር ያለ እንዳንዴም መጋኛ፣ታያዥ በመባል ይታወቃል።ይህ በሽታ ከሴትዮዋ በመገኘት እንዳትወልድና ህፃኑን እንዳታገኝ በየወሩም ሆነ በየሁለት ወሩ ደሙን እያስወረደና ጽንሱ ቢፈጠርም ደግሞ ጽንሱን ከውስጥ በመግደልና በማድረቅ ከሴትዮዋ ችግር በመፍጠር እስከሞት ድረስ የሚያደርስ የሚችል የበሽታ አይነት ነው።ስለዚህ ይህ በሽታ በዘር ከልጅ ወደልጅ ሲተላለፍ ይኖራል።ነገር ግን መድኃኒቱን በትክክል ከወሰዱ ህመሙ በመጥፋት ደህና ልጅ ይወለዳል። (ቃለመጠየቅ መሪጌታ ዳኔኤል 08/03/2018 ዓ.ም)

ሾታላይ የሚባላው የጤና እክል ብዙ ጊዜ በጽንሱ እንዳይጨናገፍ እና ከተዉደ በኋላም ህፃኑ እንዳያድግ የሚያደርግ የጤና እክል ነው። (ባሕር ህዳር፡ (ጥቅምት01/2017 ዓ/ም(አሚኮ).

አንዲት ሴት ሾተላይ የሚባለው ችግር ሊከሰትበት የሚችለው እሷ /Rh negative /ሆና በተለያዩ አጋጣሚዎች /Rh positive /የደም አይነቶች የሚያጠፉ ወይም የሚገድሉ ንጥረ ነገሮች /Antibodies/ሲያመነጪ/ሲያመርት/ነው። እኚህም እስከ እድሜልክ በሰውነቶ ይቆያሉ። የተመረጡት ንጥረ ነገሮ የመጀመሪው ልጅ ምንም ተፅዕኖ ሳይኖራቸው ልጁ በሰላም ሊወለድ ይችላል። ነገር ግን የኼለተኛው ጽንስ የደም ዓይነት /Rh Positive /ከሆነ ወደ ጽንሱ በማለፍ የጽንሱን /Rh positive / የቀይደም ህዋሷች ያጠቃሉ ማለት ነው።ይህም ችግር ጽንሱ ላይ የተለያዩ ጉዳቶችን ሊያመጣ ይችላል። እነኚህ ችግሮችም ውሃ መቋጠር/Fetal hydrop/፣ የጽንሱ የደም መነስ/miscarriage/፣ ጽንሱ በማህፀን ውስጥ እንዳለ ጊዜው ሳይደርስ ህይወቱ መለፍ ህፃኑ ከተወለደ በኋላ ቆዳው ቢጫ መሆንና የጨረር ህክምና ማስፈለግ ከፍተኛ የደም ማነስ ምክንያት ደም ለመውሰድ መጋለጥ። (Telegram. https://t.m/DrDawitMOBGYN).

4.4.የመድኃኒት አይነቶች፣የመድኃኒቱ የአዘገጃጀት ዘዴ እና አተገበባር ሁኔታ በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍት

ባህላዊ የኢትዮጵያ ሕክምና፣በተለይም በግእዝ የተጻፉ የሕክምና መጻሕፍት ውስጥ አብዛኛውን ጊዜ ተጠቅሰው ይገኛሉ። እነዚህ መድኃኒቶችን ባህላዊ ሐኪሞች በአላቸው ዕውቀት ና ልምድ የተለያዩ ዕፅዋትን ከመንፈሳዊና ከሥነ-ሥርዓታዊ ተግባራት ጋር በመዋሃድ ለታካሚዎች ያቀርባሉ። ስለዚህ የሾተላይ በሽታም ብዙ ጊዜ ከእነዚህ መጽሐፍት ውስጥ ተጠቅሶ የሚገኝ ችግር ነው። በመሆኑም ለዚህ በሽታ መድኃኒት በዝርዝር ቀርበዋል።የመድኃኒቱ አዘገጃጀት፣መጠን፣መድኃኒቱን የመውሳጀ ጊዜ እና ሌሎችንም በስፋት ይቀርባሉ።

4.4.1. የመድኃኒት አይነቶች፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የመድኃኒቱ አተገባበር በመጽሐፈ መድኃኒት (IEES.2444)

ይህ መጽሐፍ መድኃኒት የሚከተለውን የሕክምና አቀራረብን የተከተለ ነው።መጀመሪያ የበሽታውን አይነት ይጠቅሳል፣ከዚያ የበሽታው ዕፅዋትን ይዘርዝራል፣ከዚያም የአወሳሰድ(መውሰድ)መመሪያዎች ይገልጻል፤አስፈላጊ ከሆነ ደግሞ የመልሶ ማገገሚያ መድኃኒትን ይጨምራል።

ለሰውም ለከብትም ዘርጭ እምቧይ፣ያከርማ የሞይደር ስራቸውን ቆርጠህ በግራ ፈጥል ጠምጥመህ አሲዝ ለሕጻኑም ሲወለድ እኔ ቀደምሁህ ብለህ አሲዝ።(IES 2444፣f.119r)

መድኃኒቶች፣ዘርጭ እምቧይ፣አከርማ፣የሞይደር ስራቸው።

የአዘገጃጀት ዘዴ፣የዘርጭ እምቧይ፣ያከርማ የሞይደር ስራቸውን ቆርጠህ በግራ ፍጠል።

መመሪያ ፣በፈትል የተዘጋጀውን ለእናቲቱም ለሕጻኑም እኔ ቀደምሁህ ብሎ ማሲያዝ።

መጠን፣አልተገለጸም።የቆይታ ጊዜም አልተገለጸም።

የጥጃ ጨንገር፣የዳብዛ ስር ማተብህን ፈተህ የብር ቀለበት በሦተኛው ጣትህ አግብተህ በቀንድ ቢለዋ ቆርጠህ አሲዝ።(IES2444፣f.120r)

መድኃኒቶች፣የጥጃ ጨንገር እና የዳብዛ ስር።

የአዘገጃጀት ዘዴ፣ጥጃ ጨንገር፣የዳብዛ ስር ማተብህን ፈተህ የብር ቀለበት በሦተኛው ጣትህ አግብተህ በቀንድ ቢለዋ መቁረጥ።

የመድኃኒት አተገባበር መመሪ፣ከላይ የተጠቀሱትን መድኃኒቶችን መተብህን ፈተህ የብር ቀለበት በሦስተኛው ጣትህ አግብተህ በቀንድ ቢላዋ ቆርጠህ አሲዝ።

ከዚህ በተረፈ መጠኑ፣የጊዜ ሁኔታ፣እና ሌሎች መግለጫዎች ከመጽሐፉ ላይ አልተቀመጠም።

4.4.2.የመድኃኒት አይነቶች፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የመድኃኒቱ አተገባበር በመጽሐፈ መድኃኒት (BMO.828)

ሳትወልድ በጽንስ ጊዜ 350 ድግጣ ፍሬፍሬውን ሳይሰበር አንጥተው የሞይደር ስር ፍቃቸው፣ የእምባሎ ተቀጽላ እኒህን አስኪልም ደቁሰህ በባቄላ ሽሮ በሦስት ጣት ቁንጥረህ ጾም በሆነ ጊዜ በቅባ ኑግ ጾም ባይሆን በቅቤ ሰባት ሰባትን ትብላ በየወር እስክት ወልድ ድረስ ለልጁም አቅምሰው ሰባት ቀን አትብላትታጠን።(BMO.828፣አንቀጽ 59፣ቅ 1)

መድኃኒቶች፣ድግጣ ፍሬ፣ሞይደር ስር፣የእምባሎ ተቀጽላ፣ባቄላ፣ቅባኑግ።

የአዘገጃጀት ዘዴ፣ሳትወልድ በጽንስ ጊዜ 350 ድግጣ ፍሬፍሬውን ሳይሰበር አንጥተው የሞይደር ስር ፍቃቸው፣የእምባሎ ተቀጽላ እኒህን አስኪልም ደቁስ።

የመድኃኒቱ አተገባበር መመሪያ፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች አስኪልም ደቁሰህ በባቄላ ሽሮ በሦስት ጣት ቁንጥረህ ጾም በሆነ ጊዜ በቅባ ኑግ ጾም ባይሆን በቅቤ ሰባትሰባትን ትብላ በየወር እስክትወልድ ድረስ ለልጁም አቅምሰው ሰባት ቀን አትብላ ትታጠን።

መጠን፣ሦስት ጣት ሲሆን የድግግሞሽ ሁኔታ በየወሩነው።

የሾተላይ መድኃኒት ቀረጽ ተቀጽላ በብርቅ አደርገህ በሰባት ጥዋ ውሃ አደርገህ አንድ እስኪቀር አንፍረህ እግዚአብሔር ያበርህ ሊተን እመኒ ሮዱኒ ፀባኢት አንሰ ቦቱ ተወከልኩ እስኪል በነጭሞ አሰባት ጊዜ ደግመህ ዶሮ ሲጮህ ሳትናገር ሰባት ቀን አጠጣት ለልጁም ሳትይዘው አቅምሰው ከዚያም ፍቱን ነው።(BMO,828፣አ 59፣ቅ 1)

መድኃኒቶች የቀረጽ ተቀጽላ፣ጥዋ፣ሞአ ብርሌ፣

የአዘገጃጀት ዘዴ፣ቀረጽ ተቀጽላ በብርቅ አደርገህ በሰባት ጥዋ ውሃ አደርገህ አንድ እስኪቀር አንፍረህ እግዚአብሔር ያበርህ ሊተን እመኒሮ ዱኒ ፀባኢት አንሰቦቱ ተወከልኩ እስኪል በነጨሞ አሰባትጊዜድገም።

አተገባበር ከለይ የተጠቀሰትን መድኃኒቶች በነጭ ሞአ ሰባት ጊዜ ደግመህ ዶሮ ሲጮህ ሳትናገር ሰባት ቀን አጠጣት ለልጁም ሳትይዘውአቅምሰው ከዚያም ፍቱን ነው።

መጠን ሞአ ብርሌ፣የጊዜ ሁኔታ ሰባት ቀን

የእርግፍጋፎ ስር፣የጅብ ምርኩዝ ስር፣የቀጋ ቀምበጥ፣የወይን ቅጠል፣እነዚህን ወቅጠህ አጥርተህ የሬት ውሃ ለውሰህ በማር ሰባት ቀን ቀባው ለልጁም ሰይታተብ አስቀድመህ አቅምሰው ፍቱን ነው።(BMO,828)አ፣59፣ቅ 1)

መድኃኒቶች፣አርግፍጋፎሰር፣የጅብምርኩዝስር፣የቀጋቀምበጥ፣የወይንቅጠል፣የእሬትውሃ፣ማር።

የአዘገጃጀትዘዴ፣የእርግፍጋፎ ስር፣የጅብ ምርኩዝ ስር፣የቀጋ ቀምበጥ፣የወይን ቅጠልን በአንድ ላይ መወቀጥ አጥራ ከዚያም በእሬት ውሃና በማር ለውስ።

የመድኃኒቱ አተገባበር መመሪያ፣እነዚህን መድኃኒቶች ከአዘጋጀህ በሆላ ሰባት ቀን ቀባው ለልጁም ሰይታተብ አስቀድመ አቅምሰው ፍቱን ነው።

መጠን አልጠገለጸም የድግግሞሽ ጊዜ ሰባት ቀን።

የእምባፎ ተቀጽላ፣የላንቁሶ ተቀጽላ፣የደጋ አባሎተቀጽላ፣ደቁሰህ አውለህ በማር በጸነሰች አብላት ሰባት ቀን መውለጀዋ ሳይደርስ ሰባት ጊዜ ትዋጥ ልጁንም አብለውና ኋላ ይታተብ እስከ ሰባት ቀን አብላው።(MBO,828፣አ 59፣ቅ 2)

መድኃኒቶች፣የእምባፎ ተቀጽላ፣የላንቁሶ ተቀጽላ፣የደጋ አባሎ ተቀጽላ፣ማር።

የመድኃኒቱ አዘገጃጀ ትዘዴ፣የእምባፎ ተቀጽላ፣የላንቁሶ ተቀጽላ፣የደጋ አባሎ ተቀጽላ፣ደቁስ።

የመድኃኒቱ አተገባበር፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በማር በመለወስ በጸነሰች ጊዜ አብላት ሰባት ቀን መውለጀዋ ሳይደር ስሰባት ጊዜ ትዋጥ ልጁንም አብለውና ኋላ ይታተብ እስከ ሰባት ቀን አብላው።

መጠን፣የለውም የጊዜ ሁኔታ መውለጃዋ ሳይደርስ ሰባትቀን።

ዕፀ ደብተራ ስሩን ጥቂት የጥንጅት ተቀጽላ፣ የሴት ቀስት ስር ይህን ሁሉ ደቁሰህ የአመጅ ተቀጽለ እስኪልም ደቁሰህ በውሃ ትጠጣ በወለደች ጊዜም ለልጅም ሳይታተብ አቅምሰው።ጥቂቱን ገለውን ቀባው።(BMO,828፣አ 59፣ቅ2)

መድኃኒቶች፣ዕፀ ደብተራ፣ጥንጅት ተቀጽላ፣የሴት ቀስት፣የአመጅ ተቀጽላ

የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዕፀ ደብተራ ስሩን ጥቂት የጥንጅ ትተቀጽላ፣ የሴት ቀስት ስር እና የአመጅ ተቀጽለ እስኪልም ደቁስ።

የመድኃኒቱ አተገባበር፣ ከላይኞቹ መድኃኒቶች ጋር እስኪልም በመደቁስ በውሃ ትጠጣ በወለደች ጊዜም ለልጅም ሳይታተብ አቅምሰው።ጥቂቱን ገለውን ቀባው።የመጠን ሁኔታው እና የድግግሞሽ ሁኔታ አልተገለጸም።

የእምባሎ ተቀጽላ፣የወይራ ተቀጽ ላበቤተክርስቲያን ውስጥ የበቀለ አከርማ በላዩ ተቀምጠህ እና አንቀ ጸብርሃን፣ቅንዋት፣ዳዊት ይደገማል፣ከዚያ ይነቅለዋል ነቅሎ ሰባት ቆርጦ በግራ ፈትል በወገብዋ ያስረዋል በእግርዋ ያወጠዋል ያስረዋል።ልጅ በተወለደለት ዕፀ መናሂ ቅርፍቱን ደቁስ ጥቂቱን በለስታ ቅቤ ትምህርተ ኅቡኣት ቅንዋት ደግሞ ሰባት ያጠጥዋል።(BMO,828፣አ 59 ቅ 2)

የአዘገጃጀት ዘዴ የእምባሎ ተቀጽላ፣የወይራ ተቀጽላ በቤተክርስቲያን ውስጥ የበቀለ አከርማ በላዩ ተቀምጠህአንቀጸ ብርሃን፣ቅንዋት፣ዳዊት ድገም ከዚያም ከሰባት ቆርጠህ በግራ ፍተል።

አተገባበር ከላይ የተዘረዘሩትን መድኃኒቶች በግራ ፈትል በወገብዋ ያስረዋል በእግርዋ ያወጠዋል ያስረዋል።ልጅ በተወለደለት ዕፀ መናሂ ቅርፍቱን ደቁስ ጥቂቱን በለስታ ቅቤ ትምህርተ ኅቡኣት ቅንዋት ደግሞ ሰባት ያጠጥዋል

የቀረጥ ተቀጽላ ሳትቆርጥ ሰባት ጊዜ ድገም አንቀጸ ብርሃን ምድር ሳታስነካ አንጣ በእንጨት አስረህ እቤት ሳታስገባ ሰቅለህ አስቀምጠው ሰው እማይደርስበት ምጽ በተያዘጅ ጊዜ አዲስ ሸክላ በሦስት ድንጋይ አኑር ያነፍርዋል።ወንጌ ማርቆስ ይደግመዋል፣በወለደች ጊዜም እትብቱ ሰይቆረጥ እናቱ ሦስት ጌዜ ትጎነጭ፣ትዋጠው ልጁንም እስከሃያ ሰባት ጊዜ ያቀምሰዋል ከቀንፈርም ለዩን ከንፈርም አያስነኩም።(BMO,828፣አ 59 ቅ 2)

መድኃኒቱ የቀረጥ ተቀጽላ፣

አዘገጃጀት ዘዴ፣የቀረጥ ተቀጽላ ሳትቆርጥ ሰባት ጊዜ ድገም አንቀጸ ብርሃን ምድር ሳታስነካ አንጣ በእንጨት አስረህ እቤት ሳታስገባ ሰቅለህ አስቀምጠው ሰው እማይደርስበት ምጽ በተያዘች ጊዜ አዲስ ሸክላ በሦስት ድንጋይ አኑር ያነፍርዋል።ወንጌለ ማርቆስ ድገም።

የመድኃኒቱ አተገባበር፣በተዘጋጀው መሠረት በወለደች ጊዜም እትብቱ ሰይቆረጥ እናቱ ሦስት ጌዜ ትጎነጭ፣ትዋጠው ልጁንም እስከሃያ ሰባት ጊዜ ያቀምሰዋል ከቀንፈርም ለዩን ከንፈርም አያስነኩም።

መጠን ለእናቱ ሦስት ጊዜ ሲሆን ለልጁ ግሞ ሃያሰባትጊዜ።

ክትክታ ተቀጽላ ደቁሰህ ለውሰህ በስም ሰፍተህ እሰር ይበጃል።(BMO,828፣አ 59 ቅ 2)

መድኃኒቱ፡-ክትክታ ተቀጽላ፣

አዘገጃጀት ዘዴ፣የክትክታ ተቀጽላ ደቁሰህ ለወስ

አተገባበር፣የክትክታ ተቀጽላ ደቁሶ በመለወስ በስም ሰፍተህ እሰር ይበጃል።

የእምባጮ ስር በግራ ፍተል በክታብ አሲዝ።(BMO,828፣አ 59 ፣ቅ 3)

መድኃኒቱ፡-እምባጮስር

አዘገጃጀት ዘዴ፣የእምባጮ ሥርን በግራ ፍጠል።

አተገባበር፣በግራ በመፍጠል በክታብ ማስያዝ።

ዘርፉ እምቧይ፣የምስርች ተቀጽላ በእግራእሰር።(BMO,8282፣አ 59፣ቅ 3)

መድኃኒቱ፣ዘርፉ እምቧይ፣የምስርች ተቀጽላ

አዘገጃጀት፣ዘርፉ እምቧይ፣የምስርች ተቀጽላ በእግራ እሰር።

አተገባበር፣እነዚህን መድኃኒቶች በእግራ ማሰር ነው።

የመጠን ሁኔታ አልተገለጸም።

የቁልቋል ስር፣የችፍርግ ስር፣የጽፍሬና ስር እኒህን ሰፍተህ እሰር።(BMO,828፣አ 59፣ቅ 3)

መድኃኒቱ፡-የቁልቋል ስር፣የችፍርግ ስር፣የጽፍሬና ስር፣

አዘገጃጀት ዘዴ፣የቁልቋል ስር፣የችፍርግ ስር፣የጽፍሬና ስር እኒህን በአንድላይ መስፋት።

አተገባበር፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድላይ በመስፋት ማሰር።

መጠኑና ከምን እንደሚታሰር መግለጫ የለውም።

የቋንዶ፣የአከርማ ስር የምድ ርእምቧይ የውሾኝ የዘርፉ እምቧይ እኒህን ስራቸውን የመብረቅ ከሰል ባንገትዋ እሰር።መሰሉን እናትዋን በመሰለች ለም ወተት ቅቤውን አውጥጠህ በዚያ ለውሰህ በረገዘች በወርዋ በወገብዋ ትሰ ርልጅዋ ሲዋለድ በልጅዋ እሰር። (BMO,828፣አ 59፣ቅ 3)

መድኃኒቶች፣የቋንዶ፣የአከርማ ስር፣የምድር እምቧይ፣የውዝኝ፣የዘርፉእ ምቧይ፣የመብረቅ ከሰል የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቋንዶ፣የአከርማ ስር የምድር እምቧይ የውሾኝ የዘርፉ እምቧይ እኒህን ስራቸውን የመብረቅ ከሰል

አተገባበር፣የቋንዶ፣የአከርማ ስር የምድር እምቧይ የውሾኝ የዘርፉ እምቧይ እኒህን ስራቸውን የመብረቅ ከሰል ባንገትዋ እሰር።መሰሉን እናትዋን በመሰለች ለም ወተት ቅቤውን አውጥጠህ በዚያ ለውሰህ በረገዘች በወርዋ በወገብዋ ትሰር ልጅዋ ሲዋለድ በልጅዋ እሰር።

መጠን፣አልተገለጸም፣የድግግሞሽ ጌዜም አልተገለጸም።

.ዕፀ ሳቤቅ፣ የፍየለፈጅ፣ ዕሬት ስራቸውን ሦስት ሦስት ነቅለህ እሶስት ዘንድ ቀላቅለህ ሰፍተህ ለእናቲቱ አሲዝስ ትወልድ አንዱን ለልጁ እሰር።አንዱን ከእንግዴ ጋር ቅበር።አንዱን እናቱ ትያዝ። (BMO,828፣አ 59፣ቅ 4)

መድኃኒቶች፣ዕፀ ሳቤቅ፣ፍየለፈጅ፣ዕሬት

የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዕፀ ሳቤቅ፣የፍየለፈጅ፣ዕሬት ስራቸውን ሦስት ሦስት ነቅለህ እሶስት ዘንድ ቀላቅለህ መስፋት፣

አተገባበር፣ከላይ የተዘጋጀውን መድኃኒት ሰፍተህ ለእናቲቱ አሲዝ ስትወልድ አንዱን ለልጁ እሰር።አንዱን ከእንግዴጋር ቅበር።አንዱን እናቱ ትያዝ።

አይታ ለምትገድልው ከቅንድቦ ከሁለቱም ደምአውጥታ ተቅምሳት።የሚያስረግዝ ከሆድውስጥ የሚገድል ቢሆን የሰሊጥ ቅባ ኑግ፣ የኑግ ፍጥፍጥ፣ጣዝማ፣ ነጭ ሽንኩርት በአንድ አደርገህ ወመጽአት ብእሲት እንተደምም ይውጎዛን ደግመህ ትብላፍቱን ነው። (BMO828፣አ 59፣ቅ 4)

መድኃኒቶች፣ሰሊጥ፣ቅባኑግ፣ጣዝማ፣ነጭ ሽንኩርት

የአዘገጃጀት ዘዴ፣የሰሊጥ ቅባኑግ፣የኑግ ፍጥፍጥ፣ጣዝማ፣ነጭ ሽንኩርት በአንድ አደርገህ ወመጽአት ብእሲት እንተደምም ይውጎዛን ድገም።

አተገባበር፣የሰሊጥ ቅባ ኑግ፣የኑ ግፍጥፍጥ፣ጣዝማ፣ነጭ ሽንኩርት በአን አደርገህ ወመጽአት ብእሲት እንተደምም ይውጎዛን በመድገም ትብላፍቱን ነው።

መጠኑን አይገልጽም።

ዘርጭ እምቧይ ስሩን ከሰባት ዘንድ ምሶ የጅብራ ስር በአጓት አጠጣ የሰሌን ፎሬ፣የመሩዝ ፍሬ በጥተህ በጀርበዋ ቅበር ጎቤ ከቅዳሴ ደግመህ አጠጣት በደህና ትወልዳለች።(BMO,828፣አ 59፣ቅ 4)

መድኃኒቶች፣ዘርጭ እምቧይ፣የጂባራ ስር፣የሰሌን ፍሬ፣የመሩዝ ፍሬ

የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዘርጭ እምቧይ ስሩን ከሰባት ዘንድ ምሶ የጅብራ ስር በአጓት ማዘጋጀት

አተገባበር፣ዘርጭ እምቧይ ስሩን ከሰባት ዘንድ ምሶ የጅብራ ስር በማዘጋጀት በአጓት ትጠጣ በተጨማሪም የሰሌን ፎሬ፣የመሩዝ ፎሬ በጥተህ በጀርበዋ ቅበር ጎቤ ከቅዳሴ ደግመህ አጠጣት በደህና ትወልዳለች።

መጠኑ እና የድግግሞሽ ሁኔታ አልተገለጸም።

የዘረጭ እምቧይ ስር በታናሽ ጣት በላይኛይቱ እቡት ለክተህ ከሰባት ቁርጠህ በግራ ፈትል ቋጽረህ ሰባት ጊዜ በእግርዋ አግባት በራስዋ ታውታ በሰበተኛው ከወገብዋ ትሰር ያቀናለታል።(BMO,828፣አ 59፣ቅ 5)

መድኃኒቱ፡-የዘርጭ እምቧይ፣

የዘገጃጀት ዘዴ፣የዘረጭ እምቧይ ስር በታናሽ ጣት በላይኛይቱ እቡት ለክተህ ከሰባት ቁርጠህ በግራ ፈትል ቋጽር።

አተገባበር፣በእግራ ፈትል የተቋተረውን ሰባት ጊዜ በእግርዋ አግባት በራስዋ ታውጣ በሰበተኛው ከወገብዋ ትሰር ያቀናለታል።

መጠን ታነሽ ጣት በላይኛቱ እቡት፣የድግግሞሽ ሁኔታ ሰባት ጊዜ።

ደዌ ለተባለ ሁሉ አቱች ቅጠሉን ምስሩንም፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭ ዕጣን ይህንን ሁሉ ደቁሰህ በአፍንጫው አደርገው።(BMO,828 አ 59፣ቅ 5)

መድኃኒቶች፣አቱች ቅጠል፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭ ዕጣን

የአዘገጃጀት ዘዴ፣አቱች ቅጠሉንምስ ሩንም፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭ ዕጣን ይህንን ሁሉ ደቁስ።

አተገባበር፣ከለይ የተገለጹትን መድኃኒቶች ሁሉ ደቁሰህ በአፍንጫው አደርገው።

4.4.3 የመድኃኒት አይነት፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የአተገባበር ሁኔታ በዕፀ ዳብዳቤ

የቀጠጥና ሥር፣የምድር እንቧይ ሥር፣የቀበርቾ ሥር፣የአቱች ሥር፣የፍየለፈጅ ሥር፣የዝግጣ/ድግጣ /ሥር፣የኢጋም ሥር፣የባሕር ጤፍ ፍሬውን ከሰሊጥ ጋራ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ አድበልብሎ በመጀመሪያ ባልየው አንዱን ይዋጥ ሚስትየዋ ዘጠኝን ከሁለት ላይ ከፍላ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት እየዋጠች ትጨርስ።(ዕዳ ገጽ 174)

የመድኃኒት አይነቶች፣ቀጠጥና፣የምድር እምቧይ፣ ቀባርቾ፣ አቱች፣ፍየለፈ ሥር፣ድግጣ ሥር፣ ፣የኢጋም ሥር፣የባሕር ጤፍፍ ሬው፣ሰሊጥ።

የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቀጠጥና ሥር፣የምድር እንቧይ ሥር፣የቀበርቾ ሥር፣የአቱች ሥር፣የፍየለፈጅ ሥር፣የዝግጣ/ድግጣ/ ሥር፣የኢጋም ሥር፣የባሕር ጤፍፍ ሬውን ከሰሊጥ ጋራ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ ማድበልብሎ ነው።

የአተገባበር መመሪያ፣፣ሁሉንም ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ አድበልብሎ በመጀመሪያ ባልየው አንዱን ይዋጥ ሚስትየዋ ዘጠኝን ከሁለት ላይ ከፍላ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት እየዋጠች ትጨርስ።

መጠን፣ባልየው አንድ፣ሚስትየዋ ሦስት ሦስት፣የድግግሞሽ ሁኔታ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት።

4.4.4.የመድኃኒት አይነት ፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የአተገባበር ሁኔታ በመጽሐፈ አድኅኖት

የሙጨጭላ ሥጋ ና ጉበት፣የእስስት ሥጋ፣የዘረጭ እምቧይ ሥራቸውን ከሰባት ቦታ ነቅለህ በአንድ ለይ ወቅጠ፣በጂባራ ወተት ለውስ ለህፃኑና ለእናቱም አሳፍተህ እንዲይዙት ማድረግ ነው።(መአ 2010፣ገጽ 102)

መድኃኒቶች፣ሙጨጭላ ሥጋና ጉበት፣የእስስት ሥጋ፣የዘረጭ እምቧይ ሥራቸው እና የጂባራ ወተት

የአዘገጃጀት ዘዴ፣የሙጨጭላ ሥጋና ጉበት፣የእስስት ሥጋ፣የዘረጭ እምቧይ ሥራቸውን ከሰባት ቦታ ነቅለህ በአንድ ለይ መውቀት

የአተገባበር መመሪያ፣ከለይ የተገለጹትን መድኃኒቶች ጂባራ ወተት ለውስ ለህፃኑና ለእናቱም አሳፍተህ እንዲይዙት ማድረግ ነው።

የማርያም መቀነት፣የግዜዋ፣የደበቀድ፣የአበተሬ፣የድግንድግ ሥራቸውን፣የሎሚና የጥንጅት ተቀጽላቸውን ወቅጠ በነጭ ማር ለውሶ ጽንሱ በቀረበት ጀምሮ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ ግማሽ ማንኪያ ማዋጥ ነው።(መአ 2010፣ገጽ 102)

መድኃኒቶች፣ማርያም መቀነት፣የግዜዋ፣የደበቀድ፣የአበተሬ፣የድግንድግ ሥራቸው፣የሎሚና የጥንጅት ተቀጽላቸውን ነጭ ማር፣

የአዘጋጃጀት ዘዴ፣ማርያምመቀነት፣የግዜዋ፣የደበቀድ፣የአበተሬ፣የድግንድግ ሥራቸውን፣የሎሚና የጥንጅት ተቀጽላቸውን በአንድ ላይ ውቅጠ በነጭ ማር መለውስ፣

አተገባበር ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ ወቅጠ በነጭ ማር በመለወስ ጽንሱ በቀረበት ጀምሮ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ ግማሽ ማንኪያ ማዋጥ ነው።

መጠን ግማሽ ማንኪያ ሲሆን የድግግሞሽ መጠን ደግሞ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ።

4.4.5.የዕፅዋት አይነት፣የአዘገጃጀት ዘዴ እና የአተገባበር ሁኔታ በመጽሐፈ ፈውስ

የድግፃ ነጭ የሾጣ ምርኩዝ ስር፣ባህያ ጭራ በአንድ ላይ በማድረግ ማሰር ነው።(ETHIOPIEN 402 GURIAULE 98፣ገጽ 11)

መድኃኒቶች ድግፃ ነጭ የሾጣ ምርኩዝ ስር፣አህያ ጭራ

የአዘገጃጀት ዘዴ የድግፃ ነጭ የሾጣ ምርኩዝ ስር፣ባህያ ጭራ በአንድ ላይ ማድረግ

አተገባበር የድግፃ ነጭ የሾጣ ምርኩዝ ስር፣ባህያ ጭራ በአንድ ላይ በማድረግ ማሰር፣

4.5. ከመጽሐፍት የተገኙ መረጃዎች በሠንጠረዥ

ተራ ቁጥር	sceintific name	የግእዝ አስማተ ዕፀዋት	የአማርኛ የዕፅዋት ስያሜ	የሚያገለግለው የዕፅዋት ክፍል	የበሽታው አይነት	የመድኃኒቱ አዘገጃጀት፣አተገባበር፣መጠንና የድግግሞሽ ሁኔታ	የመጽሐፉ ስም

1	Solanm	ዕፀ አውጥ/ቴ ስቢ	ዘርፉ እምቧይ	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የዘርፉ እምቧይ፣ያከርማ የሞይደር ስራቸውን ቆርጠህበግራ ፍጠል። መመሪያ፣በፈትል የተዘጋጀውን ለእናቲቱም ለሕጻኑም እኔ ቀደምሁህ ብሎ ማሲያዝ። መጠን፣አልተገለጸም።የቆይታጊዜ ምአልተገለጸም።	መጽሐፈመጽሐፈ ፈመጅ ኃት	መድኃኒት(IES, 2444)
2		ዕፀ አእገር	አከርማ ሥር	ሥር	ለሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የዘርፉ እምቧይ፣ያከርማ የሞይደር ስራቸውን ቆርጠህበግራ ፍጠል። መመሪያ፣በፈትል የተዘጋጀውን ለእናቲቱም ለሕጻኑም እኔ ቀደምሁህ ብሎ ማሲያዝ። መጠን፣አልተገለጸም ።የቆይታ ጊዜም አልተገለጸም።	መጽሐፈ መድኃት	መጽሐፈ መድኃኒት(2444)

3		ዕፀ አይ ደር	ሞይደር	ሥር	ለሾተ ላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የዘርፉ እምቧይ፣ያከርማ የሞይደር ስራቸውን ቆርጠህ በግራ ፍጠል። መመሪያ፣በፈትል የተዘጋጀውን ለእናቲቱም ለሕጻኑምእኔ ቀደምሁህብለሞ ማሲያዝ። መጠን፣አልተገለጸም ።የቆይታ ጊዜም አልተገለጸም።	መጽሐፈ መድኃኒት	መጽሐፈ መድኃኒት(2444)
4		ዕፀ ላህ ም	የጥጃ ጨንገር ሥር	ሥር	ለሾተ ላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ጥጃ ጨንገር፣የዳብዛ ስር ማተብህን ፈተህ የብር ቀለበት በሦተኛው ጣትህ አግብተህ በቀንድ ቢለዋ መቁረጥ። የመድኃኒት አተገባበር መመሪ፣ከላይ የተጠቀሱትን መድኃኒቶችን መተብህን ፈተህ የብር ቀለበት በሦስተኛው ጣትህ አግብተህ በቀንድ ቢላዋ ቆርጠህ አሲዝ።	መጽሐፈ መድኃኒት	መጽሐፈ መድኃኒት(2444)

						ከዚህ በተረፈ መጠኑ፣የጊዜ ሁኔታ፣እና ሌሎች መግለቻዎች ከመጽሐፉ ላይ አልተቀመጠም።	

6		ዕፀ ዋህድ	ድንግ ጣ/ፃ/ፍ ሬ	ፍሬ	ለሾተላ ይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ሳትወልድ በጽንስ ጊዜ350 ድግማ ፍሬ ፍሬውን ሳይሰበር አንጥተው የሞይደር ስር ፍቃቸው፣የእምባሮተቀጽላ እኒህን አስኪልም ደቁስ። የመድኃኒቱአተገባበርመመሪ ያ፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች አስኪልም ደቁሰህ በባቄላ ሽሮ በሦስት ጣት ቁንጥረህ ጸም በሆነ ጊዜ በቅባ ኑግ ጸም ባይሆን በቅቤ ሰባት ሰባትን ትብላ በየወር እስክትወልድ ድረስ ለልጁም አቅምሰው ሰባት ቀን አትብላ ትታጠን።መጠን፣ሦስት ጣት ሲሆን የድግግሞሽ ሁኔታ በየወሩነው።	መጽሐፈ መድኃኒት (828)
7	Rumex nervosu	ዕፀ ሲሮብ	እምባ ሮተቀ	ተቀ ጽለ	ለሾተላ ይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ሳትወልድ በጽንስ ጊዜ 350 ድግማ ፍሬ	መጽሐፈ መድኃኒ

	s		ጽላ	ው		ፍሬውን ሳይሰበር አንጥተው የሞይደር ስር ፍቃቸው፣ የእምባሮ ተቀጽላ እኒህን አስኪልም ደቁስ። የመድኃኒቱ አተገባበር መመሪያ፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች አስኪልም ደቁሰህ በባቄላ ሽሮ በሦስት ጣት ቁንጥረህ ጸም በሆነ ጊዜ በቅባ ኑግ ጸም ባይሆን በቅቤ ሰባት ሰባትን ትብላ በየወር እስክትወልድ ድረስ ለልጁም አቅምሰው ሰባት ቀን አትብላ ትታጠን።መጠን፣ሦስት ጣት ሲሆን የድግግሞሽ ሁኔታ በየወሩ ነው።	ት(828)
8	Boswellia sacra	ዕፀ ዕጣን	ነጭ ዕጣን		ሾተላይ	መድኃኒቶች፣አቱችቅጠል፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭ ዕጣን የአዘገጃጀት ዘዴ፣አቱች ቅጠሉንም ስሩንም፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭ ዕጣን ይህንን ሁሉ ደቁስ። አተገባበር፣ከለይ የተገለጹትን መድኃኒቶች ሁሉ ደቁሰህ በአፍንጫው አደርገው።	መጽሐፈ መድኃኒት(828)

9			ባቄላ	ሽሮ	ሾተላይ	ዘገጃጀት ዘዴ፣ሳትወልድ በጽንስ ጊዜ 350 ድግግ ፍሬ ፍሬውን ሳይሰበር አንጥተው የሞይደር ስር ፍቃቸው፣የእምባ ጮ ተቀጽላ እኒህን አስኪልም ደቁስ። የመድኃኒቱ አተገባበር መመሪያ፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች አስኪልም ደቁሰህ በባቄላ ሽሮ በሦስት ጣት ቁንጥረህ ጸም በሆነ ጊዜ በቅባ ኑግ ጸም ባይሆን በቅቤ ሰባት ሰባትን ትብላ በየወር እስክትወልድ ድረስ ለልጁም አቅምሰው ሰባትቀንአትብላ ትታጠን።		መጽሐፈ መድኃኒ ት(828)

10	Guizotia abyssinica	ዕፀ መለንስ	ኑግቅባት	ቅባት	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ሳትወልድ በጽንስ ጊዜ 350 ድግግ ፍሬ ፍሬውን ሳይሰበር አንጥተው የሞይደር ስር ፍቃቸው፣የእምባጮተቀጽላ እኒህን አስኪልም ደቁስ። የመድኃኒቱ አተገባበር መመሪያ፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች አስኪልም ደቁሰህ በባቄላ ሽሮ በሦስት ጣት ቁንጥረህ ጾም በሆነ ጊዜ በቅባ ኑግ ጾም ባይሆን በቅቤ ሰባት ሰባትን ትብላ በየወር እስክትወልድ ድረስ ለልጁም አቅምሰው ሰባት ቀን አትብላ ትታጠን።መጠን፣ሦስት ጣት ሲሆን የድግግሞሽ ሁኔታ በየወሩ ነው።	መጽሐፈ መድኃኒት(828)
11	Osyriss p	ዕፀ ቀምጢጥ	ቀረጽተቀጽላ	ተቀጽላ	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ቀረጽ ተቀጽላ በብርቅ አደርገህ በሰባት ጥዋ ውሃ አደርገህ አንድ እስኪቀር አንፍረህ እግዚአብሔር ያበርህ ሊተን እመኒ ሮዱኒ ፀባኢት አንሰ ቦቱ ተወከልኩ እስኪል በነጭ ሞአ ሰባት ጊዜ ድገም። አተገባበር ከለይ የተጠቀሰትን	መጽሐፈ መድኃኒት(828)

						መድኃኒቶች በነጭ ሞአ ሰባት ጊዜ ደግመህ ዶሮ ሲጮህ ሳትናገር ሰባት ቀን አጠጣት ለልጁም ሳት ይዘው አቅምሰው ከዚያም ፍቱን ነው።መጠን ሞአ ብርሌ	
12			እርግፍ ጋፍሥር	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የእርግፍጋፎሥር፣የጅብ ምርኩዝ ስር፣የቀጋ ቀምበጥ፣የወይን ቅጠልን በአንድ ላይ መወቀጥ አጥራ ከዚያም በእሬት ውሃና በማርለውስ። የመድኃኒቱ አተገባበር መመሪያ፣እነዚህንመድኃኒቶች ከአዘጋጀህ በሆላ ሰባት ቀን ቀባው ለልጁም ሰይታ-ተብ አስቀድመህ አቅምሰው ፍቱን ነው። መጠን አልጠገለጸም የድግግሞሽ ጊዜ ሰባት ቀን።	መጽሐፈ መድኃኒት(828)
13		ዕፀ ባትረ ዝሂብ	የጅብ ምርኩ ሥር	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የእርግፍጋፎስር፣የጅብ ምርኩዝ ስር፣የቀጋ	መጽሐፈ መድኃኒት(828)

						ቀምበጥ፣የወይን ቅጠልን በአንድ ላይ መወቀጥ አጥራ ከዚያም በእሬት ውሃና በማርለውስ። የመድኃኒቱ አተገባበር መመሪያ፣እነዚህንመድኃኒቶች ከአዘጋጀህ በሆላ ሰባት ቀን ቀባው ለልጁም ሰይታጥብ አስቀድመህ አቅምሰው ፍቱን ነው። መጠን አልጠገለጸም የድግግሞሽ ጊዜ ሰባት ቀን።	

14	Rosa abyssinica	ዕፀ አርብቅ	ቀጋ ቀምበጥ	ቀምበጥ	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የእርግፍጋፎ ስር፣የጅብ ምርኩዝ ስር፣የቀጋቀምበጥ፣ የወይን ቅጠልን በአንድ ላይ መወቀጥ አጥራ ከዚያም በእሬት ውሃና በማርለውስ። የመድኃኒቱ	መጽሐፈመድኃኒት(828)	መጽሐፈመድኃኒት(828)

						አተገባበር መመሪያ፣እነዚህን መድኃኒቶች ከአዘጋጀህ በሆላ ሰባት ቀን ቀባው ለልጁም ሰይታተብ አስቀድመህ አቅምሰው ፍቱን ነው። መጠን አልጠገለጸም የድግግሞሽ ጊዜ ሰባት ቀን።		
15		ዕፀ ወይን	ወይን ቅጠል	ቅጠል	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የእርግፍጋፎ ስር፣የጅብ ምርኩዝ ስር፣የቀጋ ቀምበጥ፣የወይን ቅጠልን በአንድ ላይ መወቀጥ አጥራ ከዚያም በእሬት ውሃና በማር ለውስ። የመድኃኒቱ አተገባበር	መጽሐፈመድኃኒት(828)	መጽሐፈመድኃኒት(828)

						መመሪያ፣እነዚህን መድኃኒቶች ከአዘጋጀህ በሆላ ሰባት ቀን ቀላው ለልጁም ሰይታተብ አስቀድመህ አቅምሰው ፍቱን ነው። መጠን አልጠገለጸም የድግግሞሽ ጊዜ ሰባት ቀን።		
16		ዕፀ መሪር	እሬት	ውሃ	ሾተላይ	መድኃኒቶች፣አር ግፍጋፎ ሰር፣የጅብ ምርኩዝ ስር፣የቀጋ ቀምበጥ፣የወይን ቅጠል፣የእሬት ውሃ፣ማር። የአዘገጃጀት ዘዴ፣የእርግፍጋፎ ስር፣የጅብ ምርኩዝ ስር፣የቀጋ ቀምበጥ፣የወይን	መጽሐፈመድኃኒት(828)	

						ቅጠልን በአንድ ላይ መወቀጥ አጥራ ከዚያም በእሬት ውሃና በማር ለውስ። የመድኃኒቱ አተገባበር መመሪያ፣እነዚህን መድኃኒቶች ከአዘጋጀህ በሆላ ሰባት ቀን ቀባው ለልጁም ሰይታጥብ አስቀድመህ አቅምሰው ፍቱን ነው።		
17		ማዓር	ማር	ወለላው	ሾተላይ	የመድኃኒቱ አዘገጃጀት ዘዴ፣የእምባሬ ተቀጽላ፣የላንቁሶ ተቀጽላ፣የደጋ አባሎ ተቀጽላ፣ደቁስ። የመድኃኒቱ	መጽሐፈመድኃኒት(828)	

						አተገባበር፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በማር በመለወስ በጸነሰች ጊዜ አብላት ሰባት ቀን መውለጀዋ ሳይደርስ ሰባት ጊዜ ትዋጥ ልጁንም አብለውና ኋላ ይታጠብ እስከ ሰባት ቀን አብላው። መጠን፣የለውም የጊዜ ሁኔታ መውለጃዋ ሳይደር ስሰባት ቀን።		
18			ላንቁሶ ተቀጽላ	ተቀጽላ	ሾተላይ	መድኃኒቶች፣የእምባፁ ተቀጽላ፣የላንቁሶ ተቀጽላ፣የደጋ አባሎ ተቀጽላ፣ማር። የመድኃኒቱ አዘገጃጀት	መጽሐፈመድኃኒት(828)	

						ዘዴ፣የእምባሬ ተቀጽላ፣የላንቁሶ ተቀጽላ፣የደጋ አባሎ ተቀጽላ፣ደቂስ። የመድኃኒቱ አተገባበር፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በማር በመለወስ በጸነሰች ጊዜ አብላት ሰባት ቀን መውለጀዋ ሳይደርስ ሰባት ጊዜ ትዋጥ ልጁንም አብለውና ኋላ ይታጠብ እስከ ሰባት ቀን አብላው። መጠን፣የለውም የጊዜ ሁኔታ መውለጃዋ ሳይደርስ ሰባት ቀን።		
19			የደጋ አባሎ	ተቀጽላ	ሾተላይ	የመድኃኒቱ አዘገጃጀት	መጽሐፈመድ	

						ዘዴ፣የእምባሬ ተቀጽላ፣የላንቁሶ ተቀጽላ፣የደጋ አባለ ተቀጽላ፣ደቂስ። የመድኃኒቱ አተገባበር፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በማር በመለወስ በጸነሰች ጊዜ አብላት ሰባት ቀን መውለጀዋ ሳይደርስ ሰባት ጊዜ ትዋጥ ልጁንም አብለውና ኋላ ይታጠብ እስከ ሰባት ቀን አብላው። መጠን፣የለውም የጊዜ ሁኔታ መውለጃዋ ሳይደር ስሰባት ቀን።	ኃኒት(828)	
20		ዕፀ ደብተራ	ቀጠጥ ናሥር	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዕፀ ደብተራ	መጽሐፈመድ	

						ስሩን ጥቂት የጥንጅት ተቀጽላ፣የሴት ቀስት ስር እና የአመጅ ተቀጽለ እስኪልም ደቁስ። የመድኃኒቱ አተገባበር፣ከላይኞቹ መድኃኒቶች ጋር እስኪልም በመደቁስ በውሃ ትጠጣ በወለደች ጊዜም ለልጅም ሳይታጠብ አቅምሰው።ጥቂቱ ንገለውን ቀባው።የመጠን ሁኔታው እና የድግግሞሽ ሁኔታ አልተገለጸም።	ኃኒት(828)	
21	Asparagus africanuslam	ሥረ ሲሪቲ	የሴት ቀስት ሥር	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀትዘዴ፣ዕፀደብተራ ስሩን ጥቂት የጥንጅት ተቀጽላ፣የሴት ቀስት ስር እና	መጽሐፈመድኃኒት(828)	

						የአመጅ ተቀጽለ እስኪልም ደቁስ። የመድኃኒቱ አተገባበር፣ከላይኞ መድኃኒቶች ጋር እስኪልም በመደቁስ በውሃ ትጠጣ በወለደች ጊዜም ለልጅም ሳይታተብ አቅምሰው።ጥቂቱ ን ገለውን ቀባው።የመጠን ሁኔታው እና የድግግሞሽ ሁኔታ አልተገለጸም።		
22			አመጅ	ተቀጽላ	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዕፀ ደብተራ ስሩን ጥቂት የጥንጅት ተቀጽላ፣የሴት ቀስት ስር እና የአመጅ ተቀጽ ለእስኪልም ደቁስ።	መጽሐፈመድኃኒት(828)	

						የመድኃኒቱ አተገባበር፣ ከላይኞቹ መድኃኒቶች ጋር እስኪልም በመደቁስ በውሃ ትጠጣ በወለደች ጊዜም ለልጅም ሳይታጠብ አቅምሰው።ጥቂቱ ንገለውን ቀባው።የመጠን ሁኔታው እና የድግግሞሽ ሁኔታ አልተገለጸም።		

23		ዕፀ ተር ሜን	ክትክታ	ተቀጽላ	ሾተላይ	መድኃኒቱ፦ክትክታ ተቀጽላ፣ አዘገጃጀት ዘዴ፣የክትክታ ተቀጽላ ደቁሰህ ለወስ አተገባበር፣የክትክታ ተቀጽላ ደቁሶ በመለወስ በስም	መጽሐፈመድኃኒት(828)

						ሰፍተህ እሰርይበጃል።	
24		ዕፀ ተክህኖ	ምስርች	ተቀጽላ	ሾተላይ	መድኃኒቱ፣ዘርፉ እምቧይ፣የምስርች	መጽሐፈመድኃኒት(828)
25		ዕፀ አቅላሚዳ	ቁልቋል ሥር	ሥር	ሾተላይ	አዘገጃጀት ዘዴ፣የቁልቋል ስር፣የችፍርግ ስር፣የጽፍሬና ስር እኒህን በአንድ ላይ መስፋት። አተገባበር፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ በመስፋት ማሰር። መጠኑና ከምን እንደሚታሰር መግለጫ የለውም።	መጽሐፈመድኃኒት(828)
26		ዕፀ ከርሚል	ችፍርግ ሥር	ሥር	ሾተላይ	አዘገጃጀት ዘዴ፣የቁልቋል ስር፣የችፍርግ ስር፣የጽፍሬና ስር እኒህን በአንድ ላይ መስፋት። አተገባበር፣ከላይ	መጽሐፈመድኃኒት(828)

						የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ በመስፋት ማሰር። መጠኑና ከምን እንደሚታሰር መግለጫ የለውም።	
27			ጽፍሬና ሥር	ሥር	ሾተላይ	አዘገጃጀት ዘዴ፣የቁልቋል ስር፣የችፍርግ ስር፣የጽፍሬና ስር እኒህን በአንድ ላይ መስፋት። አተገባበር፣ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ በመስፋት ማሰር። መጠኑና ከምን እንደ ሚታሰር መግለጫ የለውም።	መጽሐፈመድኃኒት(828)
28		ዕፀ ኩለ	ቋንዶ ሥር	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቋንዶ፣የአከርማ ሥር የምድር እምቧይ የውኾኝ የዘርፉ እምቧይ እኒህን ስራቸውን የመብረቅ ከሰል	መጽሐፈመድኃኒት(828)

						አተገባበር፣የቋንዶ፣የአከርማ ስር የምድር እምቧይ የውሹኝ የዘርፉ እምቧይ እኒህን ስራቸውን የመብረቅ ከሰል ባንገትዋ እሰር።መሰሉን እናትዋን በመሰለች ለም ወተት ቅቤውን አውጥጠህ በዚያ ለውሰህ በረገዘች በወርዋ በወገብዋ ትሰር ልጅዋ ሲዋለድ በልጅዋ እሰር። መጠን፣አልተገለጸም፣የ ድግግሞሽ ጊዜም አልተገለጸም።	
29			ወሹኝ	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቋንዶ፣የአከርማ ስር የምድር እምቧይ የውሹኝ የዘርፉ እምቧይ እኒህን ስራቸውን የመብረቅ ከሰል አተገባበር፣የቋንዶ፣የአከ	መጽሐፈመድኃኒት(828)

						ር ማስር የምድር እምቧይ የውኻኝ የዘርፉ እምቧይ እኒህን ስራቸውን የመብረቅ ከሰል ባንገትዋ እሰር።መሰሉን እናትዋን በመሰለች ለም ወተት ቅቤውን አውጥጠህ በዚያ ለውሰህ በረገዘች በወርዋ በወገብዋ ትሰር ልጅዋ ሲዋለድ በልጅዋ እሰር። መጠን፣አልተገለጸም፣የ ድግግሞሽ ጊዜም አልተገለጸም።	
30	Zehneria scabra	ዕፀሳ ቤቅ	ሐረግ ሬሳሥር	ሥር	ሾተላ ይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዕፀ ሳቤቅ፣የፍየለፈጅ፣ዕሬት ስራቸውን ሦስት ሦስት ነቅለህ እሶስት ዘንድ ቀላቅለህ መስፋት፣ አተገባበር፣ከላይ የተዘጋጀውን መድኃኒት ሰፍተህ ለእናቲቱ አሲዝ	መጽሐፈመድኃኒ ት(828)

						ስትወልድ አንዱን ለልጁ እሰር።አንዱን ከእንግዴ ጋር ቅበር።አንዱን እናቱ ትያዝ።	
30			ፍየለፈጅ ሥር	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዕፀ ሳቤቅ፣የፍየለፈጅ፣ዕሬት ስራቸውን ሦስት ሦስት ነቅለህ እሶስት ዘንድ ቀላቅለህ መስፋት፣ አተገባበር፣ከላይ የተዘጋጀውን መድኃኒት ሰፍተህ ለእናቲቱ አሲዝ ስትወልድ አንዱን ለልጁ እሰር።አንዱን ከእንግዴ ጋር ቅበር።አንዱን እናቱ ትያዝ።	መጽሐፈመድኃኒት(828)

31	Commiphora	ዕፀ ከርቤ	ከርቤ	ከርቤ	ሾተላይ	መድኃኒቶች፣አቱች ቅጠል፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭዕጣን የአዘገጃጀት ዘዴ፣አቱች ቅጠሉንም ስሩንም፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭዕጣንይህንንሁሉደቁስ። አተገባበር፣ከለይ የተገለጹትን መድኃኒቶች ሁሉ ደቁሰህ በአፍንጫው አደርገው።	መጽሐፈመድኃኒት(828
32			አልቲት			መድኃኒቶች፣አቱች ቅጠል፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭዕጣን የአዘገጃጀት ዘዴ፣አቱች ቅጠሉን ምስሩንም፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭዕጣን ይህንን ሁሉደ ቁስ። አተገባበር፣ከለይ የተገለጹትን መድኃኒቶች ሁሉ ደቁሰህ በአፍንጫው አደርገው።	መጽሐፈመድኃኒት(828
33	Sesamum indicum L.	ዕፀ አፍለፀት	ሳሊጥ	ፍሬ	ሾተላይ	የመድኃኒት አይነቶች፣ቀጠጥና፣የምድር እምቧይ፣ቀባርቾ፣አቱች፣ፍየለፈጅ ሥር፣ድግጣ ሥር፣፣የአጋም ሥር፣የባሕር ጤፍ	ዕፀ ዳብዳቤ

						ፍሬው፣ሰሊጥ። የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቀጠጥና ሥር፣የምድር እንቧይ ሥር፣የቀበርቾ ሥር፣የአቱች ሥር፣የፍየለፈጅ ሥር፣የዝግጣ/ድግጣ/ ሥር፣የአጋም ሥር፣የባሕር ጤፍ ፍሬውን ከሰሊጥ ጋራ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ ማድበልብል ነው። የአተገባበር መመሪያ፣፣ሁሉንም ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶቾ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ አድበልብሎ በመጀመሪያ ባልየው አንዱን ይዋጥ ሚስትየዋ ዘጠኝን ከሁለት ላይ ከፍላ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት እየዋጠች ትጨርስ። መጠን፣ባልየው አንድ፣ሚስትየዋ ሦስት ሦስት፣የድግግሞሽ ሁኔታ ሦስት ቀን ሦስ ሦስት።	
33		ዕፀ ፀሙርት	የሰሌንፍሬ	ፍሬ	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዘርኖጭ እምቧይ ስሩን ከሰባት ዘንድ ምሶ የጅብራ ስር በአጓት ማዘጋጀት አተገባበር፣ዘርኖጭ እምቧይ ስሩን ከሰባት ዘንድ ምሶ የጅብራ ስር	መጽሐፈመድኃኒት(828)

						በማዘጋጀት በአጓት ትጠጣ በተጨማሪም የሰሌን ፎሬ፣የመሩዝ ፎሬ በጥተህ በጀርበዋ ቅበር ጎቤከ ቅዳሴ ደግመህ አጠጣት በደህና ትወልዳለች። መጠኑ እና የድግግሞሽ ሁኔታ አልተገለጸም።	
34		ዕፀ አርጋኖ	መሩዝ	ፍሬ	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዘርጭ እምቧይ ስሩን ከሰባት ዘንድ ምሶ የጅብራ ስር በአጓት ማዘጋጀት አተገባበር፣ዘርጭ እምቧይ ስሩን ከሰባት ዘንድ ምሶ የጅብራ ስር በማዘጋጀት በአጓት ትጠጣ በተጨማሪም የሰሌን ፎሬ፣የመሩዝ ፎሬ በጥተህ በጀርበዋ ቅበር ጎቤከ ቅዳሴ ደግመህ አጠጣት በደህና ትወልዳለች። መጠኑ እና የድግግሞሽ ሁኔታ አልተገለጸም።	መጽሐፈመድኃኒት(828)
35			ጂባራ	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዘርጭ እምቧይ ስሩን ከሰባት ዘንድ ምሶ	መጽሐፈመድኃኒት(828)

						የጅብራ ስር በአጓት ማዘጋጀት አተገባበር፣ዘርፉ እምቧይ ስሩን ከሰባት ዘንድ ምሶ የጅብራ ስር በማዘጋጀት በአጓት ትጠጣ በተጨማሪም የሰሌን ፎሬ፣የመሩዝ ፎሬ በጥተህ በጀርበዋ ቅበር ጎቤከ ቅዳሴ ደግመህ አጠጣት በደህና ትወልዳለች። መጠኑ እና የድግግሞሽ ሁኔታ አልተገለጸም።	

36			ጣዝማ	ወለላ	ሾተላይ	መድኃኒቶች፣ሰሊጥ፣ቅባ ኑግ፣ጣዝማ፣ነጭሽንኩርት የአዘገጃጀት ዘዴ፣የሰሊጥ ቅባ ኑግ፣የኑግ ፍጥፍጥ፣ጣዝማ፣ነጭ ሽንኩርት በአንድ አደርገህ ወመጽአት ብእሲት እንተደምም	መጽሐፈ መድኃኒት(BMO 828)		

						ይውጎዛን ድግም። አተገባበር፣የሰሊጥ ቅባ ኑግ፣የኑግ ፍጥፍጥ፣ጣዝማ፣ነጭ ሽንኩርት በአንድ አደርገህ ወመጽአት ብእሲት እንተ ደምም ይውጎዛን በመድገም ትብላ ፍቱን ነው። መጠኑን አይገልጽም።			
36			ሙጨጭላ	ሥጋ	ሾተላይ	መድኃኒቶች፣ሙጨጭላ ሥጋና ጉበት፣የእስስት ሥጋ፣የዘረጭ እምቧይ ሥራቸው እና የጂባራ ወተት የአዘገጃጀት ዘዴ፣የሙጨጭላ ሥጋና ጉበት፣የእስስት ሥጋ፣የዘረጭ	መጽሐፈ አድኅኖት(2010)		

						እምቧይ ሥራቸውን ከሰባት ቦታ ነቅለህ በአንድ ለይ መውቀት የአተገባበር መመሪያ፣ከለይ የተገለጹትን መድኃኒቶች፣ጂባራ ወተት ለውስ ለህፃኑና ለእናቱም አሳፍተህ እንዲይዙት ማድረግ ነው።			
37			እስስት	ሥጋ	ሾተላይ	መድኃኒቶች፣ሙጨጭላ ሥጋና ጉበት፣የእስስት ሥጋ፣የዘረጭ እምቧይ ሥራቸው እና የጂባራ ወተት የአዘገጃጀት ዘዴ፣የሙጨጭላ ሥጋና ጉበት፣የእስስት	መጽሐፈ አድኅኖት(2010)		

						ሥጋ፣የዘረፋው እምቧይ ሥራቸውን ከሰባት ቦታ ነቅለህ በአንድ ለይ መውቀት የአተገባበር መመሪያ፣ከለይ የተገለጹትን መድኃኒቶች ጂባራ ወተት ለውስ ለህፃኑና ለእናቱም አሳፍተህ እንዲይዙት ማድረግ ነው።			
37		ዕፀ	አቱች	ቅጠል	ሾተላይ	መድኃኒቶች፣ አቱች ቅጠል፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲት፣ከርቤ፣ነጭ ዕጣን የአዘገጃጀት ዘዴ፣አቱች ቅጠሉን ምስሩንም፣ቀይ ሽንኩርት፣አልቲ	መጽሐፈ መድኃኒት(828)		

						ት፣ከርቤ፣ነጭ ዕጣን ይህንን ሁሉ ደቁስ። አተገባበር፣ከለይ የተገለጹትን መድኃኒቶች ሁሉ ደቁሰህ በአፍንጫው አደርገው።			
38		ዕፀ ደብ ተራ	ቀጠ ጢና	ሥር	ሾተ ላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቀጠጥና ሥር፣የምድር እንቧይ ሥር፣የቀበርቾ ሥር፣የአቱች ሥር፣የፍየለፈጅ ሥር፣የዝግጣ/ድግ ጣ/ሥር፣የኢጋም ሥር፣የባሕር ጤፍ ፍሬውን ከሰሊጥ ጋራ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ ማድበልብለሞ ነው። የአተገባበር መመሪያ፣፣ሁሉን ምክ ላይ	ዕፀዳብዳ ቤ		

						የተገለጹትን መድኃኒቶች አልሞ ወቅጠ ከአሥር ላይ አድበልብሎ በመጀመሪያ ባልየው አንዱን ይዋጥ ሚስትየዋ ዘጠኝን ከሁለት ላይ ከፍላ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት እየዋጠች ትጨርስ። መጠን፣ባልየው አንድ፣ሚስትየዋ ሦስት ሦስት፣የድግግሞሽ ሁኔታ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት።			
39	Solanum	ዕፀ መለከት	የምድር እምቧይ	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቀጠጥና ሥር፣የምድር እንቧይ ሥር፣የቀበርቾ ሥር፣የአቱች ሥር፣የፍየለፈጅ	ዕፀ ዳብዳቤ		

						ሥር፣የዝግጣ/ድግጣ/ሥር፣የኢጋም ሥር፣የባሕርጤፍ ፍሬውን ከሰሊጥ ጋራ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ ማድበልብለሞ ነው። የአተገባበርመመሪያ፣፣ሁለንም ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ አድበልብለሞ በመጀመሪያ ባልየው አንዱን ይዋጥ ሚስትየዋ ዘጠኝን ከሁለት ላይ ከፍላ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት እየዋጠች ትጨርስ። መጠን፣ባልየው አንድ፣ሚስትየዋ ሦስት ሦስት፣የድግግሞሽ ሁኔታ ሦ ስት			

						ቀን ሦስት ሦስት።			
40									
41			የማርያም መቀነት	ሥር	ሾተላይ	የአዘጋጃጀት ዘዴ፣ማርያም መቀነት፣የግዜዋ፣የደበቀድ፣የአበተሬ፣ የድግንድግ ሥራቸውን፣የለሚና የጥንድት ተቀጽላቸውን በአንድ ላይ መውቅጥ በነጭ ማር መለውስ፣ አተገባበር ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ ወቅጥ በነጭ ማር በመለወስ ጽንሱ በቀረበት ጀምሮ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ ግማሽ ማንኪያ ማዋጥ ነው። መጠን ግማሽ	መጽሐፈ አድኅኖት		

						ማንኪያ ሲሆን የድግግሞሽ መጠን ደግሞ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ።			
42	Somnifera	ዕፀ ግእዝ	ግዜዋ	ሥር	ሾተላይ	የአዘጋጃጀት ዘዴ፣ማርያም መቀነት፣የግዜዋ፣የደበቀድ፣የአበተራ፣ የድግንድግ ሥራቸውን፣የሎሚና የጥንጅት ተቀጽላቸውን በአንድ ላይ መውቅጥ በነጭ ማር መለውስ፣ አተገባበር ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ ወቅጦ በነጭ ማር በመለወስ ጽንሱ በቀረበት ጀምሮ በየሳምንቱ ወይም በየሁለትሳ ምንቱ ግማሽ ማንኪያ	መጽሐፈ አድኅኖት		

						ማዋጥ ነው። መጠን ግማሽ ማንኪያ ሲሆን የድግግሞሽ መጠን ደግሞ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ።			

43			ደበቀድ	ሥር	ሾተላይ	የአዘጋጃጀት ዘዴ፣ማርያም መቀነት፣የግዜዋ፣የደበቀድ፣ የአበተሬ፣የድግንድግ ሥራቸውን፣የለሚና የጥንድት ተቀጽላቸውን በአንድ ላይ መውቅጥ በነጭ ማር መለውስ፣ አተገባበር ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ ወቅጠ በነጭ ማር በመለወስ ጽንሱ በቀረበት ጀምሮ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ ግማሽ	መጽሐፈአድኅኖት

						ማንኪያ ማዋጥ ነው። መጠን ግማሽ ማንኪያ ሲሆን የድግግሞሽ መጠን ደግሞ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ።	
44		ዕፀ አላ ሚ ን	ቀበርቾ	ሥ ር	ሾተ ላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቀጠጥና ሥር፣የምድር እንቧይ ሥር፣የቀበርቾ ሥር፣የአቱች ሥር፣የፍየለፈጅ ሥር፣የዝግጣ/ድግጣ/ ሥር፣የአጋም ሥር፣የባሕር ጤፍ ፍሬውን ከሰሊጥጋራ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ ማድበልብለሞ ነው። የአተገባበር መመሪያ፣፣ሁሉንም ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶቾ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ አድበልብለሞ በመጀመሪያ ባልየው አንዱን ይዋጥ ሚስትየዋ ዘጠኝን ከሁለት ላይ ከፍላ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት እየዋጠች ትጨርስ። መጠን፣ባልየው አንድ፣ሚስትየዋ ሦስት	መጽሐፈአድኅኖት

						ሦስት፣የድግግሞሽ ሁኔታ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት።	
45	Chery	ዕፀ አጋም	አጋም	ሥር	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቀጠጥና ሥር፣የምድር እንቧይ ሥር፣የቀበርቾ ሥር፣የአቱች ሥር፣የፍየለፈጅ ሥር፣የዝግጣ/ድግጣ /ሥር፣የአጋም ሥር፣የባሕር ጤፍ ፍሬውን ከሰሊጥ ጋራ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ ማድበልብሎ ነው። የአተገባበር መመሪያ፣፣ሁሉንም ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶቹ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ አድበልብሎ በመጀመሪያ ባልየው አንዱን ይዋጥ ሚስትየዋ ዘጠኝን ከሁለት ላይ ከፍላ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት እየዋጠች ትጨርስ። መጠን፣ባልየው አንድ፣ሚስትየዋ ሦስት ሦስት፣የድግግሞሽ ሁኔታ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት።	መጽሐፈአድኅኖት

46			የባሕር ጤፍ	ፍሬ	ሾተ ላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣የቀጠጥና ሥር፣የምድር እንቧይ ሥር፣የቀበርቾ ሥር፣የአቱች ሥር፣የፍየለፈጅ ሥር፣የዝግጣ/ድግጣ/ ሥር፣የአጋም ሥር፣የባሕር ጤፍ ፍሬውን ከሰሊጥ ጋራ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ ማድበልብለሞ ነው። የአተገባበር መመሪያ፣፣ሁሉንም ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶቾ አልሞ ወቅጦ ከአሥር ላይ አድበልብለሞ በመጀመሪያ ባልየው አንዱን ይዋጥ ሚስትየዋ ዘጠኝን ከሁለት ላይ ከፍላ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት እየዋጠች ትጨርስ። መጠን፣ባልየው አንድ፣ሚስትየዋ ሦስት ሦስት፣የድግግሞሽ ሁኔታ ሦስት ቀን ሦስት ሦስት።	መጽሐፈአድኅኖት
47			አበተሬ	ሥር	ሾተ ላይ	የአዘጋጃጀት ዘዴ፣ማርያም መቀነት፣የግዜዋ፣የደበቀድ፣ የአበተሬ፣የድግንድግ	መጽሐፈአድኅኖት

						ሥራቸውን፣የለሚና የጥንድት ተቀጽላቸውን በአንድ ላይ መውቅጠ በነፂ ማር መለውስ፣ አተገባበር ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ ወቅጠ በነፂ ማር በመለወስ ጽንሱ በቀረበት ጀምሮ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ ግማሽ ማንኪያ ማዋጥ ነው። መጠን ግማሽ ማንኪያ ሲሆን የድግግሞሽ መጠን ደግሞ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ።	
47			ድግንድግ	ሥር	ሾተ ላይ	የአዘጋጃጀት ዘዴ፣ማርያም መቀነት፣የግዜዋ፣የደበቀድ፣ የአበተራ፣የድግንድግ ሥራቸውን፣የለሚና የጥንድት ተቀጽላቸውን በአንድ ላይ መውቅጠ በነፂ ማር መለውስ፣ አተገባበር ከላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ ወቅጠ በነፂ ማር በመለወስ ጽንሱ	መጽሐፈአድኅኖት

						በቀረበት ጀምሮ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ ግማሽ ማንኪያ ማዋጥ ነው። መጠን ግማሽ ማንኪያ ሲሆን የድግግሞሽ መጠን ደግሞ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ።	
48		ዕፀ ከር ካዕ	ሎሚ	ተቀ ጽላ	ሾተ ላይ	የአዘጋጃጀት ዘዴ፣ማርያም መቀነት፣የግዜዋ፣የደበቀድ፣ የአበተራ፣የድግንድግ ሥራቸውን፣የሎሚና የጥንጅት ተቀጽላቸውን በአንድ ላይ መውቅጠ በነፂጭ ማር መለውስ፣ አተገባበርከ ላይ የተገለጹትን መድኃኒቶች በአንድ ላይ ወቅጠ በነፂጭ ማር በመለወስ ጽንሱ በቀረበት ጀምሮ በየሳምንቱ ወይም በየሁለት ሳምንቱ ግማሽ ማንኪያ ማዋጥ ነው። መጠን ግማሽ ማንኪያ ሲሆን የድግግሞሽ መጠን ደግሞ በየሳምንቱ ወይም	መጽሐፈአድኅኖት

						በየሁለት ሳምንቱ።	
49			ጥንጅት ተቀጽለ	ተቀጽላ	ሾተላይ	የአዘገጃጀት ዘዴ፣ዕፀ ደብተራ ስሩን ጥቂት የጥንጅት ተቀጽላ፣የሴት ቀስት ስር እና የአመጅ ተቀጽለ እስኪልምደ ቁስ። የመድኃኒቱ አተገባበር፣ከላይኞቹ መድኃኒቶች ጋር እስኪልም በመደቁስ በውሃ ትጠጣ በወለደች ጊዜም ለልጅም ሳይታጠብ አቅምሰው።ጥቂቱን ገለውን ቀባው።የመጠን ሁኔታው እናየድግግሞሽሁኔታአልተ ገለጸም።	መጽሐፈአድኅኖት
			አህያ	ጭራ	ሾተላይ	መድኃኒቶችድግግነጭየሾር ብምርኩዝስር፣አህያጭራ የአዘገጃጀት ዘዴ የድግግ ነጭ የሾርብ ምርኩዝ ስር፣ባህያ ጭ በአንድ ላይማድረግ አተገባበር የድግግ ነጭ ሾርብ ምርኩዝ ስር፣ባህያ ጭራ በአንድ ላይ	መጽሐፈ ፈውስ(ETHIOPIEN402 GURIAULE98፣ገጽ11)

						በማድረግ ማሰር፣	

ሠንጠረዥ7፣ የመጽሐፈ መድኃኒት IES 2444፣የመጽሐፈ መድኃኒት(BMO,828)፣ዕፀ ደብዳቤ፣መጽሐፈ አድኅኖትና የመጽሐፈ ፈወስ ሳይንሳዊ ስም፣የግእዝ ስም፣የአማርኛ ስም፣አገልግሎቱና ተግባር

4.6.ከቃለ መጠየቅ የተገኙ ሀሳቦች

ሾተላይ በሁለት መልኩ ከፍለን ልንገልጸው አንችላለን፡፡የመጀመሪያው ደመዳሽ ሾተላይ የሚባል ሲሆን ጽንሱ ከመጀመሩ በፊት እስከ ሦስት ወር ባለው ጊዜ ደምን የሚያወርድ፣የሚበዘብዝ ጽንሱ ነፍስ እስከ ሚዘራ የለውን ጊዜ ነው፡፡የሁለተኛው ደግሞ ውርዝልያ የሚባል ነው፡፡ይህ የሾተላይ አይነት ደግሞ ጽንሱ እንቅስቃሴ ከጀመረ ጀምሮ ከሦስት ወር እስከ ዘጠኝ ወር እና ከተወለደ በሆላም ባለው ጊዜ ያለውን ጽንስ የሚገድልና የሚያወጣ ከትወልድ ወደ ትውልድ በዘር ሲተላለፍ የሚኖር የበሽታ አይነት ነው፡፡ ለዚህ በሽታ የተለያዩ የዕፅዋት አይነቶች ለመድኃኒትነት ቢውሉም የሁሉንም የዕፅዋት ስያሜ ግን ማወቅ አንችልም፡፡ምክኒያቱም ዕፅዋት እንደየአካባቢው ስለመጠሩ ነው፡፡(ቃለመጠየቅ መ/ታ ጸጋየ ፈንቴ 03/01/2018 ዓ/ም ከመርዓዊ፡፡)

የሾተላይ በሽታ ማለት እንደ ዛር፣መጋኛ፣ታያዥ፣በመባል ይታወቃል፡፡ይህ በሽታ ሴቶች እንዳይወልዱ በየሁለት ወሩ ደማቸውን የሚያወርድ ከተወለደም ህፃኑ እንዳያድግ የሚያደርግ አደገኛ በሽታ ነው፡፡ይህንን በሽታ ደግሞ መድኃኒቱን በትክክል በመውሰድ መዳን ይቻላል፡፡መድኃኒቱ መስራት አለመስራቱን ለመረጋጋት ደግሞ በተሰጠኝ ጥበብ በመየትና ቀጠሮ በመስጠት በተመላላሽ መልክ ነው፡፡በተጨማሪም አንዱ ላይ ይሠራል ሌላው ላይ ደግሞ አይሠራም ለሚለው ጥያቄ መድኃኒቱ ተመሳሳይ ሁኖ ለተመሳሳይ በሽታ ቢሰጥ በትክክል ይሠራል፡፡ ነገር ግን እንዚህ የሚሆን የበሽታኛው በትክክል አለመጠቀም ነው፡፡ ለምሳሌ፡ትእዛዝ ባለመጠቅ አረቄ፣ወተት፣ተልባ፣የመሳሰሉትን በመብላት፣ሰባት ቀን የተባለውን ሦስት ቀን ብቻ ወስዶ በመተው ሊሆን ይችላል፡፡(ቃለመጠየቅ መ/ታ ደኔኤል 08/03/2018 ዓ/ም ከዳንግላ)፡፡

የሽታላይ በሽታ እንደየ ጥበበኛው እውቀትና ክህሎት በተለያዬ መልኩ ይመራመራል፡፡ጠልሰሙን በመጠቀም ከጠልሰም ደግሞ ከሰውየው ያለውን የበሽታ አይነት

እና ለበሽታው የሚሆን መድኃንት አይነት ይነገራል፡፡ የበሽታው አይነት ከታወቀ በሆላ ደግሞ ተስማሚ የሚሆኑ ዕፅዋትን ዕፀ አንግስና አንቲ ውእቱ ዕፅ ቡሩክን በመድገሞ ዕሮብና አርብ አብዛኛውን ጊዜ ይቆረጣለ፡፡አንድ አንድ ጊዜ ደግሞ በተፈጠሩበት ዕለት ማክሰኞ ይቆረጣለ፡፡(መ/ታ ነቢዩ 14/03/2018 ዓ/ም ከዳንግላ፡፡

ሾተላይ የሚባለው የሚወለዱ ህፃናትን የሚያጠቃ በሽታ ሲሆን ይህም በእናትና በጽንሱ መካከል የደም አይነት አለመጣጣም ምክንያት የሚከሰት ነው፡፡የሚከሰጠው ደግሞ የሴቲቱ ደም አይነት አር ኤች ኔጋቲብ፣የባል የደም አይነት አር ኤችፖዘቲብ እና የጽንሱ ደግሞ አርኤችፖዘቲብ ከሆነ ነው፡፡ ስለዚህ በሽታ ወዲያው ክትትል በመድረግ እና መድ ኃኒቴን መውሰድ አለበት፡፡ይህ በሽታ በባህላዊ መልኩም እንደሚድኑ ይታወቃል፡፡ነገር ግን ሳያውቁ እናውቃልን በሚሉት ሳይሆን የጥንቱን ጥበብ በትክክል ለያዙት መንፈሳዊውን አብሮ አስተሳስረው ለያዙት ቁምር ነው፡፡ምክኒያቱም ባህላዊ መድኃት ለዘመናዊው መሠረት በመሆኑ ነው፡፡በተጨማሪም በባህላዊ የማይድኑ እንደ ደም መፍሰስ፣የደም ማነስ የመሳሰሉት ሲሆኑ በዘመናዊው የማይድኑ ደግሞ እንደ ዛር፣ቡዳ፣ድግምት የመሳሰሉት ናቸው፡፡እንደ ጠቃላይ ግን ሁላችንም ከመናናቅ በአንድ ላይ ተቀራርበን በአንድ ላይ ብንሰራ ውጤታማ እንሆናለን፡፡(ቃለመጠየቅ አስራት 25/03/2018 ዓ/ም ከዳንግላ ሆስፒታል፡፡/

4.7.በአምስት የግእዝ መጽሐፍት ውስጥ የተመዘገቡ የእፅዋት፣የእንስሳት ምርቶችና የንጥረ ነገሮች ዝርዝር እና የሾተላይ በሽታ ሕክምና።

የሾተላይ በሽታ ከባድና የሰው ልጅ የእራሱን አምሣል ወልዶ እንዳያይ የሚያድርግ አስቻጋሪ የበሽታ አይነት ሲሆን በተለይም በባሕላዊ የኢትዮጵያ የሕክምና ሥርዓቶች ውስጥ በተለያዩ የመድኃኒት አይነቶች መፍትሔ እየተሰጠ ይገኛል።ስለሆነም የግእዝ የመድኃኒት መጽሐፍትን በመመርመር ለዚህ በሽታ ለመከም የሚረዱ የተለያዩ የዕፅዋት አይነቶች፣የእንስሳት ምርቶች እና ንጥረ ነገሮ እንዳሉ ይጠቁማል።እነዚህ መድኃኒቶች ያለ ጊዜው ደም እንዳይፈስስ፣ህጻኑ በሆድዋ ውስጥ እንዳይሞት፣እንዳይረጋ፣ከሆድ ውስጥ አግዶ እንዳይኖር፣ከተወለደ በሆላ ከእናቱና ከህጻኑ ያለው የፍቅር ግንኙነት እንዲጨምር፣በሽታው ከልጅ ወደ ልጅ እንዳይታላለፍ ይረዳል።

ስለዚህ ይህ ክፍል አምስት ባህላዊ የሕክምና መጽሐፍትን በመመርመር ለሾተላይ በሽታ የሚያገለግሉ የእፅዋት፣የእንስሳት እና የማዕድናት የመድኃኒት ዝርዝር እና ትንታኔ የሚሰጡባቸውን መርሆችን ያብራራል።

4.7.1.ዘርጭ እምቧይ ሥር

ፎቶ ግራፍ 6፦በአጥኚው በ2018ዓ/ም የተነሳ

የመጽሐፉ ስም ፣መጽሐፈመድኃኒት(IEES.2444)

ሳይንሳዊ ስምSolanum

የግእዝ ስምዕፀ /አውጥ/ቴስቢ /

በአማርኛ አውጥ/ቴስቢ/

የዘርጭ አምቧይ ዕፅዋት መግለጫ ወደ ዝርዝሩው ከመሄዳችን በፊት ስለ ሥር ምንነት ማየት አስፈላጊ ነው።ሥር የሁሉም መነሻ ዋና ማለት ነው።ማንኛውም እፅዋት ምግቡን ከአፈር ውስጥ የሚወስድበት እና ከመሬት ወለል በታች የሚውለው የተክለ ክፍል ነው።በሰው፣በእንስሳትና በአእዋፍ አካል ውስጥ የደም ማመላለሻ ሆኖ የሚያገላግል ቀጫጭን ጅማት ማለት ነው።ታችኛ ስፍራ፣መነሻ፣መጀመሪያ፣መሠረት፣ነገርን ከስሩ ውሃን ከጥሩ፣አጠገብ።/የአማርኛ መዝገበ ቃላት 1993፣136/።

የዘርጭ እምቧይ፦ቁመቱ አስተናገር የሚያህል አተር የሚያካክሉ ፍሬዎች ያሉት ግንዱና ቅጠሉ ላይ እሾህ ያለበት የእፅዋት አይነት ነው።/የአማርኛ መዝገበ ቃላት 1993፤437/

በአጠቃላይ ዘርጭ እምቧይ፣ሳይንሳዊ ስሙ/Solanum/በግእዝ ዕፀ አውጥ/ቴስቢ/፣ በአማርኛ አውጥ/ቴስቢ/ በመባል ይጠራል።ዘርጭ እምቧይ ከጥንት ጀምሮ በተለዪዩ ሀገራ ለመዳኃኒትነት እያገለገለ የሚገኝ የዕፅዋት አይነት ነው።በተለይም ይህ ተክል

ፍሬው፣ቅጠሉ፣ሥሩና ቅንዱ ለመዳኃኒትነት የሚያገለግል ሲሆን ለዚህ ለሾተላዩ የሚያገለግለው ግን የሥሩ አካል ክፍል ነው።

4.7.2 አከርማ

የመጽሃ ስም፣መጽሐፈ መድኃኒት(IEES.2444)

የግእዝ ስም ዕፀ አእጋር

የአማርኛ ስም አከርማ

የአከርማ ተክል ገለፃ አከርማ በቆለና ወይነ ደጋ በብዛት የሚገኝ የዕፅዋት አይነት ሲሆን እንደ አሁኑ ዘመናዊ ዕቃ ባልኖረበት እናቶቻችን ስፌት በመስፋት ለእንጀራ ለመብያነትና ለተለያዩ ነገሮ መስቀመጫ ሲጠቀሙበት የነበረ የተክል አይነት ነው።አንዳንዴም እግር አምጣም በመባል ይጠራል።የሁሉም ዕፅዋቶች ሴቴውና ወንዴው እንዳለው ሁሉ የዚህ ተክልም ሴቴና ወንዴ አለው።በተለይም ለሾተላዩ በሽታ የሚያገለግለው ግን የሥሩ ክፍል ነው።(ቃለመጠየቅ፣03/01/2018 ዓ.ም) ስለዚህ አከርማ በግእዝ ዕፀ አእጋር በአማርኛ አከርማ ሲባል በብዛት በቆላና በወይና ደጋ የሚበቅል የዕፅዋት አይነት ነው።ቁመቱ ከአንድ እስከ ሁለት ሜትር የሚደርስ ውፍረጡ ከአንድ እስከ ሁለት ሴንቲ ሜትር ይደርሳል።አንዳሁኑ ዘመን ሳይሰለጥን እናቶቻችን የተለያዩ ስፌቶችን በመስፋት ለምግብ መመገቢያ ሲያገለግል የቆየ፣አሁንም በገጠር አከባቢ እያገለገለ ያለ ዕቃ ነው።

4.7.3.ሞይደር

ፎቶ ግራፍ 7፣የሞይደር ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

የመጽሐፉ ስም፣መጽሐፈ መድኃኒት(IEES.2444)

የግእዝ ስም ፣ዕፀ አይደር

የአማርኛ ስም ሞይደር

ሞይደር፣የአማርኛ መዝገበ ቃላት(1993፣87) ወተት መሰል ፈሳሽ የሚወጣው ሃረግ የሚመስል የእፅዋት አይነት ነው።በቆላና በወይነ ደጋ የሚበቅል ሃረግ ነው።(መሪራስ ፣2010፣155)የመድኃኒቱ አተገባበር ከላይ እንዳየነው መሠረት ተግባር ምንድ ነው የሚለውን ማረጋገጥ ደግሞ አስፈላጊ ነው።።ገቢር ማለት የግእዝ ቃል ሲሆን ገብረ ሠራ ካለው የወጣ ሲሆን አወጣጡም ገብረ፣ይገብር፣ይግበር፣ይግበር፣ግቢር፣ግቢሮት ካለው ከንኡስ አንቀጽ የወጣበ ነው።።ቃለመጠየቅ/05/02/2018/ከዳንግላ።።

በአጠቃላይ ሞይደር በግእዝ ዕፀ አይድር፣በአማርኛ ሞይደር ሲሆን በአብዛኛው በቆላና በወይና ደጋ የሚበቅል ሃረግ ነው።ሲቆረጥም ወተት መሳይ ፈሳሽ የሚወጣና ለመድኃኒትነት የሚያገለግ የዕፅዋት ክፍል ነው።

4.7.4 የጥጃ ጨንገር

የግእዝ ስም፣ዕፀ ላህም

የአማርኛ ስም፣የጥጃ ጨንገር

የጥጃ ጨንገር፡-የዚህ የዕፅዋት አይነት በአሁኑ ጊዜ በአካባቢያችን ላይ እየጠፋ የሚገኝ የተክል አይነት ነው።በአብዛኛውን ጊዜ በአሁኑ ወቅት የሚገኘው ግን በታላላቅ እንደ ዓባይ የሚመስሉ ወንዞች በሚገኙበት አካባቢ ነው።(ቃለመጠየቅ፣05/02/2018 ዓ.ም ዳንግላ)።

4.7.5.የዳብዛ ሥር

የግእዝ ስም፣ሥረ ደብዛ

የአማርኛ ስም፣የዳብዛ ሥር

የዳብዛ ስር፡-ገላሁን (1989፣ 124) ‹‹የዕፁ ስም በሀገር ቤት ዳብዛ ሲባል መደቡ ቀጥቅጠ፤ መገኛውም ቆላ ሥፍራ ሲኾን እንዲሁም ዕፁ የዝግጣ ወይም የድግጣ ተክል እንደሚመስል ይናገራል።። ስለዚህ የዳብዛ ሥር በግእዝ ሥረ ዳብዛ፣በአማርኛ የዳብዛ ሥር ሲባል ከትናንሽ ቁጥቋጦዎች የሚማዳብ የዕፅዋት አይነት ነው።››

በአጠቃላይ የዳብዛ ሥር በግእዝ ሥረ ዳብዛ በአማርኛ የዳብዛ ሥር የሚባል ሲሆን ሥር ተክሉንና ቅርንጫፎችን አብሮ ቀጥ ብሎ እንዲቆም የሚያግዝ የተክል ክፍል ነው፡፡አብዛኛውን ጊዜ የሚበቅለው በቆላማ አካባቢ ነው፡፡

4.7.6 ድንግጣ

ፎቶ ግራፍ 8 የድንግጣ ምሥል

ምንጭ፣፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

የግእዝስም፣ዕፅ ዋህድ

የአማርኛስም/ድንግጣ/ድንግፃ/

ድግጣ፣የግንዱ ውፍረት እንደ ጨፈቃ ሆኖ መለል መለል ያለ በወይና ደጋ የሚበቅል የእፅዋት አይነት ነው። (የአማርኛ መዝገበ ቃላት 1993፣484)

ስለዚህ ድንግጣ በግእዝ ዕፀ ዋህድ ሲባል ግንዱ፣ቅርፊቱ፣ቅጠሉ እና ፍሬው ለመድኃኒትነት የሚውል የተክል ክፍል ሲሆን ለሾተላይ የሚያገለግል ደግሞ ፍሬው ነው።ለሾተላይ መድኃኒት በተጨማሪ ለወባና ለሌሎ በሽታዎችም ጭምር ያገለግላል፡፡

4.7.7 እምባጮ

ፎቶ ግራፍ 9 የእምባጮ ምሥል

ምንጭ፣ነቢዩሙሴ/2014፣41/የተወሰደ እና በአጥኚው በ2018 ዓ/ም የተነሳ

ሳይንሳዊ ስም(Rumex nervosus vahl.)

የግእዝ ስም፣ዕፀ ፈታሂ

የአማርኛ ስም፣እምባሬ

እምባሬ፣የአማርኛ መዝገበ ቃላት (1993፣ 360) ቅጠሉ ለስላሳ አገደው ውስጡ ክፍት የኾነና ሲቀምሱት ጨው ጨው የሚል ጣዕም ያለው የዕፀዋት ዓይነት ነው በማለት አብራርቶታል።።በገጠራማው የሀገሪቱ ክፍል ብዙውን ጊዜ እረኞች እንደ አገዳ እየላጡ ለምግብነት ይጠቀሙበት ነበር።። እንባሬ ሰው ለዋለበት ከመፍትሔ ሥራይ ጋር በመኾን የሚያገለግል ተፈላጊ የዕፀዋት ዓይነት ፍቱን መድኃኒት ነው።።

ሰማኸኝ ታደለ(2025)፣R. nervosus is locally known by different names in Ethiopia such as “Dhangaggoo” in Afan Oromo, “Embuachew” in Amharic, and “Hot” in Tigrigna to specify few. Customarily the herb is utilized as anthihemorrhoids, antipyretic, diuretic, antihypertensive, antirheumatic, anti-scabies, anti-emetic, sexual enhancer, ant-itussive, and ant-irabies hypoglycemic, antiacne, and anti-infective. It is additionally utilized to treat sexually transmitted gonorrhea, dermal issues such as leprosy, lung tuberculosis, and hepatic issues, migraine, and dermatitis. R. nervosus root or leaf extricate can be served as vermicides

R. nervosus በኢትዮጵያ በተለያዩ አካባቢዎች በተለያዩ ስሞች ይታወቃል፤ ለምሳሌ በአፋን ኦሮሞ “ዳንጋጎ” (Dhangaggoo)፣ በአማርኛ “እምባሬ” (Embuachew)፣ በትግርኛም “ሆት” (Hot) ተብሎ ይጠራል። በባህላዊ ሕክምና ውስጥ ይህ ዕፅ እንደ ፀረ-ሂሞሮይድስ (ንፋስ በሽታ)፣ ፀረ-ትኩሳት፣ ሽንት አበዛ፣ የደም ግፊት መቀነሻ፣ ፀረ-ሩማቲዝም፣ ፀረ-እብጠት (scabies)፣ ፀረ-ማስታወክ፣ የፆታ ኃይል አበርታ፣ ፀረ-ሳል፣ ፀረ-እብድ ውሻ በሽታ (rabies)፣ የደም ስኳር መቀነሻ (hypoglycemic)፣ ፀረ-አክኔ፣ እና ፀረ-ተላላፊ በሽታ መድኃኒት እንደሚያገለግል በተለምዶ ይጠቀሙበታል።

በተጨማሪም የፆታ በሽታ የሆነ ጎኖርያ፣ የቆዳ ችግሮችእንደ ለምጽ፣ የሳንባ ቲቢ (tuberculosis)፣ የጉበት ችግሮች፣ ራስ ምታት እና ደርማቲቲስ ለመከላከልና ለማከም

ይጠቀሙበታል። የR. nervosus ሥር ወይም ቅጠል ንጥረ ነገር (extract) እንደ ትል አጥፊ መድኃኒት (vermicide) ደግሞ ሊጠቅም ይችላል።(ሰማኸኝ ታደለ፣2025)

በአጠቃላይ እምባጮ ሳይንሳዊ ስሙ(Rumexnervosusvahl.)፣የግእዝ ስሙ ዕፀ ፈታሂ የአማርኛ ስምሙ እምባጮ ሲባል ቅጠሉ ላስላሳ አገዳው ውስጡ ክፍት የሆነ ሲበሉት ጨዋማ ጣዕም ያለው የዕፅዋት አይነት ነው።በተለይም በገጠራማ አከባቢ ልጆች እንደ አገዳ በመላጥ ለምግብነት ይገለገሉበታል።

4.7.8.ተቀጽላ

ፎቶ ግራፍ 10 የተቀጽላ ምሥል

ምንጭ፣ከሙሴ ነቢዩ/2014፣የተወሰደ

ሳይንሳዊስም(Rumexnervosus)

የግእዝስም(ዕፀ ሲሮብ)

የአማርኛስም(ተቀጽላ)

ተቀጽላ፣ደስታ ተክለ ወልድ (1989፣ ፲፱፹፱) ተቀጽላን ወይም ተቀጥላን እንደሚከተለው ገልጸታል፡-በዋርካ፣ በቀጉልቋል፣ በማንኛውም ዛፍ ኹሉ ራስ እና በስንደዶ አናት ላይ የሚበቅል ቅጠል፣የጫት አምሳያ ነው፡፡

"በሀገራችንም አባባል አንድ ሰው ሲናገር ሐሳቡን አምኖበትም ኾነ ሳያምንበት ሌላ ግለሰብ ደግፎ ሲናገር በተቃራኒ ወገን የቆመው ምን አገባህ ተቀጽላ በማለት መልስ ይሰጠዋል፡፡ ከዚህ ላይ ለመግለጽ የተፈለገው ተቀጽላ ራሱን ችሎ የማይበቅል እና ሥር መሠረት የሌለው በመኾኑ በሌሎች ዛፎች በመውጣት ለራሱ ጥገኛ ኾኖ ሰውን ለማዳን የበቀለ ዕፅ

ወይም መድኃኒት መኾኑን መግለጽ ነው።"በማለት (ሙሴ ነብዩ፣2014፣39) ላይ ጠቁመዋል።

በአጠቃላይ ተቀጥላ ሳይንሳዊ ስም(Rumexnervosus)፣የግእዝ ስሙ(ዕፀ ሲሮብ)፣የአማርኛ ስሙ ተቀጽላ ይባሊል።ከሌሎች ከእፅዋት ክፍሎች ከልተጠጋ እራሱን ችሎ የማይበቅልየ ተክል ክፍል ነው።የሚታየው ለብዙ ጊዜ ሳይቆረጡ በኖሩ እና በቆላ በሚገኙ ትላልቅ ዛፎች ከቅጠሎች ጋር የሚገኝ ሲኾን ሲቆርጡት የማያስቸግር እና መርዝ የለሽ የሀገረሰብ መድኃኒት ከሚባሉት የዕፅዋት ክፍሎች አንዱ ነው።

4.7.9 ባቄላ

ግራፍ 11 የባቄላ ምሥል

ምንጭ በአጥኚው በ2018 ዓ/ም የተነሳ

የአማርኛስም፣ባቄላ

ባቄላ፡-ከአበባ እህሎች ወገን የሆነ ፍሬው ሞለል ሞለል ተለቅ ተለቅ ያለ ብዙውን ጊዜ በሽሮ ፣በአሹቅ፣በንፎሮ ወዘተ የሚውል የእህል አይነት ነው።(የአማርኛ መዝገበ ቃላት 1993፣239)።ስለዚህ ይህ የዕፅዋት አይነት በብዙ ቦታዎች የሚበቅል የተክል ክፍል ሲሆን ሽሮ በማዘጋጀት ለሰው ልጅ ለምግብነት የሚያገለግል ከገምቢ ምግቦች የሚመደብ የአዝርእት ክፍል ነው።ቁመቱም ከአንድ እስከ ሁለት ሚትር የሚደርስ ሲሆን ውፍረጡ ደግሞ እስከ ሁለት ሴንቲ ሜትር ይደርሳል።

4.7.10 ኑግ

ፎቶግራፍ 12 የኑግ ምሥል

ምንጭ፣በአጥኚው በ2018 **ዓ/ም የተነሣ ፎቶ**

ሳይንሳዊ ስም(Guizotia abyssinica)

የግእዝስም(**ዕፀ መለንስ** (ʾƎṣä mälänəs)

የአማርኛስም(**ኑግ** (Nug))

ኑግ፣ፍሬው ጥቁር ሆኖ መጠኑ ተልባ የሚያህል አገዳውመጭው የሚመስል የቅባት እህል አይነት ነው።(**አማርኛመዝገበ ቃላት**1993፣292)

Guizotia abyssinica plant: Guizotia abyssinica, commonly known as Ethiopian sesame or niger seed, is an annual herbaceous plant belonging to the Asteraceae family. It typically grows to a height of 1 to 2 meters. The plant has a branched stem with alternate, simple leaves that are lanceolate to ovate in shape, measuring about 4 to 10 cm in length. Flowers: The flowers are yellow to purple and are arranged in capitula (flower heads) that can be up to 5 cm in diameter. Seeds: The seeds, which are small and black or brown, are produced in achenes and are approximately 2 to 3 mm in length(**ሐይማኖት ሰማነህ** 2025፣125)

Guizotia abyssinica **በተለምዶ "የኢትዮጵያ ሰሰሜ" ወይም "ኑግ ዘር" ተብሎ የሚጠራ ከ**Asteraceae **ቤተሰብ የሆነ ዓመታዊ ሣር-ዓይነት ተክል ነው። በአብዛኛው ከ**1 **እስከ** 2 **ሜትር ቁመት ያድጋል። ተክሉ የተበተነ ግንድ አለው፣ ቅጠሎቹም በተከታታይ** (alternate)

የሚወጡ፣ ቀላል (simple) ሲሆኑ ከረጅም-ቀጭን (lanceolate) እስከ ኦቫል (ovate) ቅርጽ ያላቸው ናቸው፤ ርዝመታቸውም በአጠቃላይ ከ4 እስከ 10 ሴ.ሜ. ይደርሳል።

አበቦች፡-አበቦቹ ቢጫ እስከ ሐምራዊ ቀለም ያላቸው ሲሆኑ፣ በካፒቱላ (capitula) ወይም የአበባ ራስ መልክ ይደራጃሉ፤ዲያሜትራቸውም እስከ 5 ሴ.ሜ. ይደርሳል።

ዘሮች፡-ዘሮቹ ትንንሽ፣ ጥቁር ወይም ቡናማ ቀለም ያላቸው ሲሆኑ፣ በአኬን (achenes) ውስጥ ይመረታሉ፤ርዝመታቸውም በአጠቃላይ ከ2 እስከ 3 ሚ.ሜ. ነው። (ሐይማኖት ሰማነህ 2025፣ 125)

በአጠቃላይ ኑግ ከቅባት እህሎች አንዱ ሲሆን ሳይንሳዊ ስም(Guizotiaabyssinica)፣የግእዝ ስሙ(ዕፀ መለንስ(ʾƎṣämäläṅəs)፣የአማርኛ ስሙ ኑግ ሲሆን የአገዳ ሰብልም ይባላል።ቅልጥሙ ከ1 እስከ 2 ሜትር የሚደርስ ሲሆን ቅጠሉ እንደ ግብጦ ትናንሽ አረንጎዴ፣አበባው ቢጫ ሁኖ ጥሩሽታ ያለው፣ፍሬው ጥቁር ለዘይት የሚያገለግል ነው።

4.7.11.ቀረጽ/ቀረጥ/

ፎቶ ግራፍ 13 የቀረጽ ምሥል

የግእዝስም፣ዕፀ ቀምጥጥ

የአማርኛስም /ቀረጽ/ቀረጥ

ቀረጽ/ቀረጥ/ዕፀ ቀምጥጥ/፡-ቅጠሉ ለቁርበት ማቅለያ ላልተሞሸ ወይም ለአዲስ ቅል ሞሚሻ የሚሆን አነስተኛ የዛፍ አይነት ነው።(የማርኛ መዝገበ ቃላት፣1993፣170)።

ቀረጥን መጽሐፈ መሪራስ (2010፣228) ላይ ስለ ዕፀ በደንብ ባያብራራም ለቁስል ማድረቂያ ከጎርጠብ እና ከክትክታ ቅጠል በአንድ ላይ ወቅጦ ከቁስል ላይ ቢነሰንሱትይደርቃል፣ለምጡም እንዲጠፉ ያደርጋል።በተጨማሪም ቀረጥ ቋርጠህ አምጣ

ጎበዝ ተብሎ ተቀጽለው ተቆርጦ ለገበያ ይሆናል ከእንባሮ ተቀጽላ ጋር ቢይዙት ወጭም አያስወጣም በማለት ጠቁመዋል።

ደስታ ተክለ ወልድ (1970፣ ፲፭፻፷) "ቀረጥ የአንስተኛ ዛፍ ስም ሰዎች እየቀረጹ የጭራ፣ የጅራፍ፣ የማማሰያ፣ የማንኪያ እና የወስፌ ዕንጨት ያደርጉታል በማለት ገልጸታል።"

ስለቀረጥ መጽሐፈ መሪራስ(2004፣ 228) ደግሞ በግእዝ ዕፀ ቀምጥጥ እንደሚባል እና ከሀገረሰብ መድኃኒቶች አንዱ መኾኑን ጠቁሟል። ቀረጥ ቅጠሉ ጠፍጣፍ እና ወፈር ያለ ሲኾን ብዙ ጊዜ በቆላ እና በወይና ደጋ ሥፍራዎች በቅሎ የሚገኝ፣ በባህላዊ ሕክምና ተፈላጊ ከኾኑት ዕፀዋቶች አንዱ ነው።መሴ ነብዩ (2014፣63)ላይ ስለ ቀረጥ ሲገልጽ ቀረጥ ግንዱ፣ ቅርፊቱ፣ ሥሩ፣ ቅጠሉ እና ተቀጥላው ተፈላጊ ቢኾኑም በዚህ ጥናት ተፈላጊው ቅጠሉ በመኾኑ ቅጠል መድኃኒት እንደሚኾን ለመረዳት በዚሁ ጥበብ የሚታወቁትን ምሁራን በማነበረሰቡ ዘንድ ቅጠላም የሚል ስያሜ ሲሰጣቸው እንሰማለን ይህ የሚያመለክተው መድኃኒትነቱን ጭምር እንጅ ስድብ ብቻ አለመኾኑን ጠቁመዋል።

በአጠቃላይ በአማርኛ ቀረጽ/ቀረጥ፣በግእዝ ዕፀ ቀምጥጥ ከሾተላይ በተጨማሪ ለተለያዩ በሽታዎች የሚውል የዛፍአይነት ነው።በተለይ የዚህ የዛፍ ቅጠል ከተለያዩ ከነርጠብ እና ከክትክታ ጋር አብሮ በመውቀት ለደማ እና ለቁስል ማድረቂያ በመሆን ያገለግላል።ቁስል የነበረውን ለምጥም ያጠፋዋል።በተለይ የዚህ ዛፍ እንጨት ጣንካራ ከመሆኑ የተነሳ ሳዎች ለተለያዩ መገልገያ መሣሪያዎች ማለትም ለጅራፍ፣ለጭራ መስሪያ፣ለወጥ ማማሳያ ማንኪያ እና ለሌሎችም ጭምር ያገለግላል።

4.7.12 ጥዋ /ጽዋ/

ግራፍ 14 የጽዋ ምሥል

ምንጭ፣በአጥኚው 2018ዓ/ም የተነሳ

የግእዝ ስም፣ጽዋዕ

የአማርኛ ስም፣ጥዋ/ጽዋ/

ጥዋ/ፅዋ/፡- ከሸክላ ወይም ከቀን ወዘተ የሚሠራና ለመጠጫ የሚያገለግ ዕቃ ነው።በመላእክት፣በሰማእታት፣ወዘተረፈ ስም ማህሕበር የሚጠጡ ምእመናን በፀበል መልክ ፅንሃህ የተዘገጀውን ጠላ የሚሾሙበት ትንሽ ገንቦ ነው።በመላእክት፣በሰማእታት፣ወዘተረፈ ስም የሚጡት ማሕበር።እድል፣እጣ ፋንታ።በማለት ይገልጸዋል።(አማርኛመዝገበ ቃላት፣1993፣593)።ስለዚህ ዕዋ አንዳሁኑ ዘመን በልሰለጠነበት ጌዜ ሰዎች ለጠላ እና ለወተት መጠቻ ሁኖ እያለገለ የቆየ የቤት ቁሳቁስ ነው።በተጨማሪም በቤተክርስቲያን ለአገልጋዮች ለውሃና ለጠላ መጠቻ ሁኖ ሲያገለግል የኖረ ነው።

4.7.13.ሞዓ ብርሌ

የግእዝ ስም ጽዋዕ

የአማርኛ ስም ጽዋ

ሞዓ ብርሌ፡-ሞዓ ብርሌ ሞዓም ዘም ነገደ ይሁዳ ሲሆን ብርሌ ደግሞ ከእንገጡ ቀጠን ብሎ ከሆዱ ሰፊ የሚል ከብርጭቆ መሳሪያ ቁሳቁስ የሚሠራ ለጠላና ለጠጅ መጠጫ የሚያገለግል ዕቃ ነው።(የአማርኛ መዝገበ ቃላት 1993፣245)።ስለዚህ ይህ የብርሌ አይነት በድሮ ጊዜ መኮንንት እና ነገስታት ጠጅ ሲጠጡበት የነበረ የክብር ዕቃ ነው።

4.7.14. እርግፍ ገፎ

እርግፎ ጋፎ፡-ይህ ዕፅዋት በጥንካሬው ለየት ብሎ በህብረተሰቡ ዘንድ የሚታወቅ የዕፅዋት አይነት ነው።በብዛት የሚገኘውም በቆላና በደጋ አካባቢ ሲሆን በአረብዛኛው ሸርሸም ሸጢን በመባል ይታወቃል።የዚህ የተክል አይነት

4.7.15. የጅብ ምርኩዝ

የጅብ ምርኩዝ፡-በወይና ደጋና በቆላ የሚበቅል የእፅዋት አይነት።የአማርኛ መዝገበ ቃላት(1993፣490)፡፡**ስለዚህ ይህ የተክል ለሾተላይ በሽታ አንዱን ዋንኛው ሲሆን በየትኛውም ቦታ የሚበቅል የተክል አይነት ነው፡፡**

4.7.16. ቀጋ

ፎቶ ግራፍ 15፣የቀጋ ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalom herbal healigcenter.org

ሳይንሳዊስም(Rosa abyssinica)

የግእዝስም(**ዕፀ አርብቅ** (**ዕፀ መጽርይ**)

የአማርኛስም(**ቀጋ**)

ቀጋ፡-እንጨጡና ፎሬው የዕጌረዳ ተክል የሚመስል እሾህ ያለው የእፅዋት አይነት።የአማርኛ መዝገበ ቃላት(1993፣185)፡፡

Rosa abyssinica, locally known as “kega,” is an evergreen shrub from Rosaceae family, valued in Ethiopian folk medicine. The plant features pinnately compound leaves with 5-9 ovate to lanceolate leaflets that are dark green and serrated. Its flowers, typically pink to white and cup-shaped, grow in clusters and are fragrant, attracting pollinators. The thorny, woody stems can reach several meters in height, while the small, round fruits, or hips, turn red or orange when ripe and are rich in vitamin C. Found in Arabia, Eritrea, Ethiopia, Somalia, and Sudan, Rosa abyssinica thrives in upland dry evergreen forests in Ethiopia. (**ሐይማኖት ሰማነህ**፣2025)

Rosa abyssinica በአካባቢው “ቀጋ” ተብሎ የሚጠራ ከRosaceae ቤተሰብ የሆነ ዘላቂ ቁጥቋጦ ተክል ሲሆን፣ በኢትዮጵያ ባህላዊ ሕክምና ውስጥ ከፍተኛ እሴት ያለው ነው። ተክሉ 5—9 የሚደርሱ አጫል እስከ ላንሲዮሌት ቅርጽ ያላቸው፣ ጥቁር አረንጓዴ ቀለም ያላቸውና ዳር ያላቸው (serrated) የቅጠል ክፍሎችን የሚያካትቱ በቅርንጫፍ የተዋሃዱ ቅጠሎች (pinnately compound leaves) አሉት።

አበቦቹ በአብዛኛው ሮዝ እስከ ነጭ ቀለም ያላቸው፣ የጽዋ ቅርጽ ያላቸው ሲሆኑ፣ በቡድን ይዳበራሉ እና ሽታ ያላቸው ስለሆኑ አበባ ሳቢዎችን (pollinators) ይሳባሉ። የእሾህ ያላቸው የእንጨት ግንዶቹ እስከ ብዙ ሜትሮች ድረስ ሊያድጉ ይችላሉ።ይውላል።(ሐይማኖት ሰማነህ፣2025)

ፍሬዎቹ ትንንሽና ክብ ሲሆኑ (hips)፣ ሲበስሉ ቀይ ወይም ብርቱካናማ ቀለም ይሆናሉ። ቫይታሚን C በብዛት ይይዛሉ። Rosa abyssinica በአረቢያ፣ ኤርትራ፣ ኢትዮጵያ፣ ሶማሊያ እና ሱዳን ይገኛል፣ በኢትዮጵያ ደግሞ በከፍተኛ ቦታ ያሉ ደረቅ ዘላቂ ደኖች (upland dry evergreen forests) ውስጥ በተለይ ይበቅላል።

በአጠቃላይ ሳይንሳዊ ስሙ(Rosaabyssinica)፣የግእዝ ስሙ(ዕፀ አርብቅ (ዕፀ መጽርይ)፣የአማርኛ ስሙ ደግሞ (ቀጋ)በመባል ይታወቃል።አበባው ሮዝና ነጭ ቀለም ያለው ጥሩ ማዓዛ፣ትናንሽ ፍሬ ያለው ሲሆን ግንዱ፣ቅጠሉ፣ሥሩና ፍሬ በተለያዩ መድኃኒቶች ሲውል በተለይ ፍሬው አብዛኛውን ጊዜ ለምግብነት ይውላል።

4.7.17. ወይን

ፎቶ ግራፍ 16 የወይን ምሥል

ምንጭ፣፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

የአማርኛ ስም ወይን

ወይን፡-ተጠጋግተው በብዛት እጅብ ብለው ወደ ታች የሚያንጀረገጉ ጣፋጭ ፍሬዎችን የሚያፈራ በቆላና በወይና ደጋ አካባቢ የሚገኝ ግንዱ እንደ ሃረግ ያለ ስለሆነ ራስን ችሎ የማይቆም የተክል አይነት።ፍሬውም ወይን ይባላል።የአማርኛ መዝገበ ቃላት (1993፣414)።

በመጽሐፍ ቅዱስም ስለ ወይን እንዲህ ይላል፣እርሱም ከልጄ አደን እንድበላና ነፍሴ እንድትባርከህ አቅርቡልኝ አለ።አቀረበለትም በላም የወይንጠጅ አመጣ ለት እርሱም ጠጣ።(ዘፍ፣27፣25)።

በሰባተኛውም ወር ላለው በዐዓል እስራኤል በዳስ ይቀመጡ ዘንድ ከተሞቻቸውና በኢየሩሳሌም ወደ ተራራ ሂዱ የዘይትና የበረሀ ወይራ የባርሰነትም የዘንባባም የለመለመውን ዛፍ ቅርንጫፍ አምጡ እንደ ተጻፈም ዳሰችነ ሥሩ ብለው ይናገሩ ያውጁም ዘንድ እግዚአብሔር በሙሴ እጅ እንዳዘዘ በሕጉ ውስጥ ታጽፎ አገኙ።(ነህ፣8፣14)።

በአጠቃላይ ወይን ጣፋች የሆኑ ፍሬዎችን የሚያፈራ በቆላና በወይና ደጋ የሚበቅል የዕፅዋት አይነት ነው።ሃረግ ከመሆኑም የተነሳ ራስን ችሎ የማይቆም የተክል አይነት ነው።

4.7.18.እሬት

ፎቶ ግራፍ 17 የእሬት ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

የአማርኛ ስም እሬት

እሬት፡-ጠፍጠፍ፣ረዘምና ሾጥ ያለ ቅርፅ ያለው ወፍራም ቅጠሉን ሲፋነክቱት ዘለግለጋ የሆነ መራራ ፈሳሽ የሚወጣው የእፅዋት አይነት ነው።(የአማርኛ መዝገበ ቃላት ፣1993፣102)።እሬት በጣም የሚመር እንጨት የመከራና የሞት ምሳሌ ሆኖ

ተጠቅሷል።(የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት፣1989፣179)።እሬት ስሩ፣ቅጠሉ፣ውሃውእና አበባም ለመድኃኒትነት ሲውል ለዚህ ለእኔው ጥናት ማለትም ለሾተላይ የሚያገለግለው ግን ውሃው ነው።ሬት ቅርፊቱ ተልቶ የሚገኘው የውስጡ ዝልግል የማር ወለላ የመሰለው ነገር ከሌላ ምግብ ጋር አዋህዶ በመምታት የከሱ ሕፃንት ቢመገቡት ወዲያውኑ ያፋፋቸዋል፤ለቁስል ቢቀቡት ወዲያውኑ የመፈወስ ኃይል አለው፤ለፎረፎር ቢቀቡት የስኮር በሽተኞችና የደም ግፊት ችግር ያለባቸው ሰዎች አድርቀው እንደ ሻይ አፍልተው ቢጠጡት የመፈወስ አቅም አለው፡፡

4.7.19. ማር

ፎቶ ግራፍ 18 የማር ምሥል

የግእዝ ስም(ማዓር)

የአማርኛ ስም(ማር)

ማር፡-ንቦች አባን በመቅሰምየሚያዘገጁት ና ወፍራም ፈሳሽ የሆነ ጣፋጭ ነገር ነው።(የአማርኛ መዝገበ ቃላት 1993፣71)።

ሐይማኖት ሰማነህ (2025፣131)Honey is used medicinally for a wide range of conditions, including leg ulcers,pressure ulcers, diabetic foot ulcers, infected wounds, burns, eczema, acne, infections, colds, cholesterol reduction, bladder infections, arthritis, toothaches, sinus clearing, digestion support, fatigue relief, immune system strengthening, and cough prevention. A traditional preparation involves combining barley, incense, black azemud, and black pepper (excluding incense), roasting the ingredients, pounding them, and mixing with honey. Studies indicate that honey possesses antimicrobial, anti-inflammatory, and

antioxidant activities that enhance immune function and combat various pathogens, including antibiotic-resistant strains.

ሐይማኖት ሰማነህ (2025)ገለፃ፣ ማር በመድኃኒትነት ለብዙ ዓይነት ችግር መፍትሄ እንደሚያገለግል ተገልጿል። እነዚህም ለእግርቁስል፣ለግፊት (pressure ulcers)፣ ለስኳር በሽታናለእግርቁስል፣ ለሚታላለፉ ቁስሎች፣ እብጠቶች (burns)፣ ኤክዚማ፣ አክኔ፣ ተለያዩ ኢንፌክሽኖች፣ ጉንፋን፣ ኮሌስትሮል መቀነስ፣ የሽንት ቦታ ኢንፌክሽን፣ አርትራይቲስ (arthritis)፣ የጥርስ ህመም፣ ሳይንስ መንጻት፣ መፈጨትን ማገዝ፣ ድካምን መቀነስ፣ የኢሙን ስርዓትን ማጠናከር እና ሳልን መከላከል ያካትታሉ።

በባህላዊ ዝግጅት፣ ገብስ፣ ዕጣን፣ ጥቁር አዘሙድ እና ጥቁር በርበሬ (ዕጣንን በመተው) በአንድነት ተቀላቅለው ይጠብሳሉ፤ ከዚያም ይፈጫሉ እና ከማር ጋር ይቀላቀላሉ።

ጥናቶች ማር የንጥረ-ባክቴሪያ፣ የእብጠት-መከላከያ (anti-inflammatory) እና የኦክሲዳንት-መከላከያ (antioxidant) ባህሪያት እንዳሉት ያሳያሉ፤ እነዚህም የኢሙን ስርዓትን በማጠናከር እና እንኳን አንቲባዮቲክ-መቋቋሚ ያላቸውን ተዋህዶ ነገሮች (pathogens) ጨምሮ ብዙ ዓይነት በሽታ አምጪዎችን ለመቋቋም ይረዳሉ።

በአጠቃላይ የግእዝ ሰሙ ማዓር በአማርኛ ወይም በአከባቢው አጠራር ማር ሲባል በንቦች አማካይነት የሚዛጋጅ ጣፋች ለተለያዩ በሽታዎች በተለያዩ የመድኃኒት አይነቶች ጋር ለመዋሐድ የሚያገለግል ነው።በተለይም ማር በጥቅምት ወር በመቁረጥ ለተለያዩ በሽታዎች ጥቅም ላይ ይውላል።

4.7.20.ላንቁሶ

የአማርኛ ስም ላንቁሶ

ላንቁሳ፡-ይህ ዕፅዋት በየትኛውም የአካባቢ ክፍሎች የሚገኝ የተክል አይነት ሲሆን በተለይም ከመዳኃኒትነት አልፎ ገበሮዎች እንስሳትን ለማሰሪያነት ለመጠቀም ልጡን ይጠቀሙበታል።።

4.7.21. የደጋ አባሎ

ፎቶ ግራፍ 19፣የደጋ አባሎ ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter

በሳይንሳዊ ስሙ brucea antidyseterica

የግእዝ ስም ዕፀ ጌኖ

የአማርኛ ስም አባሎ

ደጋ አባሎ፡- **በሳይንሳዊ ስሙ**፣brucea antidyseterica፣**በግእዝ ዐፀ ጌኖ፣በአማርኛ አባሎ** ሲባል ሴቴውና ወንዴው በደጋና በቆላ በብዛት ቢገኝም ለሾተላዩ የሚያገለግለው ግን የደጋ አባሎ ነው።የዕንፋሉቱ አይነት ለስላሳ ሲሆን ቅጠሎቹ ጠበብ ብለው ከለራቸው ደማቅ አረንጎዴ ነው፡፡

4.7.22. ዕፀ ደብተራ

ፎቶግራፍ 20፣እፀ ደብተራ ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡ww.shalomherbalhealigcenter.org

የግእዝ ስም ዕፀ ደብተራ

የአማርኛ ስም ቀጠጥና

ዕፀ ደብተራ፡- በግእዝ ዕፀ ደብተራ በሌላ መንገድ ዕፀ እስራኤል /እፀ ነቢያት/ በአማርኛ ቀጠጥና በመባል ይታወቃል።ይህ የተክል አይነት ቢጫ አበባ የለው ከቁጥቋጦ ክፍል የሚመደብ የዕፅዋት አይነት ነው፡፡

4.7.23.ጥንጅት

የአማርኛ ስም ጥንጅት

ጥንጅት፡-በወይነ ደጋና በቆላ የሚበቅል መልኩ ነጣ ያለ ሆኖ እሾህ ያለው ለጠላ ዕቃ ማጠኛ የሚያገለግል የዕፅዋት አይነት ነው። ከቁጥቋጦ የዕፅዋት ክፍል የሚመደብ ሲሆን ሰዎች በቤታቸው ላይ አንደ ዕጣን በማጨስ ለተለያዩ ችግሮ መፍትሔ በመሆን ይረዳል፡፡

4.7.24. የሴት ቀስት

ፎቶግራፍ 21፣የሴት ቀስት ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.or

የአማርኛ ስም የሴት ከስት

የሴት ቀስት ሥር፡-ሥር የሚለው እንደየ አገባቡ ቢለያይም የኹሉም ነገር መነሻ ወይም ሥር አለው፡፡ ከዚህ ላይ ግን መሠረት የሚኾነው የዕፀዋትን ሥር ነው፡፡ሙሴ ነብዩ/2014/፡፡ ደስታ ተክለ ወልድ (1970፣895) ‹‹የኹሉም ነገር ሥር አለው እያለ የዛፍም ሥር እንዳለው አብራርቷል፡፡›› ዋና መነሻችን የሴት ቀስት ሥር በመኾኑ መሪራስ (2005፣ 340) ‹‹ለዕጢ፣ ለእባጭ እና ለኪንታሮት በሽታዎች ሥሩ ለመድኃኒት እንደሚያገለግል ቢጠቁምም ባሕርዩን በግልጽ አላብራራም፡፡›› የሴት ቀስት በተለይ በቆላና በወይና ደጋ የሚገኝ አገደው ቀጭን ኾኖ ጥቃቅን እንደ ሾህ የሚዋጋ ያለው ዕፅ ነው፡፡

የስሙ ስያሜ ከባለሙያዎች በማን እነደተሰየመ ባይታወቅም ብዙ ጊዜ ለሴቶች መድኃኒት እንደሚያገለግልም ይገመታል፡፡ የሴት ቀስት ማለት የሴት ጦር ማለት ሲኾን ብዙዎቹ ዕፀዋቶች ሴቴ እና ወንዴ ሲኖራቸው የባህል መድኃኒት ባለሙያዎች ብዙ ጊዜ ለመድኃኒትነት የሚጠቀሙት ሴቴውን ዝርያ ነው፡፡ሙሴ ነብዩ/2014/፡፡መሪራስ (2005፣ 230) ‹‹ኹለቱን ቀስታቻ በሚል ስያሜ ሰጥቶ የሴት ቀስት የወንድ ቀስት ተብለው የሚጠሩና የተለያዩ ዓይነት አላቸው በማለት ሴቴ እና ወንዴ የሚለውን በግጽ ጠቅሷል፡፡

በአጠቃላይ የሴት ቀስት ሥር ግንዱ፣ቅጠሉና ሥሩ ለመድኃኒትነት ሲያገለግ ለሾተላይ የሚያገለግለው ግን ሥሩ ክፍል ነው።በተላይ በቆላና በደጋ የሚገኝ የተክል ክፍል ሲሆን አገደው ቀሎን ኾኖ ጥቃቅን እንደ ሾህ የሚዋጋ ያለው ዕፅ ነው፡፡

4.7.25.አመጅ

የአማርኛ ስም(አመጅ)

አመጅ፡-አብዛኛውን ጊዜ በቆላና በደጋ በወይና ደጋ አካባቢዎች የሚገኝ የዕፅዋት አይነት ሲሆን በእኛ አከባቢ ደግሞ አምጃ በመባል ይታወቃል።

4.7.26.ወይራ

የአማርኛስም

ወይራ፡-ጪሱ ለጋን፣ ለእንስራ...ማጠኛ እንጨቱ ለተለያዬ ተግባር የሚውል ጣንካራ ዘፍ።(የማርኛ መዝገበ ቃላት 1993፣414)፡፡

እግዚአብሔርን የሚፈሩት ሁሉ በመንገዶቹም የሚሔዱ ምስጉኖች ናቸው፡፡የድካምህን ፍሬ ትመገባለህ፤ምስጉን ነህ መልካምም ይሆንልሃል፡፡ሚስትህ በቤትህ እልፍኝ ውስጥ እንደሚያፈራ ወይን ናት፤ልጆችህ በማድህ ዙሪያ እንደ ወይን ቡቃያ ናቸው፡፡(https;/WWW.ethiopic Bible}::መድኃኒኒትየወይራ ቅጠል ማውጣት ዱቄት ጉንፋን፣ሳል፣የጉሮሮ መቁሰል እና ሌሎች ሌሎች በሽታዎችን በሽታዎችን አንዲሁም ፀረ ባክቴርያ መድኃኒት ንጥረ ነገሮች ለማከም ሊያገለግል ይችላል፡፡(https;/am.helhkinetai,com)፡፡

በአጠቃላይ ወይራ በመጠን ተለቅ ያለ ዛፍ ሲሆን እናቶቻችን ጨሱን ለጋን፣ለእንስራ፣እንጨቱን ለተለያዩ ተግባር ይጠቅማል።ሥሩ፣ግንዱና ቅጠሉ ለመድኃኒትነት ይውላል።

4.7.27.ዕፀ መናሂ

ፎቶ ግራፍ 22፤የዕፀ መናሒ ምሥል

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

ሳይንሳዊስም(Securidaca Longependuculata)

የግእዝ ስም(ዕፀ መናሒ)

የአማርኛ ስም(መናሒ)

ዕፀ መናሒ፡-ለተለያዩ በሽታዎች መድኃኒት ይሆናል የሚባልና በቆላ ሥፍራ የሚበቅል የዕፀዋት ዓይነት ነው ይለዋል የአማርኛ መዝገበ ቃላት (1993፣ 368)።

ገላሁን (1989፣ 150-151) ዕፀ መናሂ በደቡብ ክልል በወላይታ፤ በአማራ ክልል በጎጃም እና በሸዋ፤ በትግራይ ክልልበሽሬ አካባቢ እንደሚገኝ እና ተክሉ መጠነኛ ቁመት ያለው ኾኖ ቅጠሉ እንደ ባሕር ዛፍ ቅጠል ያለ፤ አበባው ብጫና ነጭ ቀለም ያለው እንደኾነ ገልጿል።

ሙሴ ነብዩ(2014፣50) ላይ እንደ ገለጹት ዕፀ መናሂ በደቡብ ክልል በጋሞ ጎፋና በወላይታ፤ በአማራ ክልል በሰሜን ጎጃም እና በሸዋ መርሐ ቤቴ፣ እንዲሁም በትግራይ ክልል በሰሜኑ ክፍል በሽሬ፤ በቅሎ ይገኛል። ተክሉም መጠነኛ ቁመት ያለው ዛፍ ሲኾን ቅጠሉ እንደ በሐር ዛፍ ቅጠል ኾኖ ትንሽ አነስ ይላል። በተጨማሪም አበበው ቢጫና ነጭ ቀለም

ሲኖረው ሥሩ ሲቆፈርና የሥሩ ቅርፊት ሲወቀጥ ብርቱካናማ ቀለም የሚያሳይ፤ ውስጣማው አካል በነጭና በብጫ መሰል ነገሮች የተሸፈነ ሲኾን ይህም ሲወቀጥ እንደ ቪክስ ሽታ ያለው ነው በማለት ጠቁመዋል።

ሰማኸኝ(2022፣54)Herbs are found in many parts of Africa. Securidaca longepedunculata has a place to the family Polygalaceae. It could be a medium-sized violet tree inborn to Ethiopia. It is known by the common names in Amharic: 'Temene', 'EtseMenahe', 'Etse-Menabele'. The common English names for the plant are Violet Tree, Rhodes's Violet, and Wild Vesteria. It may be a semi-deciduous bush or little tree developing up to a tallness of 2-6 meters, with a characteristic pale flat bark with thin branches to an open crown, sometimes with hanging branches. Clears out are variable in estimate and shape, interchange, regularly in clusters, or swarmed on pre dominate spine-tipped branches. Clears out have fine hairs but develop leaves lose the fine hairs (Amare Seifu, 2016).በማለት ገልጸዋል።

ዕፅዋት በአፍሪካ በብዙ ቦታዎችውስጥ ይገኛሉ። Securidaca longepedunculata የ Polygalaceae ቤተሰብ ውስጥ የሚገባ ተክል ነው። ይህ ተክል መካከለኛ መጠን ያለ የሐምራዊ አበባ ዛፍ ሲሆን በኢትዮጵያ የተወለደ (የተፈጠረ) ነው። በአማርኛ በተለመዱ ስሞች "ፀመናሂ"፣ "እፀ መናሂ"፣ "እፀ መናበለ" ተብሎ ይጠራል። በእንግሊዝኛ ደግሞ Violet Tree, Rhodes's Violet, እና Wild Vesteria ተብሎ ይታወቃል።

ይህ ተክል ከፊል ቅጠሉን የሚጥል ቁጥቋጦ ወይም ትንሽ ዛፍ ሊሆን ይችላል፤ ቁመቱም ከ 2 እስከ 6 ሜትር ድረስ ይደርሳል። ባህሪው የቀለም የለሽ (ፈንጠር ያለ) ግራጫ ቅርፊት፣ ቀጭን ቅርንጫፎች እና ክፍት አክሊል (ክራውን) አለው፤ አንዳንድ ጊዜም የሚወርዱ ቅርንጫፎች ይኖሩታል። ቅጠሎቹ በመጠንና በቅርጽ የተለያዩ ሲሆኑ፣ በተከፋፈል (ተለዋዋጭ) ይደጋገማሉ፤ ብዙ ጊዜ በቡድን ወይም በእሾህ ጫፍ ያላቸው ቅርንጫፎች ላይ ተሰብስበው ይታያሉ። ወጣት ቅጠሎቹ ንፋስ ያለ ቀጭን ፀጉር አላቸው፤ ነገር ግን ሲያድጉ ይህን ፀጉር ያጣሉ (Amare Seifu, 2016) በማለት ገልጸዋል።

ሐይማኖት ሰማነህ(2025፣69)ላይ የሚከተለውን ብለዋል።Securidaca longipedunculata is a shrub from the Polygalaceae family, known locally as Mänahi in Amharic, ʾƎŝä Mänahi in Gəʾəz and by various names across Africa, such as Uwar magungune (Hausa) and Violet tree. This small tree, reaching up to 6 meters, features pale grey bark, oblong hairless leaves, and small, sweet-scented pink to purple flowers, with fruits that are round, veined nuts with a membranous wing.

ሴኩሪዳካ ሎንጊፔዱንኩላታ (Securidaca longipedunculata) ከፖሊጋላሴይ (Polygalaceae) ቤተሰብ የሆነ ቁጥቋጦ/ትንሽ ዛፍ ሲሆን፣ በአማርኛ "መናሂ (መናሂ)"፣ በግዕዝ "ዕፀ መናሂ (ʾƎŝä Mänahi)" በመባል ይታወቃል። በአፍሪካ አጠቃላይ በተለያዩ ስሞች ይጠራል፣ ከእነሱም "ኡዋር ማጉንጉኔ (Uwar magungune)" በሐውሳኛ እና "ቫዮሌት ትሪ (Violet tree)" በእንግሊዝኛ ይጠቀሳሉ። ይህ እስከ 6 ሜትር የሚደርስ ቁመት ያለው ትንሽ ዛፍ ሲሆን፣ ፈካ ግራጫ ቀለም ያለው ቅርፊት፣ ረዥም እና ለስላሳ (ጠጉር የሌላቸው) ቅጠሎች፣ አነስተኛ ጣፋጭ ሽታ ያላቸው ከሮዝ እስከ ሐምራዊ ቀለም የሚያዙ አበቦች አሉት። ፍሬውም ዙር፣ መስመራዊ ንድፍ ያለው እና ቀጭን ቅጠል ያለው ክንፍ (membranous wing) የተጨመረበት ነት ነው።

ዕፀ መናሒ በሳይንሳዊ ስም Securidaca Longependuculata፣በግዝ ስም ዕፀ መናሒ፣በአማርኛ መናሒይባላል።ቁመቱ መጠነኛ፣ቅጠሉ የባሕር ዛፍ ቅጠል የሚመስል፣አበባው ቢጫ ቀለም ያለው፣ሥሩ ሲቆፈርና የሥሩ ቅርፊት ሲወቀጥ ብርቱካናማ ቀለም የሚያሳይ፤ውስጣማው አካል በነጭና በብጫ መሰል ነገሮች የተሸፈነ ሲኾን ይህም ሲወቀጥ እንደ ቪክስ ሽታ ያለው ነው። ግንዱ፣ ቅርፊቱ፣ ሥሩ፣ ቅጠሉ እና ተቀጥላው ተፈላጊ ቢኾኑም በዚህ ጥናት ተፈላጊው ግን ቅርፍቱ ነው።

4.7.28.ክትክታ

ፎቶግራፍ 23፣የክትክታ ማሳያ ምሥል

ምንጭ፤htts፡www. shalomherbalhealigcenter.org

ሳይንሳዊ ስም(Dodonaea angustifolia)

የግእዝ ስም(ዕፀ ተርሜን)

የአማርኛ ስም(ክትክታ)

ክትክታ፡-በወይና ደጋና በቆላ የሚበቅል ጨፈቃ እንጂ ረጅም ዛፍ ሆኖ ሊያድግ የማይችል ጥንካሬ ያለው እንጨት የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት(1992፣194)።እርሱም አንድ ቀን የሚያህል በምድረ ባደ ሄደ ፤መጥቶም ከክትክታ ዛፍ በታች ተቀመጠና ይበቀኛል አሁንም አቤቱ እኔ ከአባቶቼ አልበልጥምና ነፍሴን ውሰድ ብሎ እንዲሞት ለመነ።

ክትክታ፡-ለአጥር ለዱላ...የሚያገለግል በለጋነቱ ደግሞ ተቀጥቅጦ ለመብራት ሊሆን የሚችል ጥንካሬ ያለው አነስተኛ የዛፍ አይነት ነው።(አማርኛ መዝገበ ቃለት 1993፣400)።

Dodonaea angustifolia is a shrub from the Sapindaceae family, known as Kətəkətain Amharic, ƎšäTärəmen in Gəʾəz and commonly called hop-bush or sand olive. Growing up to 3 meters, it features erect, woody stems with greenish young branches turning brown, and glossy, lanceolate to linear leaves (3—10 cm long, 0.5—2 cm wide). Its biological activities include antioxidant, antimicrobial, cytotoxic, analgesic, and anti-malarial effects, driven by bioactive compounds like flavonoids, terpenoids, tannins, alkaloids, and phytosterols found in methanolic, ethanolic, and aqueous extracts. *ሐይማኖት ሰማነህ* 2025፣84)

Dodonaea angustifolia **ከሳፒንዳሴ** (Sapindaceae) **ቤተሰብ የሆነ ቁጥቋጦ ሲሆን፣ በአማርኛ ክትክታ በግዕዝ ዕፀተርሜን ተብሎ ይታወቃል፤ በእንግሊዝኛም** Hop-bush **ወይም** Sand olive **ተብሎ ይጠራል። እስከ** 3 **ሜትር ድረስ ይደርሳልል፤ ቀጥ ያሉ የእንጨት ግንዶች አሉት፣ ለጋ ቅርንጫፎቹ አረንጓዴ ሲሆኑ እየበሰሉ ወደ ቡናማ ይለወጣሉ። ቅጠሎቹ አንጸባራቂ ሲሆኑ ከላንሶሌት እስከ መስመራዊ ቅርጽ ያላቸው ናቸው፤ ርዝመታቸው** 3—10 **ሴ.ሜ. እና ስፋታቸው** 0.5—2 **ሴ.ሜ. ነው።**

ይህ ተክል የአንቲኦክሲዳንት (ነፃ ራዲካሎችን የሚቃኝ)የፀረ-ማይክሮብሳይቶቶክሲክ የህመም አስታጋሽ (analgesic) እና የፀረ-ማላሪያ ተጽእኖዎች አሉት። እነዚህ ባዮሎጂካል ተግባራት በሜታኖሊክ፣ ኢታኖሊክ እና ውሃዊ ኤክስትራክቶች ውስጥ የሚገኙ እንደ ፍላቮኖይዶች፣ ቴርፔኖይዶች፣ ታኒኖች፣ አልካሎይዶች እና ፋይቶስቴሮሎች ያሉ ባዮአክቲቭ ንጥረ ነገሮች ምክንያት ናቸው።

(ሐይማኖት ሰማነህ፣ 2025፣ ገጽ 84)

በአጠቃላይ ክትክታ ሳይንሳዊ ስም(Dodonaeaangustifolia)የግእዝ ስም(ዕፀተርሜን)፣አማርኛ ስም(ክትክታ) በመባል ይታወቃል።በቆላና በወይና ደጋ የሚበቅል ረዘም ያለ የተክል አይነት ነው።ለአጥር ለዱላና ለተለያዩ ነገሮ ከመሆኑም በላይ ለመድኃኒትነት ይውላል።ቁመቱ እስከ 3 ሜትር የሚደርስ ሲሆን ቅጠሉርዝመት3—10ሴ.ሜ.እናስፋት0.5—2ሴ.ሜ.ነው።ይህ የተክል አይነት ቀጥ ያለ ቁመና ሲኖረው በለጋነቱ አረንጓዴ እበሰለ ሲሄድ ደግሞ ወደ ቡናማ ይለወጣል።

4.7.29.ቁልቆል

ፎቶግራፍ 24፣ቁልቁልምሥልማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

የአማርኛ ስም ቁልቆል

ቁልቋል፡-በቆላና በቆላና በወይና ደጋ የሚበቅል የሚበላ ፍሬ ያለው እሾሃማ የእጽዋት አይነት ነው፡፡በቆላና በወይና ደጋ የሚበቅል ወተት የሚመስል ፈሳሽ የሚወጣው እሾህ ያለው ነው፡፡/የአማርኛ መዝገበ ቃለት 1993፣189/፡፡ስለዚህ ቁልቆል ቁመቱ ረዘም ያለ እሾን ያለው ወተት የሚወጣ በየትኛውም ቦታ የሚበቅል ለመድኃኒት የሚያገለግል የተክል አይነት ነው፡፡

4.7.30.ችፍርግ

ፎቶግራፍ 25፣የችፍርግ ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

የአማርኛ ስም ችፍርግ

ችፎርግ፡-ቁመቱ በጣም አጭር ከመሆኑየተነሳ ብዛት ያለቸው ቅርንጫፎች መሬት ላይ ተኝተው የሚታዩ ጠንካራ ሆኖ ውልግድግድ ያለ ግንድ ያለው አነስተኛ የዕፅዋት አይነት።(የአማርኛ መዝገበ ቃለት፣1993፣275)፡፡ስለዚህ ችፍርግ ትንሽ ቁጥቋጦ ሲሆን ለቤት እና ለእዳሪ መጥረጊያ በአለፉ ለሾተላይ መድኃኒት ያገለግላል፡፡

4.7.31. ጽፍሬና

የአማርኛ ስም ጽፍሬና

ጽፍሬና፡-በአብዛኛውን ጊዜ በቆላና በወይና ደጋ የሚገኝ የዕፅዋት አይነትና ለብዙ አይንት በሽታ የሚውል የተክል አይነት ነው፡፡/

4.7.31.ቋንዶ በርበሬ

ሳይንሳዊስም Piper nigrum L

የአማርኛ ስም(ቋንዶ በርበሬ)

ሐይማኖት(2025),Piper nigrum L., a perennial climbing vine from the Piperaceae family, known as Qunəndo Bäräbäre in Amharic and dubbed the "King of Spices." Native to southern India, it features woody climbers up to 10 meters, with 10—20 adventitious roots, dimorphic branching, and simple, alternate leaves (8—20 cm long). Its fruiting spikes (3—15 cm) produce pendulous inflorescences during the monsoon season. Biologically, black pepper exhibits antimicrobial, anti-

inflammatory, and antioxidant activities, countering oxidative stress linked to chronic diseases. Its chemical composition includes 66.5 g carbohydrates, 10 g protein, 10.2 g fat per 100 g, and significant minerals like calcium (400 mg), potassium (1200 mg), and flavonoids such as quercetin. In the manuscript, it is prescribed for chronic cough by mixing black pepper with feto, black azmud, and ginger, consumed with distilled honey on an empty stomach using a small spoon, also addressing epilepsy and colds. Additional studies highlight its use for gastrointestinal disorders. This analysis underscores Piper nigrum's therapeutic and cultural significance in Ethiopian traditional medicine, advocating for further research to validate and standardize its ፥applications.

Piper nigrum L. ከPiperaceae ቤተሰብ የሚመጣ ቀጥብሎየሚወጣ ዕፅ ሲሆን፣ በአማርኛ ቁነዶ በርበሬ (Qunəɗo Bäräbäre) ተብሎ ይጠራል፣ እንዲሁም "የቅመም ንጉሥ" ተብሎ ይታወቃል። መነሻው የደቡብ ህንድ ሲሆን፣ እስከ 10 ሜትር የሚደርሱ የእንጨት የሚወጡ ቅርንጫፎች አሉት። 10—20 የሚደርሱ የአድቬንቲሽስ ሥሮች፣ የተለያዩ ዓይነት ቅርንጫፍ መርገጫ (dimorphic branching) እና ቀላል፣ ተለዋዋጭ ቅጠሎች (8—20 ሴ.ሜ ርዝመት) አሉት። የፍሬ እግሮቹ (3—15 ሴ.ሜ) በዝናብ ወቅት የሚንጠራጠሩ ኢንፍሎሬሰንሶችን ይፈጥራሉ።

በባዮሎጂያዊ እንቅስቃሴዎቹ ውስጥ ፀረ-ባክቴሪያ፣ ፀረ-እብጠት እና ፀረ-ኦክሲዳንት ባህሪያት አሉት፤ እነዚህም ከቀጣይ በሽታዎች ጋር የተያያዘ የኦክሲዳቲቭ ጫና ለመቀነስ ይረዳሉ። የኬሚካል አቀራረቡ በ100 ግራም 66.5 ግራም ካርቦሃይድሬት፣ 10 ግራም ፕሮቲን፣ 10.2 ግራም ቅባት እና እንደ ካልሲየም (400 ሚ.ግ)፣ ፖታሲየም (1200 ሚ.ግ) ያሉ አስፈላጊ ማዕድናት እንዲሁም እንደ ኳርሴቲን ያሉ ፍላቮኖይዶችን ያካትታል።

በመጽሐፍት መዝገብ መሠረት፣ ለረጅም ጊዜ ሳል መድኃኒት እንደሚሆን ቁነዶ በርበሬን ከፈጠ፣ ከጥቁር አዝሙድ እና ከዝንጅብል ጋር በመቀላቀል፣ ከተጠራረገ ማር ጋር በባዶ ሆድ በትንሽ ማንኪያ እንዲወሰድ ይመከራል። ይህ ውህድ እንዲሁም ለእብድነት (epilepsy) እና ለንፋስ መያዣ (colds) መታከም ይጠቅማል። ተጨማሪ ጥናቶችም ቁነዶ በርበሬ ለመፍጫ ሥርዓት ችግኝ ሕመሞች መጠቀሙን ያመለክታሉ።

ይህ ትንታኔ Piper nigrum በኢትዮጵያ ባህላዊ መድኃኒት ውስጥ ያለውን ሕክምናዊና ባህላዊ አስፈላጊነት ያጎላል፤ እንዲሁም አጠቃቀሙን ለማረጋገጥና ለመመደብ (standardize) ተጨማሪ ምርምር እንዲደረግ ያበረታታል።ሐይማኖት፣2025)።

ስለዚህ ቋንዶበርበሬ በሳይንሳዊስምPipernigrumLበአከባቢያዊ አጠራር ቋንዶ በርበሬ ይባላል።የቅመም ንጉስ በመባልም ይታወቃል።

4.7.32. የምድር እምቧይ

ፎቶግራፍ 26፣የምድር እምቦይ ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

ሳይንሳዊስም(Solanum)

የግእዝስም(ዕፀ መለኮት)

የአማርኛስም(የምድር እምቧይ)

የምድር እምቧይ፡-ገላሁን (1989፣ 115-116) "ቆላ በኾነ ሥፍራ በእርሻ መስክና ማሳ ላይ በቅሎ የሚገኝ ሐረግ መሳይ፣ ቅጠሉ ሻካራ፤ እንደ ብርጭቆ ወረቀት የሚሻክር፤ አበበው ነጭ፤ ፍሬው ሎሚ መሳይ በማለት ገልጸታል፡፡ "

የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናት እና ምርምር ማዕከል የአማርኛ መዝገበ ቃላት (1993፣ 360) ደግሞ የምድር እንቧይ ፍሬው ድቡልቡል የኾነና ሲበስል ሎሚ የሚመስል እሾሃማ፣ የማይበላ የዕፀዋት ዓይነት ሲኾን ፍሬውም እንቧይ ይባላል በማለት አብራርቶታል፡፡ ይህ ዕፅ መሬት ለመሬት በመሄዱ በማጎበረሰቡ ዘንድ የምድር እንቧይ በመባል ሲጠራ በሊቃውንቱ አጠራር ደግሞ ዕፀ መለኮት ይባላል፡፡ መለኮት ማለት ፈጣሪ ሲኾን ዕፀ መለኮት ማለት የፈጣሪ ዕጨት ማለት ነው፡፡

የምድርእምቧይ፦ቅጠሉናየፍሬውሽፋንጭጋራምየሆነሲበስልቀይየሚሆንኮክየሚያካክልፍሬያለ ውናመሬትለይየሚተኛአነስተኛሃረገማየእፅዋትአይነትነው።(አማርኛመዝገበቃላት፣1993፣82).

ሰማኸኝ(2022፣64),yämədərǝmbuayisfoundinthelowlands,infarmsandfields.Thephrase-likeleafrotateslikeglasspaper;theflower,thewhitefruitisasgreenasalemon,theleavesarered,andtheleavesarereddish-greenincolor.**በማለትጠቁመዋል።**

ሰማኸኝ (2022፣64) **እንደገለፀው፣** yä mədər ǝmbuay **በዝቅተኛ አካባቢዎች፣ በእርሻና በመስኮች ውስጥ ይገኛል። ቅጠሉ እንደ መስታወት ወረቀት ይዞራል፤ አበባው ነጭ ሲሆን፣ ፍሬው እንደ ሎሚ አረንጓዴ ቀለም አለው፤ ቅጠሎቹም ቀይ እና ቀይ-አረንጓዴ ቀለም ያላቸው ናቸው።**

በአጠቃላይ ሳይንሳዊ ስሙ Solanum፣**የግእዝ ስሙዕፀ መለኮት በአከበቢ አጠራር የምድር እምቧይ ሲባል በቆላ አከባቢ የሚበቅል ምድር ለምድርላይ የሚጎዝ ሃረግ መሰል የዐፅዋት አይነት ነው።ቅጠሉ ሻካራ፤እንደ ብርጭቆ ወረቀት የሚሻክር፤አበበው ነጭ፤ፍሬው እንደ ሎሚ ድቡልቡል መልኩ ዘገር መሳይ የማይበላ የዕፀዋት አይነት ነው።ዕፀ ዕፅዋት ፣መለኮት ደግሞ ፈጣሪ ሲሆን በአንድ ላይ የፈጣሪ ዕፅዋት ማለት ነው።**

4.7.33. ውሹኝ

የአማርኛ ስም ውሹኝ

ውዝኝ፦የዚህ የዕፅዋት አይነት ከመጽሐፉ ስሙ ቢተቀስም ቃለ መጠየቅ ከአደረግኩቸው ሰዎች ስሙን ቀይረው እንድኾነ እንጂ የስሙ ትርጎሜ አልተገኘም፡፡

4.7.34 ጥቁርና ቀይ አውጥ

ፎቶግራፍ 27፣የአውጥ ዕፅዋት ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

ሳይንሳዊ ስም(Solanum nigrum)

የአማርኛ ስም(አውጥ)

አውጥ ኮፈፍ ባለ ለስላሳ ሽፋን ውስጥ የሚገኝ እና ሲበስል ሊበላ የሚችል ፍሬ ያለው የተክል ዓይነት ሲኾን ፍሬውም አውጥ ይባላል በማለት በአማርኛ መዝገበ ቃላት (1993፣ 332) **ተገልጿል፡፡እንደ ደስታ** (1970፣ 427) **አገላለጽ አውጥ "የቅጠል ስም፤ ፍሬው የሚበላ፤ የሚዋጥ፤ መጠኑ አተር የሚያካክል፤ ቢጫ መሳይ ቀይ ቀለም ያለው፤ ሲበስል የሚቀላ፤ ሲደርቅ ደግሞ የመጥቆር ባሕርይ ያለው ተክል ነው፡፡ "**

ገላሁን (1989፣ 87) **"የዕፁ ስም በሀገር ቤት አውጥ እየተባለ የሚጠራ እና ከአረም እንደ ሚመደብ ገልጸ ቀይ አውጥ እና ጥቁር አውጥ በማለት በኹለት ይከፍለዋል፡፡እንዲሁም ፍሬውና ቅጠሉ ለሕፃናት ሕመም ማዳኛ እንደሚኾን ጠቁሟል፡፡" ሀብታሙ** (2018፣ 119) **ደግሞ አውጥ የሚባለው ዕፅ ለቂጥኝ መድኃኒት እንደሚያገለግል ጠቁሟል፡፡**

The category is weed-like and is known as red squid and black squid.The biological use of the plant: The unrefined extracts of the plant have significant antimicrobial movement, especially against contagious strains utilized within the pondering. The plant may contain potent antimicrobial compounds, effective within the treatment of different fungal and bacterial diseases.

እፅዋቱ እንደ አረም ዓይነት የሚቆጠር ሲሆን "ቀይ ስኩዊድ" እና "ጥቁር ስኩዊድ" ተብሎ ይታወቃል።

የእፅዋቱ ባዮሎጂያዊ አጠቃቀም፡ ያልተጣራ የእፅዋቱ ኤክስትራክቶች በተለይም በጥናቱ ውስጥ ተጠቃሚ የሆኑ ተላላፊ የሕመም ዘሮችን በመቃወም ጉልህ የአንቲማይክሮባያል እንቅስቃሴ ያሳያሉ። እፅዋቱ በተለያዩ የፈንገስና የባክቴሪያ በሽታዎች ሕክምና ላይ ውጤታማ ሊሆኑ የሚችሉ ኃይለኛ የአንቲማይክሮባያል ንጥረ ነገሮችን ሊይዝ ይችላል።

በአጠቃላይ አውጥ ለስላሳ ሽፋን ውስጥ የሚገኝ እና ሲበስል ሊበላ የሚችል ፍሬ ያለው የተክል ዓይነት ሲሆን ፍሬውም አውጥ ይባላል።መጠኑም ከአተር በለጥ የሚል ሲበስል የሚቀላ ሲደርቅ ደግሞ የሚጠቁር የዕፀዋት አይነት ነው።ቀይ አውጥና ጥቁር አውጥ በመባልም የጠራል።ፍሬውና ቅጠሉም ለህፃናት መዳኒት በመሆን ያገለግላል።

4.7.35 የመብረቅ ከሰል

የግእዝ ስም፡ሐመደ መብረቅ

የአማርኛስምየመብረቅ ከሰል

የመብረቅ ከሰል፡-በሁለት መልኩ ይገኛል ይሄውም መብረቅ ወድቆ ቤትንም ሆነ የተለያዩ ነገሮችን አቃትሎ ሲሄድ የሚገኝ ከሰልና በተፈጥሮ ብቻ በመሬት የሚገኝ የመብረቅ ከሰል ናቸው።።/ቃለመጠየቅ 08/03/2018 ዳንግላ/

4.7.36.ሐረግ ሬሳ

ግራፍ 28፣የሐረግሬሳንምሥልማሳያ

ምንጭ፡htts፡www. shalomherbalhealigcenter.org

ሳይንሳዊ ስም(Zehneriascabra)

የግእዝ ስም(ዕፀ ሳቤቅ)

የአማርኛ ስም(ሐረግ ሬሳ)

ዕፀ ሳቤቅ፡-የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት (2004፣ 222) እርስ በርሱ የተያያዘ ሐረግ ይለዋል፡ የከተማም ሽነ የገጠሩ ማኅበረሰብ ሐረግ ሬሳን ለምትሐት በውሃ አፍልቶ በመታጠን ሽሉም ሰው የሚጠቀምበት ፍቱን መድኃኒት ነው።። የሐረግ ሬሳን ገላሁን አባተ (1989፣ 148) በየትኛውም ሥፍራ ላይ በቅሎ ይገኛል ሲል ገልጸታል።። ሐረግ ሬሳ

(ዕፀ ሳቤቅን) ተቀጽለውንሊቃውንቱ ከራሳቸው በመቅበር ቅኔ የሚዘርፉበት ዕፅ ነው።።ለዚህም ምሳሌ፡- ዘተቀብረ እመልዕልተ ርእሱ ዕፀ ሳቤቅ ሰይፍ ኢይክህሎ መኑመ በቅኔ ለመጥምቀ አምላክ ሐዳፍ (የአምላክ አጥማቂ ዮሐንስ መምህርን ማንም በቅኔ አይችለውም ዕፀ ሳቤቅ ሰይፍ ከራሱ ተቀብሯል እና) በማለት በሰምና በወርቅ አሸብርቆ ዘማርያም የቅኔ መምህር ከራሱ በተቀበረ የዕፀ ሳቤቅ ተቀጽላ ቅኔ የዘረፉበት ሲኾን ለቅኔ ትምህርት መድኃኒት መኾኑን በቅኔው ተናግሯ።።

ስለ አረግ እሬሳ ወይም ስለ ዕፀ ሳቤቅ ሰማኸኝ(2022፣57)በጥናታቸው ላይ የሚከተለውን ብለዋል።: It is a plant that grows and lives on twigs. The bones of the plant are white. In Ethiopia, curative plants have been utilized as a traditional medicine to treat several human and creature sicknesses by nearby individuals from time immemorial approximately 80% of the population in Ethiopia employments conventional pharmaceuticals, mainly herbal plants. Zehneria scabra is a few of the customarily utilized therapeutic plants. Z. scabra, vernacular title is called “Hareg Resa” in Amharic, could be climbing or trailing herb has a place to the Cucurbitaceae that can go up to 10 m. Ancient stems gotten to be woody with corky-ridged bark. It inhabits forest and on woodland edges, riverine borders, and outlandish halls over 900-2100 m over ocean level with a broad in tropical Africa, South Africa, Arabia, India, Java, and the Philippines (Bereket, Samuel and Feleke, 2014). The plant has full-size ethnobotanical price, as utilized by tribes for numerous treatments inclusive of belly pain, fever and skin diseases etc. It acts as ancrucial medicine for livestock in various illnesses (S. P. Anand, R. Jeyachandran and V. Nandagopalan, 2011

ከሰማኸኝ (2022፣57) ጥናት መሠረት፣ ስለ አረግ እሬሳ ወይም ዕፀ ሳቤቅ የተገለጸው ይህ ነው፡-እርሱ በዕፅዋት ቅርንጫፎች ላይ የሚያድግና የሚኖር ተክል ነው። የተክሉ አጥንቶች (ዐምዶች) ነጭ ናቸው። በኢትዮጵያ ውስጥ መድኃኒታዊ እፅዋት ከጥንት ጀምሮ በአካባቢ ህዝብ ለሰውና ለእንስሳት የተለያዩ በሽታዎችን ለመፈወስ በባህላዊ መንገድ ተጠቃሚ ሆነው ይጠቀማሉ። በኢትዮጵያ ውስጥ ወደ 80% የሚጠጋ ህዝብ ባህላዊ መድኃኒቶችን፣ በተለይም የእፅዋት መድኃኒቶችን ይጠቀማል።

Zehneria scabra በባህላዊ ሕክምና የሚጠቀሙ መድኃኒታዊ እፅዋት መካከል አንዱ ነው። ይህ ተክል በአማርኛ “አረግ እሬሳ” ተብሎ ይጠራል፤ የሚወጣ ወይም የሚዘረጋ ሣር ሲሆን የCucurbitaceae ቤተሰብ ነው፣ እስከ 10 ሜትር ድረስ ሊያድግ ይችላል። የድሮ ግንዶቹ እንጨታማ ይሆናሉ፣ ኮርኪ ያለ እና ተራራማ ቁስ ያለው ቅርፊት ይኖራቸዋል።

ይህ ተክል በደን፣ በደን ዳርቻ፣ በወንዞች አጠገብ እና በውሃ መሬት ላይ ይበቅላል፤ ከባሕር ጠለል በላይ 900—2100 ሜትር ከፍታ ይገኛል። ስፋቱም በትሮፒካል አፍሪካ፣ ደቡብ አፍሪካ፣ ዓረብ፣ ህንድ፣ ጃቫ እና ፊሊፒንስ ይዘረጋል (Bereket, Samuel እና Feleke, 2014)።

ተክሉ ከፍተኛ የኢትኖቦታኒ እሴት አለው፤ በተለያዩ ጎሳዎች የሆድ ሕመም፣ ትኩሳት፣ የቆዳ በሽታዎች እና ሌሎች ብዙ ሕመሞች ለመፈወስ ይጠቀማሉ። እንዲሁም በተለያዩ የእንስሳት በሽታዎች ላይ አስፈላጊ መድኃኒት እንደሆነ ይገለጻል (S. P. Anand, R. Jeyachandran እና V. Nandagopalan, 2011)።

ሐይማኖት ሰማነህም(2025፣) ስለ ሐረግሬሳየሚከተለውንብለዋል። Zehneria scabra is a climbing plant from the Cucurbitaceae family, known in Amharic Hräg Resa and ƎṣäsabeqinGəʾəz. Characterized by simple, lobed, dark green leaves (10-20 cm) with a rough texture, thin climbing stems, elongated greenish-yellow cucumber-like fruits, and fibrous roots, this plant is widely used in Ethiopian traditional medicine. Its biological activities include anti-inflammatory, analgesic, antifungal, and antibacterial properties, with 80% methanol leaf extracts showing efficacy against drug-resistant bacteria, particularly Grampositive strains. The chemical composition includes bioactive compounds in crude leaf extracts, contributing to its antimicrobial effects against common pathogens.

እንደ ሐይማኖት ሰማነህም (2025፣) የተገለጸው ስለ ሐረግ ሬሳ መግለጫ ወደ አማርኛ ትርጉሙ የሚከተለው ነው፡-

Zehneria scabra ከ Cucurbitaceae ቤተሰብ የሚመጣ ሚዛናዊ የሚወጣ (የሚያርግ) እፅዋት ሲሆን፣ በአማርኛ ሐረግ ሬሳ እና በግዕዝ ዕፀ ሳቤቅ ተብሎ ይታወቃል። ይህ እፅዋት ቀላል፣ ተከፋፈለ ያለው፣ ጥቁር አረንጓዴ ቀለም ያለውና ጠንካራ ንክኪ ያለው

(10—20 ሴ.ሜ) ቅጠል፣ ቀጭን የሚያርግ ግንድ፣ ረጅም አረንጓዴ—ቢጫ ቀለም ያለው እንደ ኩኩምበር የሚመስል ፍሬ እና ፋይበራዊ ሥሮች አሉት።

ይህ እፅዋት በኢትዮጵያ ባህላዊ ሕክምና ውስጥ በሰፊው የሚጠቀም ሲሆን፣ አንቲ—ኢንፍላሜቶሪ (እብጠት የሚቀንስ)፣ አናልጀዚክ (ህመም የሚቀንስ)፣ አንቲፋንጋል (ፈንገስ የሚከላከል) እና አንቲባክቴሪያል (ባክቴሪያ የሚያጠፋ) ባዮሎጂያዊ ባህሪያት አሉት። በተለይም 80% ሜታኖል የቅጠል ኤክስትራክቶቹ መድኃኒትን የሚቋቋሙ ባክቴሪያዎችን፣ በተለይም ግራም—ፖዚቲቭ ዝርያዎችን በብቃት እንደሚከላከሉ ታውቋል።

እንዲሁም በግልፅ የቅጠል ኤክስትራክቶቹ ውስጥ የሚገኙ ንቁ ኬሚካላዊ ንጥረ ነገሮች ለዚህ አንቲማይክሮቢያል ተፅዕኖ ዋና አስተዋፅኦ ያደርጋሉ፣ በተለመዱ ተባዮች ላይም ውጤታማ እንዲሆን ያግዛሉ።

በአጠቃላይ ሐረግ ሬሳ በሳይንሳዊ ስሙ (Zehneriascabra)፣በግእዝዕፀ ሳቤቅ በአማርኛ ሐረግ ሬሳ ይባላል።የከተማም ኾነ የገጠሩ ማኅበረሰብ ሐረግ ሬሳን ለምትሐት በውሃ አፍልቶ በመታጠን ኹሉም ሰው የሚጠቀምበት ፍቱን መድኃኒት ነው፡፡በየትኛውም ቦታ የሚበቅል እስከ 10 ሜትር ርዝመት ያለው ቅጠሎቹ ላስላሳ ሲሆን ተቀጽለውን ደግሞ ሊቃውንቱ ከራሳቸው በመቅበር ቅኔ የሚዘርፉበት ዕፅ ነው፡፡

4.7.37. ፍየለፈጅ

የአማርኛ ስም ፍየለፈጅ

ፍየለፈጅ፦በደጋና በወይና ደጋ አካባቢ የሚበቅል የእጽዋት አይነት ነው፡፡/የአማርኛ መዝገበ ቃለት 1993፤603/፡፡ስለዚህ ይህ የተክል አይነት ለሾተላይ በሽታ መድኃኒት በአለፈ ለሌሎችም በሽታዎች ችምር ያገለግላል፡፡

4.11.38.ሳሊጥ

ሳይንሳዊ ስም(Sesamum indicum L.)

የግእዝስም(ዕፀ አፍላፂት)Ǝṣä Aflaṭit, ʾƎṣä Asfäliṭu,

የአማርኛ ስም(ሰሊጥ)

ሰሊጥ፦አብዛኛውን ጊዜ በቆላና በበረሃ የሚበቅል ከቅባት እህሎች አንዱ ነው፡፡

ሰማኸኝ(2022፣63), The category is weed and cane grains. It grows only in lowland areas. Sesame (Pedaliaceae family, Sesamum indicum L.) is one of the foremost imperative oilseed crops and is broadly developed in tropical and subtropical zones such as Myanmar, India, China, and Africa. The seeds contain lignans such as sesamin and sesaminol and are profoundly esteemed as conventional health and nutraceutical food. The seed oil is utilized for cooking. (Yushiro Fuji, et al, 2018).

ሰማኸኝ (2022፣63) እንዲህ ይላሉ፡-

ይህ ተክል በማር እና በእህል ዓይነት ምድብ ውስጥ የሚመደብ ሲሆን በታችኛ አካባቢዎች (lowland areas) ብቻ ይበቅላል። ሰሰሚ (Sesame) ከPedaliaceae ቤተሰብ የሆነው Sesamum indicum L. በዓለም ላይ ከተለያዩ አስፈላጊ የዘይት ዘሮች ሰብሎች መካከል አንዱ ሲሆን፣ በትሮፒካልና በሰብትሮፒካል አካባቢዎች እንደ ሚያንማር፣ ህንድ፣ ቻይና እና አፍሪካ በሰፊው ይታደጋል። ዘሮቹ ሴሳሚን (sesamin) እና ሴሳሚኖል (sesaminol) የተባሉ ሊግናኖችን ይይዛሉ፣ እነሱም እንደ ባህላዊ የጤና ምግብና ናትራሴውቲካል ምግብ በጣም የሚከበሩ ናቸው። ከዘሩ የሚወጣው ዘይት ለምግብ ማብሰል ይጠቀማል (Yushiro Fuji እና ሌሎች፣ 2018)።

በአጠቃላይ ሳይንሳዊ ስሙ (SesamumindicumL.)፣የግእዝ ስሙ(ዕፀ አፍላጺት)ፀṣäAflaṭit, የአማርኛ ስም(ሰሊጥ)ይባላል።በቆላና በበረሃ የሚበቅል ከቅባት እህሎች አንዱ ነው።ከአገደ እህሎች የሚማደብ ሲሆን ቁመቱ ከአንድ እስከ አንድ ተኩል ሜትር የሚደርስ የተክል አይነት ነው።

74.39.ጣዝማ

ፎቶ ግራፎ 29፣የጣዝማ ማር ምሥል

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

የአማርኛ ጣዝማ ስም

ጣዝማ፡-ከመሬት ተቆፍሮ የሚገኝ የማር አይነት ከነጭ አዝሙድና ኮረሪማ ጋር በመቀላቀል ጥዋት ጥዋት ሁለት ማንኪያ በመውሰድ ከሳል፣ከአስም፣ከቁርትማት ህመም መገላገል ይቻላል፡፡/Tena ጤና.org.በተጨማሪም ጣዝማ ከሆተላይ በሽታ በተጨማሪ ለተለያዩ በሽታዎች የሚያገለግ ከመሬት ውስጥ ላይ በጣዝማ ንብ አማካይነት የሚገኝ ጣፋጭ ለሰውነት ተስማሚ የሆነ ፈሳሽ ነገር ነው።

4.7.40. ነጭ ሽንኩርት

ፎቶ ግራፍ 30 የነጭ ሽንኩርት ምሥልምሥል

ምንጭ በአጥኚው በ2018 ዓ/ም የተነሳ

ሳይንሳዊ ስም(Allium sativum L.)

የግእዝ ስም(ዕፀ ሶመት (ፀṣä Somät)

የአማርኛ ስም ነጭ፡ሽንኩርት

ነጭ ሽንኩርት፡-በተለያዩ አካባቢዎች የሚበቅል ቅጠሉ አረንጎዴ ፍሬው ድቡልቡልና የሚፈነች ሲሆን ለተለያዩ ለህማም አይነቶች መድኃትኒትም ያገለግላል፡፡ለምሳሌ፣ለደም ዝውውር፣ለጨጎራ፣ለውስት ካንሰር ለከባድ ሳል፣ለጉንፋን፣ለወሲብ ማነቃቂያነት እና ለሌችም የመድኃኒት አይነቶች ያገላግላል፡፡/ቃለመጠየቅ/03/01/2018 ከመራዊ/፡፡

ሐይማኖትሰማነህ(2025፣111)Allium sativum L. (garlic), a member of the Alliaceae family, is one of the oldest cultivated plants, used for more than 4,000 years as

both food and medicine across Asia, Africa, and Europe. Characterized by its pungent sulfur compounds, particularly allicin, garlic exhibits strong antimicrobial, antioxidant, and anti-inflammatory properties, and is rich in amino acids, selenium, and enzymes that contribute to its diverse therapeutic potential.

እንደ ሐይማኖት ሰማነህ (2025፣111) የተገለጸው መሠረት:

Allium sativum L. (ሐምሌ/ነጭ ሽንኩርት) የAlliaceae ቤተ ማዕከል አባል ሲሆን፣ ከ4,000 በላይ ዓመታት በእስያ፣ አፍሪካ እና አውሮፓ የምግብና መድኃኒት አጠቃቀም የተደረገ ከፍተኛ የተከበረ የእርሻ እፅዋትነው። ሐምሌ በተለይ በአሊሲን (allicin) የተወካዩ ጥርስ የሰማዕት እና ንጥረ ነገሮች ባሉት ስር የተገለጸ ነው። ይህም ሐምሌን ጠንካራ አንቲሚክሮባዊ (microbial ላይ የሚያሳድር) አንቲኦክሲዳንት (antioxidant)እና አንቲ-ኢንፍላማቶሪ (anti-inflammatory) አገልግሎት የሚያሳይ እንደሆነ ያሳያል። በተጨማሪም፣ ሐምሌ በአሚኖ አሲዶች፣ ሴለኒየም እና በእንደን ላይ የሚያገለግሉ ኤንዛይሞች ባለበት ተለዋዋጭ ሕክምናዊ ኃይል ያለው ነው።

በአጠቃላይ ነጭ ሽንኩርት በሳይንሳዊ ስሙ(AlliumsativumL.)፣የግእዝ ስሙ(ዕፀሶመት(ƎṣäSomät)፣**የአማርኛ ስም ነጭ፡ሽንኩርት (Näč'šənəkurət) ሲሆን በተለያዩ አከባቢዎች የሚበቅል ቅጠሉ አረንጎዴ ፍሬ ድቡልቡል የሚፈነች ከሾተላይ በሽታ በተጨማሪ በተለያዩ በሽታዎች መድኃኒት የሚሆን የዕፅዋት አይነት ነው።**

4.7.41.ጂባራ

ፎቶ ግራፍ 31፣የጂባራ ምሥል

ምንጭ በአጥኚው በ2018 ዓ/ም የተነሳ

የአማርኛስም

ጂባራ/ጅብራ/፦ግንዱ ቀጥ ያለ እና ረጅም ቅጠሉ ሰፋፊ የሆነና ከደጋ የሚበቅል በኢትዮጵያ ብቻ የሚበቅል የዕፅዋት አይነት ነው።(የአማርኛ መዝገበ ቃለት፣1993፣490)።

ሰማኸኝ(2022፣69), Gibara is found in the highlands of Ethiopia in Ras Dashen, Abune, Yosef, Bale, Tarma Gate, and in the snow-capped mountains of more than 500 meters in Ethiopia. The plant is erect, flowering, covered with feathers from the base to the top; it has bluespotted feathers on its head, and the leaf is as wide as a star. It has a milky texture on the plants,and when the root is cut, it has a special odor that sticks out like glue. When the plant dries, the hair-like garment is removed, and the steps are arranged in a line that looks and feels beautiful. It is open from top to bottom (Leykun, interview, March, 2013).

ሰማኸኝ (2022፣69) መሠረት፣ ጂባራ በኢትዮጵያ ከፍተኛ አካባቢዎች ውስጥ በራስ ዳሸን፣ አቡነ ዮሴፍ፣ ባሌ፣ ታርማ ጌት እና በኢትዮጵያ ከ500 ሜትር በላይ በሚገኙ በበረዶ የተሸፈነ ተራሮች ይገኛል። እንደ ተመለከተው፣ እፅዋቱ በቀጥ የሚቆም፣ አንድ ሙሉ ከላይ እስከ ታች በጭንቅላቱ ድረስ በጭጋግ የተሸፈነ ነው፤ በራሱ ላይ ሰማያዊ ነጥቦች ያሉ ጭጋግ አለ፣ ቅጠሉም እንደ ኮከብ ትላልቅ ነው። ተዕዋለ የወተት ማሕደር አለው፣ ሥርውን ቢቆረጥ በልዩ ሽታ ይታያል፣ ይህም እንደ ጥርስ ይሰማል። እፅዋቱ ከደረቀ በኋላ፣ የጭጋግ ጸሎት ይወገዳል፣ እና የሚቀሩ የመንገድ እስርዎች በመስመር ይቀመጣሉ፣ ይህም በማይከናወን መልኩ ይታያል እና ይሰማል። እፅዋቱ ከላይ እስከ ታች በሙሉ ክፍት ነው (ሌይኩን፣ ቃለ ኮምፒዩተር ቃለ መጠይቅ፣ ማርች 2013).

በአጠቃላይ ጅብራ ረጅምና ቀጥ ያለ የተክል አይነት ሲሆን የሚገኘውም በኢትዮጵያ ብቻ ነው።ስለዚህ ለሾታላ በሽታበተጨማሪምለብዙየበሽታ አይነቶች ለመድኃኒትነት ይውላል።

4.7.42.የሰሌን ፍሬ

የአማርኛስም

የሰሌን ፍሬ፦በቆላና በደጋ የሚበቅል በጥንት የሰው ልጅ ለምኝታ እና ለተለያዩ ነገሮ ሲጠቀምበት የቆየ የተክል አይነት ነው፡፡ፍሬው ደግሞ ለዚህ ለሾተላይ መድኃኒት ያገለግላል፡፡

4.7.43. መሩዝ

የአማርኛ ስም መሩዝ

መሩዝ ፍሬ፡-ይህ እፅዋት አይነት አብዛኛውን በቆላና በደጋ አከባቢ የሚገኝ የተክል የአይነት ሲሆን ስሙ እንዴየአካባቢው ይለያያል፡፡በእኛ አካባቢ መርዝ በሌላ ደግሞ መረንዝ፣መረንዛ፣መሩዝ በመባል ይታወቃል፡፡

4.7.44. አቱች

ፎቶ ግራፍ 32፣የአቱች ምሥል

ምንጭ በአጥኚው በ2018 ዓ/ም የተነሳ

የአማርኛ ስም አቱች

አቱች፡-በቆላና በወይና ደጋ በአብዛኛው የሚገኝ የተክል አይነት ሲሆን ለብዙ የበሽታ አይነት የሚውል ነው፡፡ቁመቱ እስከ 1.50 ሜትር ርዝመት ያለው ቅጠሉ አረንጎዴና ለስላሳ ከሾተላይ በተጨማሪ ለሁሉ በሽታ የሚገላል የተክል አይነት ነው።

4.7.45.ቀይ ሽንኩርት

ፎቶ ግራፍ 33 የቀይ ሽንኩርት ምሥል

ምንጭ በአጥኚው በ2018 ዓ/ም የተነሳ

ሳይንሳዊስም(Allium cepa L)

የግእዝ ስም(ዕፀ ስርጉንድ፡ (Ǝṣä Sərəgunəd)

የአማርኛስም(ቀይ፡ሽንኩርት፡ (Qäyə šənəkurət)

ቀይ ሽንኩርት፡- በቆላና በደጋ አካባቢ የሚበቅል ሲሆን ለሰው ለምግብነት እያገለገለ ሚገኝ ተክል ነው፡፡መልኩም ቀይ ቅጠሉ አረንጎዴ የሆነ አሁን አሁን በፋብሪካው እየተዘጋጀ ለፀጉር ቅባት በማዘጋጀት ለፎረፎርና ለፀጉር እድገት እያገለገለ የሚገኝ የተክል አይንት ነው፡፡ ስለ ቀይ ሽንኩርት ሐይማኖት (2025፣ **የሚከተለውን ብለዋል።**Allium cepa L. (onion), a biennial plant of the Alliaceae family, is one of the most widely cultivated and consumed vegetables worldwide, valued for both culinary and medicinal purposes. It has fibrous roots, fleshy nutrient-storing bulbs, hollow cylindrical stems, long straplike leaves, and umbels of small white or pale-purple flowers that yield black seeds. Rich in sulfur compounds, flavonoids (notably quercetin), and polysaccharides, onion exhibits diverse biological activities including antioxidant,anti-diabetic,anti-hypertensive,anti-inflammatory,analgesic,andneuroprotective effects.

ሐይማኖት (2025፣) **መሠረት፣** Allium cepa L. (**ሽንኩርት**) የAlliaceae **ቤተሰብ ከሆነ የሁለት ዓመት እፅዋት ነው፣ በዓለም አቀፍ መልኩ በጣም የተከበረና የተጠቀሰ አትክልት ስለሆነ ለምግብ እና ለመድኃኒት ዋጋ አለው። የተንኮለ ሥር አለው፣ የምግብ ነጭ እና ሙቀት የሚያከብር እንቁላሎች አሉት፣ ባዶ ቀለት ያላቸው ቅርንጫፎች አሉት፣ ረጅም የሳር እና ቀጭን ቅጠሎች አሉት፣ እና ትንሽ ነጭ ወይም ግማሽ ሐምራዊ አበባዎች የሚፈጥሩ ጥቁር ቀለት ያላቸው አበባ ተለዋዋጮች አሉት። በስልፋር ኮምፓውንድ፣ በፍላቮኖይዶች (በተለይም ኳርሴቲን) እና በፖሊሳካራይዶች የተሞላ ሽንኩርት በተለያዩ ሕይወታዊ እንቅስቃሴዎች እንደ አንቲኦክሲዳንት፣ አንቲ-ዳይበቲክ፣ አንቲ-ሃይፐርተንሲቭ፣ አንቲ-ኢንፍላማቶሪ፣ አንልጅዜሽን እና ኒውሮ ጥበቃ ባህሪያት እንዳለው ይታወቃል።**

በአጠቃላይ ቀይ ሽንኩርት ቀይ ሽንኩርት በሳይንሳዊ ስም(AlliumcepaL)፣የግእዝ ስም(ዕፀ ስርጉንድ፡(ƎṣäSərəgunəd)፣በአማርኛ ስሙ ቀይ ሽንኩርት ይባላል።ቀይ ሽንኩርት ለምግብነት ከመገልገሉ በተጨማሪ ለተለያዩ የበሽታ አይነቶቾ ለመድኃኒትነት ያገለግላል።ቅጠሉ አረንጎዴ መልክ ያለው ፍሬው ቀይ ድቡልቡል ሊፈነጭ የሚችል ከመሬት በታች የሚበቅል የአዝርዕት አይነት ነው።

4.7.46.አልቲት

ፎቶ ግራፍ 34፣የአልቲት ምሥል

ምንጭ በአጥኚው በ2018 ዓ/ም የተነሣ

አልቲት ለሾተላይ ከሚያገለግሉት የመድኃኒት አይነቶች አንዱ ሲሆን ቅርጹ ድቡልቡል የሚከረፋ ሽታ ያለው ከሾተላይ መድኃኒት በተጨማሪ ለቡዳ እን ለሌሎች የመድኃኒት አይነቶች የሚውል የንጥረ ነገር አይነት ነው፡፡

የአማርኛ ስም

4.7.47.ከርቤ

ፎቶ ግራፍ 35 የከርቤ ምሥል

ምንጭ ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

ሳይንሳዊስም(Commiphora)

የግእዝስም(ዕፀ ከርቤ)

የአማርኛስምከርቤ

ሐይማኖት ሰማነህ (2025፣64)ለይ ስለ ከርቤ የሚከተለውን ብለዋል።Commiphora molmol is from Burseraceae family, it, known locally, kärəbe in Amharic and Ǝṣä kärəbe in Gəʾəz, it is the oldest medicine which has been widely used by ancient Egyptian and it was one of the three gifts believed to have been offered to the infant Jesus by Magi. The name of myrrh is derived from the Arabic and Hebrew word mur, which means bitter. Meet -iga is the trade name for Arabian myrrh. Myrrh is native to Somalia, Oman, Yemen, Eritrea, the Somali region of Ethiopia and parts of Saudi Arabia. Biologically, it used forits anti-inflammatory, analgesic and antimicrobial properties. Commiphora molmol (kärəbe) isused for treatment of cancer, gingivitis, acne, arthritis, cold, cough, gastritis, diabetes mellitus, headaches and syphilis. Myrrh (Commiphora molmol) is a versatile medicinal plant with extensive applications in traditional Ethiopian medicine, particularly for chronic cough and respiratory ailments. Its use in ʾƎṣä Däbdabbe Kärəbe underscores the integration of empirical herbal knowledge with culturally embedded practices.

ሐይማኖት ሰማነህ (2025፣64) መሠረት፣ Commiphora molmol ከBurseraceae ቤተሰብ የሆነ እፅዋት ሲሆን፣ በአማርኛ ከርቤ እና በግዕዝ ዕፀ ከርቤ ተብሎ ይጠራል። ከርቤ ከጥንታዊ ዘመናት ጀምሮ በግብፃውያን በስፋት የተጠቀሰ ከፍተኛ የመድኃኒት እፅዋት ሲሆን፣ መጻተኞቹ (ማጂ) ለሕፃኑ ኢየሱስ ካቀረቡት ሦስት ስጦታዎች መካከል አንዱ ነበር ተብሎ ይታመናል።

“ሚር” (myrrh) የሚለው ስም ከአረብኛና ከዕብራይስጥ “mur” የተወሰደ ሲሆን፣ ትርጉሙም “መራራ” ማለት ነው። Meet-iga የአረቢያ ከርቤ የንግድ ስም ነው። ከርቤ በተፈጥሯዊነት በሶማሊያ፣ በኦማን፣ በየመን፣ በኤርትራ፣ በኢትዮጵያ የሶማሌ ክልል እና በሳውዲ አረቢያ አካባቢዎች ይገኛል።

በባዮሎጂያዊ ደረጃ፣ ከርቤ ፀረ-ኢንፍላማቶሪ (እብጠት አቋራጭ)፣ አናልጀዚክ (ህመም አሳነሺ) እና ፀረ-ማይክሮባይያል (ባክቴሪያና ፈንገስ አቋራጭ) ባህሪያት እንዳሉት ይታወቃል። Commiphora molmol (ከርቤ) ለካንሰር፣ ለድድ ቁስለት (gingivitis)፣ ለአክኔ፣ ለአርትራይቲስ፣ ለብርድ፣ ለሳል፣ ለጋስትራይቲስ፣ ለስኳር በሽታ (diabetes mellitus)፣ ለራስ ህመም እና ለሲፊሊስ ሕክምና ይጠቀማል።

ከርቤ (Commiphora molmol) በባህላዊ የኢትዮጵያ ሕክምና በተለይም ለረጅም ጊዜ የሚቆይ ሳልና ለመተንፈሻ አካላት ችግኝ በሰፊው የሚውል በርካታ ጥቅሞች ያሉት የመድኃኒት እፅዋት ነው። በዕፀ ደብዳቤ ከርቤ ውስጥ መጠቀሙ የሙከራ ዕውቀትን ከባህላዊ እምነቶች ጋር በተዋሃደ መንገድ መጠቀሙን ያሳያል።

በአጠቃላይ ከርቤ ሳይንሳዊ ስም(Commiphora)፣የግእዝ ስም((ዕፀከርቤ)፣**የአማርኛ ስም ከርቤ ሲባል** ከጥንታዊ ዘመናት ጀምሮ በግብፃውያን በስፋት የተጠቀሰ ከፍተኛ የመድኃኒት እፅዋት ሲሆን፣መጻተኞቹ(ማጂ)ለሕፃኑ ኢየሱስ ካቀረቡት ሦስት ስጦታዎች መካከል አንዱ ነበር ተብሎ ይታመናል።ይህ ዕፅዋት ከኢትዮጵያ በተጨማሪ በተለያዩ የዓለም ሀገራት የሚገኝ የተክል አይነት ነው።

4.7.48.ነጭ ዕጣን

ፎቶግራፍ 36 በ2018 በአጥኚው የተነሣ ፎቶ

ሳይንሳዊስም፡Boswellia sacra

የግእዝስም፡ዕፀ ዕጣን

የአማርኛስም፡ዕጣን

ዕጣን፡-በበረሀ ከሚበቅል የዕጣን ዕንጨት የሚለቀም ሙጫ ከሌላ ሽቱ ጋር ተቀምሞ በእግዚአብሔር ድንኳንና መቅደስ ውስጥ ይታጠን ነበር።(የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ

ቃለት፣1989፣210)።እግዚአብሔር ሙሴን አለው ጣፋጭ ሽቱ ውስጥ የሚንጣባጠብ ሙጫ በዛጎል ውስጥ የሚገኝ ሽቱ የሚሸትትም ሙጫ ጥሩም ዕጣን ዒሰድ የሁሉም መጠን ትክክል ይሁን ።(ዘጸ፣30፣34)።ጸሎቴን በፊትህ እንደ ዕጣን ተቀበልልኝ እጅ መንሣቴም እንደሠርክ መሥዋዕት ትሁን።(መዝ 141፣2)።ስለ ዕጣን ሀይማኖት ሰማነህ(2028፣65) እንደሚከተለው ገልፆታል።

Boswellia sacra is a resin-producing tree from the Burseraceae family, known locally, ʖṭanə in Amharic and ʖṣä ʖṭanə in Gəʾəz, widely valued in Ethiopia for its oleo-gum resin used in both ritualistic and therapeutic contexts. The plant's yellowish to brownish resin, compound pinnate leaves, smooth gray-brown bark, and small oval seeds are described, emphasizing its ecological adaptation, such as buttress roots for stability on steep slopes.

ሀይማኖት ሰማነህ (2028፣65) መሠረት፣ Boswellia sacra ከBurseraceae ቤተሰብ የሆነ የሬዝን ንጥረ-ነገር የሚያፈራ ዛፍ ሲሆን፣ በአማርኛ ዕጣን እና በግዕዝ ዕፀዕጣንተብሎ ይጠራል። በኢትዮጵያ ውስጥ ለሥነ-ሥርዓታዊ (ሃይማኖታዊ) እና ለሕክምናዊ አጠቃቀም የሚውለው የኦሌዮ-ጋም ሬዝኑ በጣም ከፍተኛ ዋጋ አለው።

በአጠቃላይ ነጭ ዕጣን፣ሳይንሳዊ ስም፡Boswelliasacraየግእዝ ስም፡ዕፀ ዕጣን የአማርኛ ስም፡ዕጣን ሲባል በበረሃማ ቦታዎች የሚበቅል ማዓዛው የአማረ የሆነ አልፎም ለመዳህኒትነት የሚውል የተክል አይነት ነው።በተጨማሪም ለቤተክርስቲያን ለመባ የሚቀርብ እና ለተለያዩ አገልግሎቶች የሚውል የዕጣን አይነት ነው።

እፅዋቱ ቢጫ ወደ ቡናማ የሚመስል ሬዝን፣ የተዋሃዱ ፒነት ቅጠሎች፣ ለስላሳ ግራጫ-ቡናማ ቅርፊት እና ትንሽ ኦቫል ቅርጽ ያላቸው ዘሮች እንዳሉት ተገልጿል። እንዲሁም በከፍተኛ ግራጫ መሬትና በዝቅተኛ መሬት ላይ ለመቆየት የሚረዱ የድጋፍ ሥሮች (buttress roots) እንዳሉት በመጠን ተጠንቅቆ ተገልጿል።

4.7.49. ቀጠጥና

ፎቶ ግራፍ 37 የቀጠጥና ምሥል

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

የግእዝ ስም(ዕፀ እስራኤል)

የአማርኛ ስም(ቀጠጥና)

ቀጠጥና፡-በግእዝ ዕፀ እስራኤል፣በአማርኛ ቀጠጥና ሲባል ቅርጻቸው የአህያ ጆሮ የመመሳሰል ሻካራ አማዳማ የሆኑ ሰፋፊ ቅጠሎች ያሉት የዕፅዋት አይነት ነው።

4.7.50.ቀበርቾ

የአማርኛ ቀበርቾ ስም

ቀበርቾ፡-ብዙውን ጊዜ በደጋ የሚበቅል እሾህ ያለውና ስሩ ለመዳኃኒትነት የሚያገለግል የዕፅዋት አይነት ነው።(የአማረኛ መዝገበ ቃለት 1993፣174)።ስለዚህ ቀበርቾ ብዙውን ጊዜ ደጋማ አካባቢን የሚወድ ቅጠሉ፣ቅንዱና ሥሩ ለመድኃኒትነት ያገለግላል፡፡

4.7.51.አጋም

ፎቶ ግራፍ 38 ፣የአጋም ተክልምሥል

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

ሳይንሳዊ ስም(agam)

የግእዝ ስም(ዕፀ አጋም)

የአማርኛ ስም(አጋም)

አጋም፡-የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናት እና ምርምር ማዕከል የአማርኛ መዝገበ ቃላት (1993፣ 341) አጋም ፍሬው የሚበላ፤ እሾሃም፤ የዕፀዋት ዓይነት፤ አጋም መሰል፤ ቀላ ያለ መልክ ያለው ነው በማለት ገልጸታል፡፡ አጋም ብዙ ጊዜ ለመድኃኒትነት የሚያገለግለው ሥሩ ሲኾን ሥሩ በተለያዩ የዕፀዋት መቆፈሪያዎች ተቆፍሮ ከወጣ በኋላ ከሌሎች ዕፀዋቶች ጋር ለተለያዩ መድኃኒቶች ያገለግላል፡፡ አጋም ብዙ ጊዜ በቆላ ሥፍራ በቅሎ የሚገኝ ሲኾን ፍሬ አፍርቶ ሲቀላና ሲጠቁር ማኅበረሰቡ ከአዋቂ እስከ ሕፃናት ፍሬውን በመልቀም ለምግብነት ይጠቀሙበታል፡፡

ስለ አጋም ሰማኸኝ(2022፣56), Carissa edulis (Forssk) is a thorny shrub widespread in Africa, Australia, Vietnam, Yemen, Ethiopia, and India. Carisa Edulis has many traditional uses; its fruit is edible, while its pungent root is used in Ethiopia for a variety of medicinal purposes (Hanan M. al-youssef and Wafaa H.B, 2014). በማለት ጠቁመዋል።

ሰማኸኝ (2022፣56) መሠረት፣ Carissa edulis (Forssk.) እሾህ ያለው ቁጥቋጦ ሲሆን፣ በአፍሪካ፣ በአውስትራሊያ፣ በቬትናም፣ በየመን፣ በኢትዮጵያ እና በህንድ በሰፊው የሚገኝ ነው። Carissa edulis ብዙ ባህላዊ አጠቃቀሞች ያሉት እፅዋት ሲሆን፣ ፍሬው ለመብላት ይበቃል፣ ነገር ግን ሽታው የሚጠነክር ሥሩ በኢትዮጵያ ውስጥ ለተለያዩ የመድኃኒት ዓላማዎች ይጠቀማል (Hanan M. al-Youssef እና Wafaa H. B., 2014)።

በአጠቃላይ አጋም ሳይንሳዊስም(agam)፣የግእዝስም(ዕፀአጋም)፣የአማርኛስም(አጋም)በመባል ይጠራል።ለምግብነት የሚያገለግ ፣እሾህ ያለው፣ፍሬው ሲበላ የሚለዘል ሁኖ ጣፋጭ ነው።ስለዚህ አጋም አብዛኛውን ጊዜ ፍሬው ለምግብነት ሲያገለግል ሥሩ ግን ለመዳኀኒትያገለግላል።

4.7.52. የባሕር ጤፍ

የአማርኛ ስም የባሕር ጤፍ

ይህ የዕፅዋት አይነት ከመጽሐፉ ስሙን ከመጥቀስ በአለፊ የዕፅዋቱን ምንነት

አይገልጽም፡፡ስለዚህ እኔ ባደረግሁት ዳሰሳ እና የአካባቢውን ሰው ስጠይቅ እንደ ሱፍ አበባ ፀሐይ

በምትዞርበት ሁሉ የሚዞር የዕፅዋት አይነት ነው ይሉታል፡፡

4.7.53.ሙጨጭላ

የአማርኛ ስም ሙጨጭላ

ሙጨጭላ፡-በምድረ ለይም ከሚንከሳከስ ተንቀሳቃሽ እነዚህ በእናንተ ዘንድ በእናንተ ዘንድ ርኩሳች ናቸው፤ሙጭልጭላ፣አይጥ እንሽላሊት በየወገኑ ኤሊ፣አዞ፣ገበሎ፣አርጃኖ፣እስስት። (ዘሌ፣11፣29)።ስለዚህ ሙጨጭላ ሁለት ክንፍ ያለው፣ሁለት እግር ያለው፣በሰማይ የሚበርር ሥጋ በል አሞራ ነው።በተለይም ዶሮን በማደን የሚታወቅ ፈጣን በራሪ እንስሳ ነው።ይህ አሞራ በመጽሐፍ ቅዱስ እንደማይበላ ቢገለጽም በተለያዩ መድኃኒቶች ጋር በመሆን ለሾተላይ መድኃኒትነት ያገለግላል።

4.7.54 እስስት

የአማርኛ ስም እስስት

እስስት፣የመልኳን ቀለም ከአካባቢዋ ቀለሞ ጋር የምታመሳስል ዝርየዋ ከገባሎ ወገን የሆነ ረጅም ምላስ ያለት አነስተኛ ፍጡር ናት።ስለዚህ ይህቺ እንስሳ እንሽሊት መሳይ፣አራት እግር ያላት፣ጅራቶ አስር ሴንቲ ሜትር የሚያህል ያላት፣የአካባቢውን ቀለም በመቀያየር የሚትኖር ነፍሳት ናት።

4.7.55. የማርያም መቀነት/ዕፀ ልባዊት/

ፎቶግራፍ 39፣የማርያም መቀነት/ዕፀ ልባዊት/ ምሥል

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

የአማርኛ ስም የማርያም መቀነት/ዕፀ ልባዊት/

የማርያም መቀነት፣የማርያም መቀነት ከመጽሐፉ ቢጠቀስም የእፅዋቱን ምንነት ግን ማግኜት አልተቻለም፡፡ በአደረግሁት ቃለመጠየቅ የማርያም መቀነት የምትበል ለኖጎ እግዚአብሔር ምድሩን በውሃ ከአጣፋ በሆላ ዳግመኛ እንዳያጣፋ ለኖጎ ቃል ኪዳን የገባላት የቀስተ ደመና ምልክት ናት፡፡ወደ ዕፅዋት ስንመጣ ደግሞ የማሪያም መቀነት በሌላ ዕፀ ልባዊት ትባላለች፡፡ይቺ ዕፅዋት ከሦስት ቀለም በላይ ማለትም ቀይ፣አረንጎዴ እና ቢጫ ያላት ስትሆን እንደ እስስት መልኮን የምትቀያይር የተክል አይነት ናት፡፡(ቃለመጠየቅ መ/ታ ጸገየ 2018 ዓ/ም ከዳነግላ)

4.7.56.ግዜዋ

ፎቶግራፍ 40፣የግዜዋ ተክልና ፍሬ ምሥል ማሳያ

ምንጭ፣htts፡www.shalomherbalhealigcenter.org

ሳይንሳዊ ስም(Withania somnifera L)

የግእዝ ስም(ዕፀ ግእዝ)

የአማርኛ ስም(ጊዜዋ)

Withania somnifera, commonly known as, is a perennial shrub belonging to the Solanaceae family. It is well-known for its apoptogenic properties and has been used in traditional medicine. Roots: The roots of Withania somnifera are fleshy when dry, they are straight, cylindrical, tapering down, gradually unbranched of about 10-17.5cm long and 6-12milimeter diameter in thick. (**ሐይማኖት ሰማነህ** 2028፣69-70)

Withania somnifera (**በተለምዶ የሚታወቀው**) ከSolanaceae **ቤተሰብ የሆነ ዘላቂ ቁጥቋጦ እፅዋት ነው። በአዳፕቶጂኒክ** (ሰውነትን ከጭንቀት ጋር ለመላመድ የሚረዳ) **ባህሪያቱ በጣም የታወቀ ሲሆን፣ ከጥንታዊ ዘመናት ጀምሮ በባህላዊ ሕክምና ውስጥ በሰፊው ተጠቅሟል።**

ሥሮቹ፡ የWithania somnifera **ሥሮች ሲደርቁ ሥጋዊ መልክ ያላቸው ሲሆኑ፣ ቀጥ ያሉ፣ ሲሊንደሪክ** (ክብ ቅርጽ) **ያላቸው፣ ወደ ታች የሚጠበቁ፣ በቀስታ የሚቀጥሉ እና አብዛኛውን**

ጊዜ ያልተበላሸ ናቸው። ርዝመታቸው ከ10 እስከ 17.5 ሴንቲሜትር ሲሆን፣ ውፍረታቸውም ከ6 እስከ 12 ሚሊሜትር ይደርሳል (ሐይማኖት ሰማነህ፣ 2028፣69—70)።

Within the antiquated framework of Indian pharmaceutical, Withania somnifera is used as Rasayana herb for more than 2500 long time. The major dynamic chemical constituents of this plant are withanolides, which is dependable for its wide extend of organic exercises.ሰማነህ (2022፣64)

ሰማነህ (2022፣64) ገለፃ፣ Withania somnifera በጥንታዊው የሕንድ የመድኃኒት ሥርዓት ውስጥ ከ2500 ዓመታት በላይ ጊዜ ጀምሮ እንደ ራሳያና እፅዋት ተጠቅሟል። የዚህ እፅዋት ዋና ንቁ ኬሚካል ንጥረ ነገሮች withanolides ሲሆኑ፣ እነሱም ለእፅዋቱ በርካታ የባዮሎጂያዊ (ሕይወታዊ) እንቅስቃሴዎች መንስኤ መሆናቸው ይጠቅማል።

በአጠቃላይ ይህ ዕፅዋት ሳይንሳዊ ስም(WithaniasomniferaL)፣የግእዝ ስም(ዕፀ ግእዝ)፣የአማርኛ ስም(ጊዜዋ)የሚባል ሲሆን በየትኛውም አካባቢ የሚበቅል የእፅዋት አይነት ነው።።ሥሮቹ፣ሲደርቁ ሥጋዊ መልክ ያላቸው ሲሆኑ፣ቀጥ ያሉት ሲሆን(ክብ ቅርጽ)አላቸው፣ርዝመታቸውከ 10 እስከ 17.5 ሴንቲ ሜትር ሲሆን፣ውፍረታቸውም ከ6 እስከ 12ሚ ሜትር ይደርሳል።በመሆኑም ከሾተላይ በተጨማሪ ለሌሎች በሽታዎችም ጭምር የሚያገለግል የዕፅዋት አይነት ነው።

4.7.57 ደበቀድ

የአማርኛ ስም ደበቀድ

ደበቀድ፦በቆለ፣በደጋና በወይና ደጋ አብዛኛውን የሚገኝ የእፅዋት አይነት ነው።።/ቃለመጠየቅ 26/04/2018 ከዳንግላ።። ስለዚህ ደበቀድ ቀጠጥና፣ዕፅ እስራኤል፣ሲባል ቅጠሉ ሰፋ ያለ እና አመድ መሳይ ቀለም ያለው የተክል አይነት ነው።።

4.7.58. አበተሬ

የአማርኛ ስም አበተሬ

አበተሬ፦ስሙ ከመጽሐፉ ቢጠቀስም የእፅዋቱ ምንነት ግን በአደረግሁት ቃለመጠየቅም አልተገኘም።።

4.7.59 ሎሚ

ሳይንሳዊ ስም(Citrus Limonum)

የግእዝ ስም(**ዕፀ ከርካዕ**)

የአማርኛስም(**ሎሚ**)

ሎሚ፡-በብዙ ቦታዎች የሚበቅል ቅጠሉ አረንጓዴ ፍረው ድቡልቡል ከጥንት ጀምረው አባቶቻችን ለብዙ መድኃኒት ሲጠቀሙበት የቆዩት የዕፅዋት አይነት ነው።።ለብዙ ዘመናት ከምግብና መመረዝ ተያያዥነት ካላቸው ሌሎች ምክንያቶች የሚከሰት የሆድ በሽታ ለመፈወስ ሲጠቀሙት የቆየ ባህላዊ መድኃኒት ነው።።/Tena/ጤና/org./

Citrus limonum is a small evergreen tree or shrub from the Rutaceae family, known in Amharic Lomi and ፰ṣä Kärəkaʿa in Gəʾəz. Characterized by dark green leaves (6.5-10 mm), fragrant white five-petal flowers, and fruits ranging from round to oblong that transition from greenish-yellow to bright yellow when ripe, the plant contains small seeds within its acidic pulp. Its biological activities include anticancer, antibacterial, antioxidant, anti-stress, antiinflammatory, and antimicrobial effects, attributed to compounds like alkaloids, citric acid, ascorbic acid, flavonoids, and essential oils. **ሐይማኖት ሰማነህ** (2025፣75)

ሐይማኖት ሰማነህ (2025፣75)**ገለፃ፣** Citrus limonum **ከ**Rutaceae **ቤተሰብ የሆነ አነስተኛ ዘላቂ ዛፍ ወይም ቁጥቋጦ ነው። በአማርኛ ሎሚ እና በግዕዝ ዕፀ ከረካዕ ተብሎ ይጠራል። እፅዋቱ ጥቁር አረንጓዴ ቅጠሎች** (6.5—10 **ሚሜ**)፣ **ሽታ ያላቸው ነጭ አምስት ጉንጭ ያላቸው አበባዎች እና ከክብ እስከ ረዥም ቅርጽ የሚለዋወጡ ፍሬዎች አሉት፣ እነዚህም ሲደርሱ ከአረንጓዴ-ቢጫ ወደ ብሩህ ቢጫ ቀለም ይለወጣሉ። ፍሬው ውስጥ በአሲዳማ ሥጋ ውስጥ ያሉ ትንሽ ዘሮችን ይይዛል።**

ከባዮሎጂያዊ አንጻር፣ ሎሚ ፀረ-ካንሰር፣ ፀረ-ባክቴሪያ፣ አንቲኦክሲዳንት፣ ፀረ-ጭንቀት፣ ፀረ-ኢንፍላማቶሪ እና ፀረ-ማይክሮባይያል ተፅዕኖዎች እንዳሉት ይገልጻል። እነዚህ ተፅዕኖዎች ከአልካሎይዶች፣ ከሲትሪክ አሲድ፣ ከአስኮርቢክ አሲድ፣ ከፍላቮኖይዶች እና ከአስፈላጊ ዘይቶች የሚመጡ መሆናቸው ተገልጿል።

በአጠቃላይ ሎሚ በሳይንሳዊ ስም(CitrusLimonum)፣የግእዝ ስም(ዕፀከርካዕ)፣የአማርኛ ስም(ሎሚ)የሚባል ሲሆን በብዙ ቦታዎች የሚበቅል ቅጠሉ አረንጎዴ ፍሬው ድቡልቡል ከጥንት ጀምረው አባቶቻችን ለብዙ መድኃኒት ሲጠቀሙበት የቆዩት የዕፅዋት አይነት ነው።ለብዙ ዘመናት ከምግብና መመረዝ ተያያዥነት ካላቸው ሌሎች ምክንያቶች የሚከሰት የሆድ በሽታ ለመፈወስ ሲጠቀሙት የቆየ ባህላዊ መድኃኒት ነው።ቅጠሉ ጠቆር ብሎ አረንጎዴ፣አበባው ነጭ ፍሬው በለጋነቱ አረንጎዴ ሲበስል ቢጫ መልክ ያለው የተክል አይነት ነው።

4.7.60.አህያ ጭራ

አህያ ጭራ፡-አህያ ሥጋቸው ከማይበሉት ከቤት እንስሳት አነዶ ስትሆን በድሮ ጊዜ እንዳአሁኑ መኪና በልነበረበት ዕቃን ከቦታ ወደ ቦታ ለበጎንዝ የመታገለግል ከጋማ ከብቶች አንዶ ናት።ጭራ አብዛኛውን ጊዜ ከጋማ ከብቶች የሚገኝ ለገመድና ለመሰንቆ የሚያገለግል ሲሆን የአህያ ጭራ ደግሞ ለሾተላይ መድኃኒት ያገለግላል።

ምዕራፍ አምስት፤ ማጠቃለያ እና የይኹንታ ሐሳብ

5.1 ማጠቃለያ

የዚህ ጥናት ዋና ዓላማ የሾተላይ በሽታ የባሕል መድኃኒት እና አተገባበር ትንተና በተመረጡ የግእዝ መጽሐፈት መነሻነት መድኃኒቶቹ የተገለጹበትን አግባብ መመርመር ነው። የባህል መድኃኒት ትርጉም እና ባህላዊ እና ዘመናዊ መድኃኒቶች ያላቸውን ልዩነት የተዳሰሱ ሲኾን እንዲሁም የባህል መድኃኒት ታሪካዊ ዳራ እና በመጽሐፍ ቅዱስም መድኃኒት በማን ተጀመረ የሚሉት ተቃኝተዋል። የጥናቱ አነሣሽ ምክንያቶች ብዙ ቢኾንም በዋነኛነት የእኔ ትኩረተ ግን የተመረጡ የግእዝ መጽሐፍትን በመጠቀም የሾተላይ በሽታ መድኃኒትን ማረጋገጥ ነው።ጥናቱ ሾተላይ በሽታ ምንድ ነው? በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍ የሚገኙ የባህል መድኃኒቶች እንዴት ይገለጻሉ? አተገባበራቸዉስ ምን ይመስላል? የሚሉ ጥያቄዎችን ይዞ ተነሥቷል። ይህ ጥናት የሚከተሉት ጠቀሜታዎቹ ይኖሩታል። ሰዎች ጊዚያቸውን፣ጉልበታቸውን፣ኢኮኖሚያቸውን በመቆጠብ በትንሽ ገንዘብ መድኃኒቱን እንዲያገኙ ለመድረግ ይረዳል።ያለጊዜው የሚከሰጠውን የጽንስ መጨንገፍ ለማስቀረት ያግዛል።ጎብረተሰቡ የመዳኃኒቱን ፍጡንነት እንዲያዉቁና በሰነድ መልክ ተሰንዶ ከትውልድ ወደ ትውልድ ለማስተላለፍ ይረዳል።በባሕላዊ ሕክምና ዘንድ ያለውን

የሰዎችን ክፋ አመለካከት ይቀርፈል።እምቅ ጥበብ ያላቸው ሰዎች ጥባባቸውን ለሚከተለው ትውልድ እንዲያስተላልፉያግዛል።የባህላዊ መድኃኒት ፈዋሽነትን ከዘመናዊ መድኃኒት አተገባበር ጋር በማስተሳሰር ከፈውሱ ተጠቃሚ ለማድረግ ጉልህ ሚና ይኖረዋል፡፡ለሚመጣው ትውልድ ማለት ስለሾተላይም ሆነ ስሌላው ባህላዊ መድኃኒት ጥናትና ምርምር ለሚያደርግ ሁሉ ለመረጀነት ያገለግላል የሚሉትን ሲያካትት እንዲሁም የጥናቱን ወሰን፣ እና አደረጃጀትን ያጠቃልላል፡፡

በርእሰ ጉዳዩ እና ከርእሰ ጉዳዩ ጋር ተያያዝነት ያላቸው ጉዳዮች በፅንሰ ሐሳብ ደረጃ መድኃኒት ከሚለው ጀምሮ ባህል፣ የባህላዊ መድኃኒት ምንነት፣ ባህላዊ መድኃኒት በኢትዮጵያ፣ ባህላዊ መድኃኒት ለዘመናዊ መድኃኒት ያበረከተው አስተዋፅዖ፣ የባህላዊ ዘዴ ምርመራ፤ የዕፀዋት አቆራረጥ እና የአሰጣጥ መጠን እና ተዛማጅ ጥናታዊ ጽሑፎች ተገልጸዋል፡፡ የጥናቱ ዘዴ ዓይነታዊ የምርምር ዘዴ ሲኾን በዓይነት ላይ እንጅ በመጠን ላይ ጥናቱ ያልተጠና መኾኑን እየገለጸ በቀዳማይ ምንጭነት የምጠቀመው በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍትን እና ከፊል የተደረጀቃለ መጠይቅ ነው፡፡ መጽሐፈ መድኃኒት፣መጽሐፈ መድሐኒት ፣ዕፀ ዳብዳቤ፣መጽሐፈ አድኅኖት እና መጽሐፈ ፈውስ በግእዝና በአማርኛ ከተጻፉት መጽሐፍት መካከል በዋና ምንጭነት የተጠቀምኩቸው ሲኾኑ የወረጥኳቸው ምክንያትም መጽሐፎቹ በውስጡ የያዛቸው የዕፀዋት መድኃኒቶች በሌሎች ተዛማጅ ጥናቶች አብዛኛዎቹ ያልተጠኑ በመኾናቸዉ እና እኔም በተግባር የማውቃቸዉ የመድኃኒት ዓይነቶች በውስጡ ስለተካተቱ ነው፡፡ በተጨማሪም ከእነዚህ መጽሐፍት ላይ የምነናገኘው እና እራሱ ሾታላይ በሽታው በሌሎች አጥኒ አካላት ስላልጠና ነው።በመኾኑም የተጠቀምኩት በአውሮፓ ውስጥ ካሉት ግራውል (Griaule) ከሰበሰባቸዉ የብራና መጻሕፍት ውስጥ በብሩቲሽና በኢትዮጵያ ውስጥ የሚገኙትን የአማርኛና የብራና መጽሐፍ ከመረጃ/በበይነ-መረብ/BnF-በማውረድነው።በቀዳማይ ምንጭነት እኔ የምጠቀመው በተመረጡ የግእዝ መጽሐፍትን እና ከፊል የተደረጀቃለ መጠይቅ ነው፡፡ መጽሐፈ መድኃኒት፣መጽሐፈ መድሐኒት ፣ዕፀ ዳብዳቤ፣መጽሐፈ አድኅኖት እና መጽሐፈ ፈውስ በግእዝና በአማርኛ ከተጻፉት መጽሐፍት መካከል በዋና ምንጭነት የተጠቀምኩቸው ሲኾኑ የወረጥኳቸው ምክንያትም መጽሐፎቹ በውስጡ የያዛቸው የዕፀዋት መድኃኒቶች በሌሎች ተዛማጅ ጥናቶች አብዛኛዎቹ ያልተጠኑ በመኾናቸዉ እና እኔም በተግባር የማውቃቸዉ የመድኃኒት ዓይነቶች በውስጡ ስለተካተቱ ነው፡፡ የሕመም ዓይነት እስከነ ምክንያታቸዉ

በዚህ ጥናት ስለሚካተቱ በመጽሐፍት ውስጥ የተጠቀሱ መድኃኒትች እና ገቢራቸዉ በቅደም ተከተል ተተንትነው ቀርበዋል።መድኃኒቶቹም ከዘርች እምቦይ ጀምሮ ወደ ሐምሳ ስምንት ከሚኾኑ የሀገረስብ መድኃኒቶች ውስጥ ለመድኃኒትነት የሚኾነው የዕፀዋቱ ክፍል፣ ሥር፣ ቅርፊት፣ ቅጠል፣ ተቀጽላ፣ አበባ እና ፍሬ እንዲሁም ከእንስሳት አስተዋጽያ እና ከአዝርት አስፈላጊ መኾናቸው ተረጋግጧል።

ከሰነድ ፍተሻ በተጨማሪ በተደረገው ቃለ መጠይቅ በሰነድ ፍተሻ ያልተገኙ እና ግልጽ ያልኾኑትን የሀገረ ሰብ ዕፀዋቶች የበለጠ ዕውቀት ያላቸዉን ባለሙያዎች ቃለ መጠይቅ በማዘጋጀት ለተጠየቁት ጥያቄዎች ምላሽ አግኝተዋል።

ተግባራቸውም በቅደም ተከተል በሚዋጥ፣ በሚታጠን፣ በሚቀባ፣ በሚታጠብ፣ በሚያዝ፣ በሚጠመቅ እና በሚጠጣ መልኩ እንደሚያገለግሉ ተጠቅሰው በዝርዝር ተብራርተዋል። ከዕፀዋቱጋር ለማዋሐድ የሚጠቅሙ ግብዓቶች ፣ ማር፣ ወተት፣ ቅቤ፣ ቅብዓ ቅዱስ፣ ወይም ሜሮን፣ የሰሊጥ ቅብዓ ኑግ፣ የዶሮ እንዲሁም መንፈሳዊ ጸሎታት ለምሳሌ፡- ወንጌል፣ መዝሙረ ዳዊት፣ ኪዳናት ከዕፀዋቱ ጋር ከፍተኛ ፈውስ እንደሚያስገኙ በጥናቱ ተተንትነው ቀርበዋል፡ሌለው ሾተላይ ያለባቸው ሴቶች መድኃኒቱን ከወሰዱ በኋላ አስፈላጊውን ጥንቃቄ ማድረግ እንዳለባቸው ተገልፆል።

በአጠቃላይ በዚህ ጥናት የዕፀቱ ገቢር ከቤተ ክርስቲያን ምሥጢራት ጋር ተያያዥ መኾኑ እንግዳ ነገር ነው። ለምሳሌ ዕፀዋት የሚቆረጡበት ቀን አርብ እና ረቡዕ መኾኑ የሰው ልጅ በበደሉ ተፈርዶበት ሳለ በዕለተ አርብ መድኃኒ እና ረቡዕ ለአዳም ዘር ለማዳን ምክረሞቱ የፀናበት ስለኾነ ከባድ ምሥጢር እንደኾነ ይነግረናል።

5.2 የይኹንታ ሐሳብ

ይህ ጥናት በሾተላይ በሽታ የባሕል መድኃኒት እና አተገባበር ትንተና በተመረጡ የግእዝ መጽሐፈትን ተንትኖ አቅርቧል። ከምርምሩ ይዘት፣ ሰነዶችን በመፈተሽ ከተገኘው መረጃ በመነሣት፣ በዘርፉ የታዩ ክፍተቶችን በማጤን፣ የይኹንታ ሐሳቦች እና ቀጣይ የምርምር አቅጣጫዎችን እንደሚከተለው ለመጠቆም ተሞክሯል።

፡

- በግእዝ የተሰነዱ የባህል መድኃኒት መጻሕፍትን በግእዝ አዋቂ ምሁራን በማስተርጐም ሕመሙን፣ የመድኃኒቱን ዓይነት እና አተገባበሩን በዘመናዊ መንገድ

ስልጠና በመስጠት፤ በማስተማር፤ በየሆስፒታሉ እና በየጤና ጣቢያው ግቢ ጐን ለጐን ባለሙያዎችን እንዲሠሩ በማድረግ አጭበርባሪዎችን መቀነስ የሚቻልበት መንገድ ቢፈጠር እና ዕውቀቱ ከቃል በዘለለ ወደተግባር መቀየር ቢቻል፡፡

- ባሕላዊ መድኃኒት ለዘመናዊ መድኃኒት መነሻ እንደ መሆኑ መጠን የመድኃኒት ዕፅዋት የሚመረቱበትን ቦታ በየወረዳው ለእያንዳንዱ ለባሕል ሐኪም እንኮ ባይሆን በአንድ ላይ አድርጎ የሚሰጥበትን ሁኔታ ቢመቻች፡፡
- የባሕላዊ መድኃኒትን ሰማኒያ ፐርሰንቱ ማኅበረሰብ እየተገለገለ እንደ መሆኑ መጠን በሳይንሱ ዓለም የመድኃኒት ዕፅዋትን በካሪኩለም ተካቶ እንደ እንደሚማሩት የባሕላዊ መድኃኒት አሰጣትም ካሪኩለም ተቀርፆለት ለተማሪዎች ቢሰጥ፡፡
- የባሕል መድኃኒት አዋቂዎች እርስ በርስ በመገናኘት ልምዳቸውን እንዲለዋወጡ በእየአመቱ ጉባኤ በመንግስት በኩል ቢዘጋጅ፡፡
- የባህል መድኃኒትን በተመለከተ በግእዝ መጽሐፍት ውስጥ ያሉትን ዕፅዋቶች ይህ ዕፀዋት ለዚህ ተግባር ይለዋል በማለት ዕፀዋቶችን በደፈነው አምኖ ከመቀበል ይልቅ ትክክለኛ የኾነውን ወይም የሚሠረውን በመቀበል የማይሠረውን በምርምር ለይቶ በማውጣት እና በተግባር በመሞከር ከዘርፉ ተጠቃሚ ለመኾን ጥበቡን ከትውልድ ወደትውልድ ማስተላለፍ እና ማበልጸግ የሚሉት በመፍትሔ ሐሳብነት የቀረቡናቸው፡፡

6. ዋቢ መጽሐፍት

ሀብታሙ አቃናው፡፡ (2018)፡፡ “በጎንደር ከተማና አካባቢ በሚገኙ የባህል ሐኪሞች ባህላዊ የዕፀዋት መድኃኒት ቅመማ፣ አዘገጃጀት፣ በሽታ የመለያ ዘዴና አሰጣጥ ትንተና” ፣በጎንደር ዩንቨርሲቲ፣ የአማርኛ ቋንቋ፣ ሥነ ጽሑፍ እና ትምህርት ክፍል፣ ለኤም· ኤ.ዲግሪ ከፊል ማሟያ የቀረበ ጥናት፡

ሐዲስ ገብረ መስቀል፡፡ (1980)፡፡ መጽሐፈ መድኃኒት፡፡ ኦክስፎርድ፣ ማተሚያ ቤቱ ያልታወቀ፡፡

መሪራስ (አማን) በላይ፡፡ (2005)፡፡ መጽሐፈ ፈውስ፡፡ አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፡፡..... :: (2010)።መጽሐፈ አድህኖት ጥቅሙ ሙሉ ጤና ለሁሉ፡፡ አዲስ አበባ፣ ጊዮርጊስ ማተሚያቤት፡፡----------። (2000) :: መጽሐፈ ፈውስ ፣መዝገበ ጥበብ ወፈለግ ጠቢብ ዘስርወ ዕፅዋት ::

መኮነን ወርቅነህ፡፡ (1999):: ርቱዐ ሃይማኖት:: የቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅ የጥናት እና ምርምር መጽሔት ቅጽ፣ 1፣ ቁጥር፣ 1፣ገጽ፣ 29-34፡፡

ሙሴ ነቢየ።2014)። በዕፀ ደብዳቤ ኖኅተ ብርሃን የባህል መድኃኒት አተገባበር ትንተና።በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን በአማራ ክልል በድሮው አጠራር በጌምድር ተብሎ በሚጠረው በደቡብ ጎንደር።በግእዝ እና ሥነ ጽሑፍ ክፍል ለአርትስ ማስተርስ በዲግሪ የቀረበ ጥናት።

ምሕረት ዳኘው፡፡ (2000)፡፡ “በአዲስ አበባ ከተማ የባህል መድኃኒት አዘገጃጀት፣ አሰጣጥ እና አጠቃቀም”፤ አዲስ አበባ ዩንቨርስቲ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ ለኤም.ኤ. ዲግሪ ከፊል ማሟያ የቀረበ ጥናት፡፡

ተመስገን በየነ፡፡ (2012)፡፡ “የባህል ሕክምና ዕውቀት እና የሥነ ምህዳር ዐውዳዊ መስተጋብር ትንተና” አዲስ አበባ፣ በኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ ለፍልስፍ ዶክትሬት ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጥናት፡፡

----------።(2003)።"በባህላዊ ህክምና በሽታን የመለያ ዘዴ፣ የመድኃኒት ቅመማና አሰጣጥ በራቤል ወረዳ"። ኤምኤ ቴሲስ፣ የኢትዮጵያ ሥነጽሑፍና ፎክሎር ክፍለ ትምህርት፣ አ.አ.ዩ።

ዓለማየሁ ዘሪሁን፡፡ (2000)፡፡ "የኑዌር ማኅበረሰብ የባህል ሕክምና እና ዕውቀት አመለካከት አዘገጃጀትና አሰጣጥ"፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፣ ለኤም. ኤ. ዲግሪ ከፊል ማሟያ የቀረበ ጥናት፡፡የኢትዮጵያ ምግብ እና መድኃኒት ባለሥልጣን፡፡ (2012)፡፡ የኮሮና ቫይረስ ለመከላከል እናለማከም የሚረዳ የባህላዊ መድኃኒት የሕክምና ሙከራ ጊዜያዊ ጋይዳንስ ሰነድ፡፡ አዲስ አበባ፣ ለኮንፈረስ የቀረበ ጥናት፡፡

የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናት እና ምርምር ማዕከል፡፡ (1993)፡፡ አማርኛ መዝገበ ቃላት፡፡ አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፡፡

ኪዳነ ወልድ ክፍሌ፡፡ (1948)፡፡ መጽሐፈ ሰዋሰው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሐዲስ፡፡ አዲስ አበባ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፡፡

ኬኬ፡፡ (2007)፡፡ ማር እና ሞሪንጋ፡፡ አዲስ አበባ፣ ማንኩሳ ማተሚያ ቤት፡፡.....፡፡ (2012)፡፡ ጥቁር አዝሙድ የሕይወት ቅመም፡፡ አዲስ አበባ፣ ማንኩሳ ማተሚያ ቤት፡፡

ዴቪድ ወርነር፡፡ (1994)፡፡ ጤና ያለኪም፡፡ አዲስ አበባ፣ ሜጋ ማተሚያ ቤት፡፡ንብረ ሕይወት ካህሳይ ፡፡(2014)፡፡ ማኅደረ- ጤና፡፡ ጎዳር፣ 25፣

---------- Htt;//WWW.mahdretena.com/Archives/2718.

Abayomi S.(1982). Medicinale plants and Traditinale Mdeicine in Afrisa. New York: John Wiley and Sons Ltd

Burtea, B. (2015). Traditional Medicine and Magic According to Some Ethiopian Manuscripts from European Collections. Aethiopica, 18, 87-100.

Bruce L, Berg. (2001). Qualitative Research Methods for Social Sciences. {4thed}, A Pearson Education Company.

Chavunduka, G. (1994). “Traditional Medicine in Modern Zimbabwe.” Zimbabwe: University of Zimbabwe Publications 115p. ISBN, 908307403

Haymanot Smaneh,{2025}. Chronic Couh Treatment in Geez Manuscripts in Bahir Dar University.

Semahegh Tadele,{2022}.Traditonal Medicine and Magic in ets dabdabe in Bahir Dar University.

Sofowora, Abayomi.(1982). Medicinal Plants and Traditional Medicine in Africa. NewYork: John Wiley and Sons Ltd.

አባሪ አንድ

ቃለ መጠይቅለባህል መድኃኒት አዋቂዎች የቀረቡ ቃለ መጠይቆች

1ኛ ቃለ መጠይቅ

ለባህል መድኃኒት ባለሙያዎች የዚህ ቃለመጠይቅ ዓላማ የባህል መድኃኒት ስያሜ፣ አተገባበር እና ትንተና በተመረጡ በግእዝ መጽሐፍት ርዕስ ለ2ኛ ድግሪ ማሟያ ለሚሠራ ጥናት ግብዓት የሚሆን መረጃዎችን ለመሰብሰብ፣ ከመጻሕፍት ያልተገኙ እና ግልጽ ያልሆኑ ጥያቄዎችን ምላሽ ለመስጠት የታለመ ነው፡፡ የጥያቄዎቹ ዐቢይ ተግባር በባህል መድኃኒት የበሽታ ዓይነት እና የመድኃኒቱ አተገባበር ዘዴን ለመግለጽ፣ የባህል መድኃኒት ምንነትን ለመዘርዘር፣ እንዲሁም የባህል መድኃኒት ዕፀዋት እና ስያሜ መተንተን ነው፡፡ እርስዎ የሚሰጡት መረጃ ምሥጢራዊነቱ ተጠብቆ፣ ለትምህርታዊ ዓላማ እና ተግባር ብቻ ይውላል፡፡ እርስዎ ፈቅደው የሚሰጡኝን መረጃ በማስታወሻ ደብተር፣ እንድጽፍ መልካም ፈቃደዎን እየጠየቅሁ፣ ለሚያደርጉልኝ ትብብር ከወዲሁ አመሰግናለሁ፡፡ሀ. የቃለ መጠይቅ መረጃ ሰጭዎች ግላዊ መረጃ i. ሙሉ ስም፡-..... ii. ሥራ/መተዳደሪያ፡-..... iii. የትምህርት ደረጃ፡-..... iv. አድራሻ፡- ዞን፡-_____ወረዳ፡- _____ቀበሌ፡-_____ጎጥ፡-_____ v. ቃለ መጠይቅ የተካሄደበት ቦታ፡-_____ vi. ቃለ መጠይቅ የተካሄደበት ቀን፡-_____ሰዓት፡-_____ vii. የጣያቂው ስም፡-አገኘሁ ፀጋዬ.....

1 ሾተላይ ምንድ ነው?1.ሾተላይ እሚከሰተው ከወንድ ወይስ ከሴት? መድኃኒቱስ እንዴት ሊተገበር ይችላል?

1.1. ከወለዱ በሆላ ወይስ ሳይወልዱ?

2. የሾተላይ መድኃኒቶችን ዕፀዋት ሁሉንም ስያሚያቸውን ማወቅ ይቻላል?

2.1.ለምሳሌ፡-የማርያምመቀነት፣አበተሬ፣ድግንድግ፣ደበቀድ፣ውሻኝ፣ባሕርጤፍ፣እርግፍጋፎ፣ላን ቅሶ፣አመጅ፣ የጥጃ ጨንገር፣ዕፀ ደብተራ፣አከርማ፣ጽፍሬና ፡ምስርች፣የመብረቅ ከሰል፣አመጅ፣መሩዝ።አቱች።

3. የመድኃኒቱ ገቢር ሲባል ምን ማለት ነው?

4.የዕፀዋት መድኃኒት ተግባር ይሠራል አይሰራም? መስራት አለመስራቱ እንዴት ይታወቃል?

5. የባህል መድኃኒት እየጠፋ የመጣበት ምክንያት ምንድን ነው?

6. የባህል መድኃኒት ገቢር ወይም ተግባር ከአንዱ ይሰራል ከአንዱ አይሰራም ይባላል ምን ይሆን ምክንያቱ?

7.ሾተላይ በባህላዊ መንገድ እንዴት ይመራመራል?

8. መድኃኒቶችን ወይም ዕፅዋቶችን እንዴትና መቼ እንቆረጣለን

አባሪ ኹለት

ቃለ መጠይቅ፡- ለዘመናዊ ሕክምና ባለሙያ

ለባህል መድኃኒት ባለሙያዎች የዚህ ቃለመጠይቅ ዓላማ የባህል መድኃኒት ስያሜ፣ አተገባበር እና ትንተና በተመረጡ በግእዝ መጽሐፍት ርዕስ ለ2ኛ ድግሪ ማሟያ ለሚሠራ ጥናት ግብዓት የሚሆን መረጃዎችን ለመሰብሰብ፣ ከመጻሕፍት ያልተገኙ እና ግልጽ ያልሆኑ ጥያቄዎችን ምላሽ ለመስጠት የታለመ ነው፡፡ የጥያቄዎቹ ዐቢይ ተግባር በባህል መድኃኒት የበሽታ ዓይነት እና የመድኃኒቱ አተገባበር ዘዴን ለመግለጽ፣ የባህል መድኃኒት ምንነትን ለመዘርዘር፣ እንዲሁም የባህል መድኃኒት ዕፀዋት እና ስያሜ መተንተን ነው፡፡ እርስዎ የሚሰጡት መረጃ ምሥጢራዊነቱ ተጠብቆ፣ ለትምህርታዊ ዓላማ እና ተግባር ብቻ ይውላል፡፡ እርስዎ ፈቅደው የሚሰጡኝን መረጃ በማስታወሻ ደብተር፣ እንድጽፍ መልካም ፈቃደዎን እየጠየቅሁ፣ ለሚያደርጉልኝ ትብብር ከወዲሁ አመሰግናለሁ፡፡

ሀ. የቃለ መጠይቅ መረጃ ሰጭ ግላዊ መረጃ i.ሙሉ ስም፡-_____ ii. ሥራ/መተዳደሪያ፡-_____ iii. የትምህርት ደረጃ፡-_____ iv. መኖሪያ/አድራሻ፡-___ዞን፡-_____ወረዳ፡-_____ቀበሌ፡-_____ጎጥ፡-____ v. ቃለመጠይቅ የተካሄደበት ቦታ፡-_____ vi. ቃለመጠይቅ የተካሄደበት ቀን፡-_____ ሰዓት፡-_____ vii. የጠያቂው ስም፡- አገኘሁ ፀጋየ _____ 1. በአካባቢው የሾተላይ የሕመም መንስኤ

ምልክቶቹ የሚባሉት ምን ምን ናቸው? 2. ማኅበረሰቡ በሽታው በባህላዊ መድኃኒት እንደሚድኑ ያምናሉ፤ ይህ እሳቤ በዘመናዊ ሕክምናእንዴት ይታያል? 3. የአካባቢውን ማኅበረሰብ ለዚህ በሽታ የሚዳርጉ ምን ምን ናቸው? 4. የባህል ሐኪሞች ሕክምና ተግባር ዘዴ መንፈሳዊና ዓለማዊ ተግባራትን ያካትታል፤ ይህ ተግባር በዘመናዊ ሕክምና እንዴት ይታያል? 5. ምን ዓይነት በሽታዎች በባህል ሕክምና ይድናሉ/ጉዳት ይደርሳል ተብሎ ይታሰባል? 6. ለባህል ሕክምና ሥርዓትና ተግባር ምን አስተያየት አለዎት?

አባሪ ሦስት

ሠንጠረዥ 8 መረጃ ሰጪዎች መግለጫ

ተ.ቁ	ቁመረጃ ሰዎች ስም	የቃለመጠቅ ቦታ	የቃለመጠየቅ ጊዜ	የቃለመጠየቅ ሁኔታ
1	መሪጌታ ጸገየ ፈንቴ	መራዊ	03/01/2018ዓ/ም	ፊት ለፊት
2	መሪጌታ ዳንኤል	ዳንግላ	06/03/2018ዓ/ም	ፊት ለፊት
3	መሪጌታ ነቢዩ ፀጋየ	ዳንግላ	14/03/2018ዓ/ም	ፊት ለፊት
4	አስራት ታምር(ነርስ)	ዳንግላ	25/04/2018ዓ/ም	ፊት ለፊት
5	መ/ታ ጸገየ አበበ	ዳንግላ	26/03/2018ዓ/ም	ፊት ለፊት